

Tartu Riiklik Ülikool
NSV Liidu Ajaloo
Kateeder

KODANLIKE JA VÄIKEKODANLIKE
PARTEIDE VÕITLUS ASUTAVAS
KOGUS AGRAARKÜSIMUSE ÜMBER
1919. a.
(diplomitöö)

Henk, Mairoos Juhani tr.
Ajaloo-keel eteaduskonna
ajaloo osakonna VI kursuse
mittest. üliõpilane,
mtr. nr. 52120

*TRC NSO Lõulu
ajal. kat. nr. 1576.*

Tartus, 1960. a.

Tartu Ülikooli Raamatukogu
ARHIIVKOGU

S I S S E J U H A T U S

Antagonistlikes ühiskondades on maa inimese eksploateerimise vahendiks inimese poolt. Vastavalt ühiskondlik-majanduslikule formatsioonile kujuneb välja sellele vastav agraarsuhete süsteem. "Töö on rikkuse isa, ..., ja maa on rikkuse ema,"¹⁾ - järelkult agraarküsimuse sisu moodustavad nii maa kui ka teiste tootmisvahendite omandusvormid põllumajanduses. Vastavalt omandivormidele astuvad põllumajanduslikus tootmises tootmis-suhetesse erinevad sotsiaalsed rühmad ja vastavalt oma sotsiaalsele seisundile grupeeruvad selles tootmisprotsessis inimesed ja kujunevad välja nendevahelised suhted ning toodetud produktide jaotus.

XIX-XX sajandite vahetusel jõudis ka Eesti majandus monopolistliku kapitalismi staadiumi. Olles tsaari-Venemaa üheks tööstuslikult arenevumaks osaks, kasvas Eestis linnade elanikkond sel perioodil tunduvalt seoses tööstusliku töusuga. Ent vaatamata sellele jäi Eesti siiski põhiliselt agraarmaaks, kus talurahva hulgad kannatasid nii balti aadli kui ka omemaiste "hallparunite" rõhumise all. 1816. a. talurahva seadus vabastas talupojad maata, mistõttu peale priiust " ... rentnik, teoori

1) K. Marx, Kapital, 1 kd., lk. 46

...ruttas nüüd "iseene pärast", ...rohkem mälgis ja töötas, kui enne." 1)

Feodaalne suurmaavaldus ja sellest tulenevad paljud pärisorjusliku korra jäänused olid talurahva viletsuse peapõhjused. Talurahvas kannatas maapuuduse all. Oktoobrirevolutsiooni eelisel perioodil kuulus üle poole - 58% - kasutatavast maafondist suurmajapidamistele (mõisnikele), 42% - ostutaludele, milledest paljudel oli veel ostuvõlg tasumata.

Eesti külas arenevast tugevast diferentseerumisest annab tunnistust külakodanluse arvuline kasv. Ostutalude üldarvust kuulus kulaklikele majanditele (üle 30 ha) 50%. Renditalupoegadest enamus kuulus kehvtalurahva hulka, lähenedes enam maaproletariaadile kui talupojale - väikeomanikule.

Maata talupoegi - põllutöölisi oli moonakatenamõisaisloo ooo ja taluteenijainasulaste, tüdrukute ja pävilistena - taludes tööl 2-3 korda rohkem. Eesti talurahva üldarvust moodustas ^{kehtalurahvas ja} (maaproletariaad) ^{ligi} hulk 70%. 2)

Eesti töörahvas kannatas nii sotsiaalse kui ka rahvusliku surve all. I maailmasõja ajal teravnesid vastuolud eesti külas eriti. Mõisnike majapidamine, mis oli ummikusse sattunud, sai oma sissetulekuid suurendada veel rendi arvel, mis paljudes kohtades teoreetilisena püsis. Suvel kestis tööpäev päikese tõusust loojakuni, mis Sakslaste arvates " ... on tingitud ... kliimast ja nii on see olnud juba muistsest ajast peale, selle lühendamise tooks suuri raskusi külvi- ja lõikuse ajal ... Kui arvatakse

1) W. Buck, "Rahvas ja maa", lk. 61

2) K. Siilivask, Eesti Oktoobrirevolutsiooni ning välismaise sõjalise interventsiooni ja kodusõja perioodil 1917-1920, lk. 6

et pikal suvepäeval pole võimalik kogu aeg töötada jõuliselt, siis tegelikult siinsed töölised töötavad suvel tugevasti, seejuures nad ei väsi sugugi ... Aga meie tahame jääda härradeks ... Meie ei või lubada, et palgad tõuseksid tööliste nõudmiste või palvete peale, juba poliitilistel põhjustel. " 1)

Kuna Eesti oli põhiliselt agraarimaa, kus maaolude peaviletus peitus selles, et rahval puudus nii maa kui ka õigused selle kohta, muutus agraarküsimus põletavamaks probleemiks Oktoobrirevolutsiooni eel ses Eestis.

1917. a. septembriks olid agraarliikumisest haaratud ka kõige kaugenad kolkad Eestis. Kuna Ajutine Valitsus ei teinud midagi talurahva olukorra parandamiseks, siis Oktoobrirevolutsiooni alguseks olid eesti bolševikud võitnud nii tööliklassi kui ka enamiku ^{töötava} talurahva poolehoiu.

Peale Oktoobrirevolutsiooni võitu oli üheks tähtsamaks ülesandeks eesti bolševikel leninliku maadekreedi elluviimine.

II Ülevenemaalisel nõukogude kongressil vastu võetud maadekreedis mõuti, " mõisnike maaomandus kaotatakse viivitamatult ilma igasuguse tasuta. " Sellel kongressil ütles V.I. Lenin, et " tööliste ja talupoegade revolutsiooni valitsus peab esmajärjekorras lahendama maaküsimuse, - küsimuse, mis võib rahustada ja rahuldada määratuid kehvtalurahva hulki. " 2)

Kuna agraarsuhete küsimus on iga sotsiaalse revolutsiooni lahutamatu ja põhiline osa, oleneb selle lahendamisest töötava talurahva kui proletariaadi liitlase küsimus. Selle küsimuse

1) Riigimõisad, lk. 178

2) V.I. Lenin, Teosed, 26. kd., lk. 229

õigest lahendamisest oleneb see, kui võrd suudetakse proletaarse revolutsiooni huvides ära kasutada talurahvas peituvaid suuri revolutsioonilisi jõude.

Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu tegi palju ära töötava talurahva olukorra parandamiseks, kuid vead, mida tehti maaküsimuse lahendamisel, takistasid tööliklassi ja talurahva tugeva liidu kujunemist. Vähese maaga ja maata talupojad ootasid nõukogude võimult maad mõisate jagamise teel. Eesti kommunistid aga tahtsid koheselt üle minna suurmaapidamisele kollektiivseil alusel, sest Eestis olid olemas juba suurmajandid mõisate näol. Selle kohta kirjutas J. Anvelt: "Eestis, kus kõik parem põllumaa suurtesse majanduslikesse üksustesse (mõisatesse) koondatud, oleks maajagamine veel suurem kuritöö sotsialismi vastu kui tööstusasutuste õhkulaskmine. " 1)

Siin ei arvestatud kapitalismi / sotsialismile ülemineku iseärasusi, kus oluliseks on talurahva kaasatõmbamine, proletariaadi üritusele ustava sotsiaalse baasi loomine.

Eesti kommunistid ei järginud V.I. Lenini õpetusi agraarsuhte kohta üleminekuperioodil kapitalismilt sotsialismile.

V.I. Lenin ütles, " ... agraarprogrammi teostamine on pikaajaline revolutsioon põllumajanduslikus tootmises, mis kestab kogu üleminekuperioodi, ja seepärast on võimalikud üleminekuvormid. Tingimusel, kui võim läheb üle proletariaadi kätte, on toolised kohustatud noustuma tootavate ja eksploateeritavate

1) J. Anvelt, Tööraha võimuvahetuse kindlustamisest, lk. 32

väiketalupoegade poolt ettepannavate üleminekuaabinõudega, kui need ei kahjusta sotsialismi. " 1)

Talupoegi võis veenda vaid organiseerimistöö käigus ühismajapidamise paremustes. Talupoeg väikeomaniku vaistuga nõudis ja igatses "oma" maalapikest ja võitluses selle nimel kaalus ta simpaatia selle s suunas, kustpoolt oli loota "oma maad". Kui eesti kommunistid oleksid tegevusjuhiseks võtnud V.I. Lenini õpetuse sellest, et " ... üleminek talupoegade individuaalsetelt väikemajapidamistelt ühismaaharimisele nõuab pikka aega, et seda mingil juhul ei saa teostada otsekohe, " 2) oleks kindlasti suudetud ära hoida talupoegade sattumise väikekodanlike ja kodanlike parteide demagoogia võrku.

Käesoleva diplomitöö eesmärgiks on käsitleda väikekodanlike ja kodanlike parteide võitlust Asutavas Kogus 1919. a. agraarseadusandluse ümber. Põhilise osa võtab enda alla maaseaduseelnõu arutluste käik Eesti Asutavas Kogus ja erakondade võitlus selle ümber (II osa). Esimene osa püüab anda läbilõike valimiste käigus kõige olulisemat osa etendanud väikekodanlike ja kodanlike parteide valimisel selles võitlusest ja agraarprogrammide ning kolmas osa toob ära fakte 1919. a. kodanliku maaseaduse realiseerimise käigust Eestis.

Töös on kasutatud põhiliselt Eesti Asutava Kogu protokolle, OKKA fonde, 1919. a. ajalehti: "Sotsiaaldemokraat", "Päevaleht", "Vaba Maa" ja "Postimees". Täielik kasutatud kirjanduse loetelu on toodud töö lõpus kirjanduse nimistus.

1) V.I. Lenin, Teosed, 26. kd., lk. 305

2) ~~xxxxx~~ V.I. Lenin, Teosed, 28. kd., lk. ~~312~~ 312.

I peatükk

VÄIKEKODANLIKE JA KODANLIKE
ERAKONDADE ASUTAVA KOGU
VALIMISTE EELNE VÕITLUS JA
AGRAARPROGRAMMID .

1918. a. novembris tühistas kodanlik ^{Eesti} Ajutine Valitsus nõukogude seadused maa natsionaliseerimise kohta. Peale seda taastus mõisnike maaomandus, ja maatööliste eksploatatsioon endisel kujul. Selline poliitika tõukas töötava talurahva hulga kodanlikust valitsusest eemale. Talupojad hoidusid eemale kodanluse mobilisatsioonist, deserteerusid rindelt ja ootasid pikisilmi nõukogude vägede poolt Eesti territooriumi vabastamist. Eesti Tööraha Kommuniilt loodati natsionaliseeritud mõisamaade jagamist maata ja vähese maaga talupoegade vahel. Kui aga Eesti Tööraha Kommuni Nõukogu maade jagamise asemel hakkas kiirendatud korras põllumajanduslike kommune looma oma võimupiirkonnis, otsustas kodanlus selle poliitika ära kasutada oma huvides. 1919. a. aprilliks kuulutati välja ^{Eesti} Asutava Kogu valimised. Asutava Kogu valimiskampaania käigus püüti teostada poliitilist manöövrit, et kodanliku diktaatoriga kaasa tõmmata väikekodanluse ja töötava rahva hulki. Püstitati kodanlikud loosungid iseseisvast Eesti vabariigist, täielikust demokraatiast ja mõisamaade konfiskeerimisest. Viimasest pidid huvitatud olema talupojad.

Eesti Asutava Kogu valimistest võtsid osa kõik kodanlikud ja väikekodanlikud parteid. Iseseisvate valimismekirjadega esines kümme parteid: Hiiumaa kodanikkude partei (valimismekiri nr. 1),

Eesti sotsiaaldemokraadid (nr. 2), Eesti Tööerakond (nr. 3), Saksa erakond Eestimaal (nr. 4), Maaliit (nr. 5), Kristlik rahvaerakond (nr. 6), Rahvaerakond (nr. 7), Eesti sotsialistid-revolutsionäärid (nr. 8), Vene kodanikkude kogu (nr. 9) ja Eesti meremeeste liit (nr. 10).¹⁾

Hiidlaste partei ja meremeeste liit olid puht lokaalse iseloomuga kodanlikud rühmitused, mis ei etendanud valimiste käigus olulist osa. Vene ja saksa rahvusparteid kujutasid enuast vastavate rahvuste natsionalistlikke, reaktsioonilisi rühmitusi, kes püüdsid hääli oma rahvusest kodanike hulgas.

Selgen kodanlike valikisprogrammi valimistel oli Tõnissoni Rahvaerakonnal, Pätsi kusklikul Maaliidul ja nn. Kristlikul rahvaerakonnal. Kristlik rahvaerakond oli eesti pastorite partei, kes püüdis usklike hääli usu kaitsmise sildi all "sotsialistide" vastu. Reaktsioonilise ilme poolt lähenes see Maaliidule, mistõttu valimiste käigus sai ta Taevaliidu nimetuse.

Sotsid, esseerid ja Tööerakond esinesid valimiste käigus "sotsialistlike" parteidena. Tegelikult kujutasid sotsid ja esseerid endast väikekodanlike parteisi, kes kaitsesid kodanluse huviseid. Tööerakond oli kodanlike haritlaste, spekulantide ja jõukate väikekodanlaste partei, oma olemuselt ka kodanlik, nagu eelmiseki. "Sotsialismi" loosungiga mängiti vaid demagoogiliselt. Eesti kodanlus võttis sotsialismi loosungid kasutusele nende suure populaarsuse tõttu, mida need peale Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võitu rahvahulkades olid omandanud.

1) vt. K. Siilivask, Eesti Oktoobrirevolutsiooni ning välismaise sõjalise interventsiooni ja kodusõja perioodil 1917-1920, lk. 11.

Eestimaa Kommunistlik Partei ei omanud valimisõigust. Ta asus Asutava Kogu valimiste boikoteerimise seisukohal.

Lendlehtedes selgitasid eesti kommunistid Asutava Kogu reaktsoonilist tagamõtet ja valimiste boikoteerimise vajadust. MKP Keskkomitee 26. veebruari lendlehes „Eesti töörahva poegadel e valges väes“ räägiti, et nn. sõda iseseisvuse eest ei too töörahvale vabadust, vaid orjastust. Asutava Kogu ülesandeks on vaid kodanliku diktatuuri kontrrevolutsioonilise interventsioonisõja varjamine. Lendleht kutsus töörahva poegi valges väes pöörama relvi tööliste vastaste - mõismike, kodanluse ja sotside vastu¹⁾.

Kommunistide selgitustöö rahvamassides oli raskendatud turgva reaktiooni tõttu. Suudeti kasutada oma eesmärkideks Eestimaa AÜ KK nõukogu häälkandjat „Töö Häält“, mille kaudu võis kaudsete vihjete teel rääkida, sest kehtis sõjatsensuur. Peagi ajaleht „Töö Hääl“ suleti valimiseelseteks perioodiks, kuna kodanlus pidas seda endale kahjulikuks. Kodanlike ja väikekodanlikele parteidele kindlustati soodsad tingimused töörahva piimestamiseks.

Peamiseks konkurentideks valimistel kujunesid Maaliit, Rahvaerakond, Tööerakond ja sotsid. Pettemanoövrina kritiseerisid viimased kolm parteid kodanlikku Ajutist Valitsust tema terroristliku poliitika pärast. Kuna K. Päts, Maaliidu liider, oli Ajutises Valitsuses pea- ja sõjaministriks, püüti vastust terrori eest veeretada Maaliidule. Vaikiti aga sellest, et 1919. a. veebruarini olid Ajutisest Valitsusest osa võtnud ka

1) vt. MKP KK lendleht, 26.02.1919. a.

sotsid ja et sinna jäid edasi veel Töö- ja Rahvaerakonna esindajad. Seda demagoogiat vajati ühtede kodanlike parteide puhtakpesemiseks rahva silmis. Selles osas olid eriti agarad sotsid, kes oma propagandat tegid „Sotsiaal demokraadi“ veergudel. Seal püstitasid sotsid palju „sotsialistlikke loosungeid Eesti elu-olu parandamiseks. Nad väitsid, et ainult nemad toetuvad rahva enamuse tahtele ja mitte vägivallale. Nad ütlesid, et on vaja „... kõik meie vana äärmädanenud parunlik kord kõigi tema äraiganenud seadustega ahju visata ja uus kord ning uued seadused maksuma panna.“¹⁾

Nii piisi „... Eesti Asutav Kogu ... meie maale ja rahvale uued seadused tegema ja uue õiglase korra rajama, kus meie rahvahulkadel lähedam oleks elada.“²⁾ Sotsiaal demokraadid kurtsid, et saatuslikul silmapilgul sisab eesti töörahvas paljudesse erakondadesse jagunenult, neil oleks vaja ühineda, sest „ainult sotsialistlikud parteid võivad ... tööliste klassi esitada.“³⁾

Sotsiaal demokraadid kritiseerisid sotsialiste-revolutsionääresellepärast, et need Asutava Kogu valimiste suhtes olid „kahtleval seisukohal.“ Sotsid olid otsustavalt Asutava Kogu valimiste boikoteerimise vastu, mida nõudsid eesti bolsevikud. Sel puhul kirjutasid sotsiaal demokraadid: „kui nüüd boikoteeritakse Asutava Kogu vlimisi, siis ei lööda sellega sugugi vastast - kodanlust, vaid antakse talle kõige parem võimalus kõike võimu oma kätte koondata.“⁴⁾

- x)
1) „Sotsiaal demokraat“ nr. 6.
2) „Sotsiaal demokraat“ nr. 6.
3) „Sotsiaal demokraat“ nr. 11.
4) „Sotsiaal demokraat“ nr. 12.

Märkus: Käesolevas töös kasutatud ajalehed on kõik 1919. a.-st, mistõttu kasutan joonealuse viite juures edaspidi ainult ajalehe numbrit.

Kuna eesti bolševike agitatsioon valimiste boikoteerimiseks oli rakendatud valge terrori tõttu, siis viis sotside eelpooltööd põhjendus paljud väheteadlikud töörahva hulga valimistest osavõtmise teele, kuna ainult Asutava Kogu kaudu lubati rahuldada kõik rahva soovid. Maapuuduse all kannatavatele maata ja vähese maaga talupoegadele lubati maad Asutava Kogu kaudu.

„Me tahame, et Asutav Kogu kõigepealt valusa maaküsimuse ära otsustaks ja nimelt kõik mõisad rahva omanduseks tunnistaks ning sel teel selle kibeda ülekohtu, mida saksa mõisnikud aastasadade jooksul meie rahvale teinud, ometi tagant järele ära parandaks... Ei ole vähematki kahtlust, et nende meie püüetega ja nõuetega iga maatamees ja väike- ning kesktalumees täiesti nõus on.“¹⁾ Silliselt algasid sotsid juba 1919. a. jaanuaris oma kihustööd häälte kogumiseks. Söödaks, millega erakonnad omale häälid püüdsid, kujunes maaküsimus. Seepärast püüti seda ajaleheveergudel valijate jaoks eriti suupäraseks vormida.

Eestlaste viha parunite vastu oli nagu tuli tuha all hõõgunud sajandeid. Seda rahvusliku iseteadvuse tunnet püüdsid sotsiaaldemokraadid veelgi virgutada ja ära kasutada oma huvides.

„Parunite paradüüs ja talurahva põrgu - sellele on aeg lõppu teha... 9/10 on Eestis varanduseta rahvas, kes nõuab kõiki mõisaid ilma tasuta riigi omanduseks ära võtta. Maaliidu kulalik-kodanlik partei ei taha seda. Samuti Rahvaenakond - möödukas ja läbini kodanlik ei pane maksma sellist korda, mida rahvahulgad igatsevad.“²⁾

1) „Sotsiaaldemokraat“ nr. 26.

2) „Sotsiaaldemokraat“ nr. 36

Sotsid püüdsid end näidata ainsa erakonnana, kes kaitseb rahvahulkade huve, seepärast ei leidnud ka pahempoolse bloki erakond - Tööerakond valimiste eel sotside poolt halastust. Sotside järgi koosnes see erakond inimestest, kellel teistes parteides polnud õnnestunud. Suurem osa erakonna liikmeid pidiid olema painduva vaatega ülejoosikud. Põhilise koosseisu pidi moodustama kodanlus, intelligents ja osa maaproletariaati, kes sinna eksikombel sattunud. Sotsid iseloomustasid seda kui täiesti tarbetut parteid¹⁾.

Sotsid kutsusid rahvast astuma oma partei ridadesse, et kindlustada endale valimistel häälte enarust.

„Meie töötame pikkanööda, nagu seda elu nõuab... Meie nõuame, et uuendused, mis võimalik läbi viia on, kohe läbi viidaks. Meie nõuame alati tööliste elu parandamist.“²⁾

See töötava rahva elu parandamine pidi sotside programmi kohaselt kulgema „seaduslikkuse rada“ ja „evolutsioonilisel teel“. Kuipalju sotsid ja nende poliitika rahvahulkadele kasu võis tuua jäi küsimusmärgiks. 1919. a. algkuudel, jaanuaris ja veebruaris ei olnud parempoolses blokis märgatavaid lahkhelisiid erakondade vahel. See asjaolu lõi ohu pahempoolsele blokile, kelle erakonnad olid eraldatud. Nii arvasid sotsid, et „...erakondade perekondlikud huvid kipuvad varjama ja tumestama töölistliikumise üldil dist kasu.“¹⁾ Nad soovisid ühtset „sotsialistlist“ nimekirja, et võita hääli ja kokku hoida valimiseelseid materiaalseid kulutusi.

1) vt. „Sotsiaal demokraat“ nr. 23.

2) „Sotsiaal demokraat“ nr. 11.

Valmistuti ühinema sotsialistide-revolutsionääridega, kuid kuna kumbki erakondadest valimiste eel ei tahtnud oma nimetusest loobuda teise kasuks, jäi ühinemine toimumata.

1919. a. veebruaris-märtsis toimusid erakondade parteikongressid, kus ei puudunud maaküsimuse arutus. ESDTP 11 kongress karutades maaküsimust otsustas - Eesti riigi piirides kõik maa tunnistada riigi omandiks, et ära hoida maaga hangeldamist. Mõisate, kirikute ja rüütelkondade maad lähevad riigi omandiks tasuta. 2)

Uue korralduse järgi pidi võetama maa kasutusele järgmistel alustel: „Rentnikkude, kandimeeste jt. nende liiki kuuluvate maapidajate maatarvitamist laiendatakse nende tööjõule vastavate ning (teistele maata inimestele, kes maad soovivad harida) edenemisvõimeliste majapidamiste piirideni. Samikutele, mõisa- ja talutöölistele ning teistele maata inimestele, kes maad soovivad harida, tehakse niisama võimalikuks iseseisvateks põllupidajateks saada. Mõisade maad, mille tükeldamine tehnilistel põhjustel aega nõuab, haritakse esialgu riiklisel korraldusel suurmaapidamistena edasi, neid võimalikult kohaliste maatameeste tööühingute kätte tarvitada andes... Maapidamine sinnib päritavalt ..., maa tarvitamise eest maksavad kõik maapidajad riigile maa heäduse järel maa maksu. Kõigile uutele riigimaadele asujatele ... annab riik õiglas- tasu eest pikaajalise võla näol riigi metsadest tarvilikku ehitus- materjali. Samuti annab riik igasugust rahalist toetust kui ka inventariga natuuras abi, et maatameestele aidata majapidamist riigi maadel sisse seada." 2)

1) vt. „Sotsiaal demokraat" nr. 54

2) „Sotsiaal demokraat" nr. 54

Sotsiaaldemokraatidel oli nõue, et „Eesti Asutava Kogu poolt väljatöötatud ning vastu võetud maa-reformi seadus tuleb kas täielikult, või mõnes oma üksikus osas üldilise rahvahääletuse (referendumi) alla, kui vähemalt üks neljandik Asutava Kogu liikmetest seda nõuab." 1)

Nagu ülal toodust nähtub, andis sotsiaaldemokratide agraarprogramm eesti rahvale julgeid lootusi maa saamiseks.

„Kadugu kurnamise paraat, - suurmaaomandus isikliste ja seisusliste mõisaomanduste näol, " 2) deklareerisid sotsiaaldemokraadid oma häälekandja veergudel, näidates ennast suurmaaomanduse veendunud vastastena.

Demagoogilised loosungid, mida püstitasid sotsid maaküsimuse ümber, töid väheteelike põllutöölisi sotsiaaldemokraatlikku partei ridadesse. 8. märtsil 1919. a. teatas „Sotsiaaldemokraat", et sotside organiseerimistöö maal edeneb jõudsasti ja heade tagajärgedega. „Maatamehed ja põllutöölised jõuavad arusaamisele, et nad oma kasusid ainult seadusandlisel teel asutavas kogus võivad kaitsta." 3)

Nii mõnigi maatamees hakkas uskuma, et sotsid tahavad anda maad neile, kellel see puudub. „Maad maatameestele", nõuab 11. märtsil „Sotsiaaldemokraat". „Maa on olemas ja maatahtjad on olemas. Linnade ümber asuvad mõisad anda mitte taludena, vaid aedadena välja." 4) Sel viisil linnalähedasi maavõidusi kasutades taheti lahendada linnade värsket aedviljadega varustamise küsimus.

1) „Sotsiaaldemokraat" nr. 55

2) „Sotsiaaldemokraat" nr. 56

3) samas

4) „Sotsiaaldemokraat" nr. 58

Paberil, enne Asutava Kogu valimisi, suutsid sotsid imelihtsalt lahendada maaküsimuse ja tösta¹¹ tunduvalt põllumajanduse ning tööstuse taset. Võtmeks majanduslikule töusule pidi Eesti kujunema väikemajapidamine.

ESDTP 11 kongressil ütles Rei: „Kui maa rahva kätte läheb, saab ta jõukamaks. Rahva jõukuse tõttu tõuseb tööstus ja suurtööstus viib meid kiiremaltsotsialismile lähemale...“ Grünwald arvas: „Mida väiksem koht, seda rohkem teeb ta sisse. Maaharimise juures ei ole maksev see lause, et suurmajapidamine väikemajapidamisest ees on.“¹⁾

Kuidas aga pidi toimuma sotsialismile lähenemine väikepõllumajapidamistega küla tingimustes, millise töuke võisid anda need majapidamised tööstusele ning mil viisil oleks toimunud väikemajandite tingimustes tehnika rakendamine põllumajanduses, nendele küsimustele ei püüdnud sotsid pilku heita. Kunagisest üleminekust sotsialismile rääkisid nad vaid seepärast, et sõna "sotsialism" oli Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni mõjul saanud väga populaarseks rahvahulkaades. Oma rahuliku, järkjärgulise arenemise tee „sotsialismi“ summas tõstsid nad esile kindla eesmärgiga öönestada bolsevike autoriteeti, keda väidati kodusõja süütajaina. Eesti bolsevike agraarpoliitikal, mis nõudis põllumajanduslike kommuunide loomist ülevõetavatest mõisatest, panid sotsiaaldemokraadid vastu mõisate tükeldamise ja individuaalseks kasutamiseks andmise poliitika.

ESDTP 11 kongressil rääkides sakste maade riigistamisest ütles Ast: „...peame lubama maa tükeldamist...oleme ju demokraadid ja peame rahva tahtmist täitma...Me peame neid maaga varustama,

1) „Sotsiaaldemokraat“ nr. 58

kellel seda mitte ei ole ja ... olevat väikemaapidamist laiendama." ¹⁾ Loodavate majapidamiste maksimaal suuruseks loeti kahe hobuse koht.

Mõisate tükeldamise poliitika oligi see, mida ootasid eesti ^{maata} talupojad, kes olid sajandeid igatsenud "oma maa" järele ega olnud suutelised mõistma ilma isiklike kogemusteta kollektiivse suurpõllupidamise eeliseid võrreldes individuaal-väikemaapidamisega.

Sotsid lubasid, et 1919. a. jüripäevaks asub eesti rahva etteotsa uus peremees - eesti rahvas ise ¹⁾ Eesti Ajutise Valitsuse juhtivat parteid - Maaliitu, nimetasid sotsid "haigeks kondiks iseseisva demokraatliku Eesti organismis". ²⁾

Tulevane Eesti vabariik, mille valitsust rahva toetusel lootsid moodustada sotsid, pidi olema "... töötava rahva vabariik aga mitte jõukate hangeldajate ja kumajate paradiis." ³⁾

Mõisamaade riigistamine pidi toimuma nende agraarprogrammi kohaselt tasuta. "...Kõik mõisad ... tulevad rahva omanduseks võtta. Mitte ühte kopikat neile södikule, kes aastasadasiid on meie rahvast rõhunud ja tema higist ning verest endid nuumanud. Täielikku pööret ja põhjalikku uuendust nõuab rahvas." ⁴⁾

Uuenduste läbiviimiseks nõudis "Sotsiaal demokraat", et "Eesti proletariaat linnas ja maal ...,viimne kui mees, viimne kui asine häält andma tuleks ning sotsialistlike erakondade poolt hääl etaks." ⁵⁾

1) vt. "Sotsiaal demokraat" nr. 59

2) "Sotsiaal demokraat" nr. 60

3) "Sotsiaal demokraat" nr. 62

4) "Sotsiaal demokraat" nr. 74

5) samas

hääletaks. Eesti sotsialistid¹⁾ lubasid olla need, kes paheli-
se ilmekorra alusmüürid lõhuvad ja kes vanadele varemtele
uut hoonet soovivad ehitada. 1)

Nad olid kindlad, et rahvastiku enamus, kes vaevles maa-
puuduse käes, järgneb nende lubadustele ja oma hääl annab
sotside valimismimekirja nr. 2 saadikukandidaatide poolt.

5. aprilli "Sotsiaaldemokraat" tõi kaunisõnalise kirju-
tise maast lugejate lauale, milles öeldi: "Igatsust maa järele
on maatamees nagu kallist unenägu oma meeles kandnud". 2) -
nüüd pidi saabuma see aeg, kus rahvast ei peteta tühiste lootus-
tega, vaid unistused lähevad täide. Sotsid lubasid ju suurmaa-
pidamise kaotada, maa riigile võtta ja maatainimestele põli-
seks tarvitamiseks anda.

5., 6. ja 7. aprill 1919. a. pidid otsustama tulevase Eesti
saatuse. Sotsid olid oma võidus kindlad kui nad ütlesid: "See,
mis nüüd kolme lühikese päeva jooksul korda saadetakse, on
mitmeks kümneks aastaks korda saadetud." 3)

"Sotsiaaldemokraat" oma artiklis "Mis on nimekiri nr. 2?"
ütleb: "See arv on saatuslik kodanusele ning balti saadlile.
Ta riisub mõisnikkudelt maa ja kodanluselt marodöörimise
võimaluse... see on rusikas Maaliidu silmakulmule ning põlve-
hoop hallidele parunitele. See on kehzumõistmise ja vastutusele
võtmise number, selle numbri all õiendab proletariaat oma

1) vt. "Sotsiaaldemokraat" nr. 78

2) samas

3) samas

arvet eesti kodanluse ning Balti aadliga." 1)

Tööerakonna maaprogramm oma põhiolendusel sarnanes sotside omaga. Tööerakondlased, niisama nagu sotsidki, lubasid oma häälkandja "Vaba Maa" veergudel eesti rahvale maad ja demokraatlikke vabdusi. "Rahvas ise peab olema oma maa peremees. Ja rahvas ise, kui ta ilma vägivaldse surveta toimetab, teeb õieti ja hästi." 2)

Tööerakondlased rääkisid eesti rahva raskest olukorrast ja pidasid kõigis pahedes süüdlasteks saklasi. Kapitalistlike tootmissuhete arnguga kaasnev klassivastoluude teravnemine eesti rahva enese keskel, eriti terav diferentseerumine külas, jäeti kõrvalle. Palju räägiti ajaloolisest ülekohust ja sellest, et peagi eesti rahvas ise Asutava Kogu kaudu saab oma maa peremeheks.

"Eestlased, olles arvu poolest domineerival seisukohal meie kodumaal, on ajaloolise ülekohu tõttu oma kodumaal koduta rahvas, nagu nomaadid, iga jüripäev rendikohalt rändama pidanud." 3)

Tööerakondlased pidasid selle "koduta rahva" kaitsjaks end^{id} ja ütlesid, et maale on õigus meie kodutul, rändaval ja kannataval põllumehel, kes kartusega igal jüripäeval on oma kurba kolimisteekonda alustanud.

Tööerakond lubas maatahtjalle maad Asutava Kogu kaudu "oma häältega" - "Meie kõnnime seaduslikkuse rada ja ... meie esitajad Asutavas Kogus räägivad ... nagu ühest suust - rahvas tahab maad saada." 4)

1) "Sotsiaal demokraat" nr. 73

2) "Vaba Maa" nr. 37

3) "Sotsiaal demokraat" nr. 43

4) samas

Ja edasi lubas "Vaba Maa": "Eesti Tööerakond nõuab, et maa ei tohi üksikute jõukate pärast olla, ta peab töötavate rahvahulkade kätte üle minema." 1)

Need üksikud "jõukad", kelle vastu suunati eesti rahva viha olid enamasti balti aadlikud. Jõukus eesti rahva piirides jäi umbmääraseks, piiritlemata mõisteks. Eesti kodanlusest räägiti vaid seeses Maaliidu ja Rahvaerakonna vastase võitlusega valimisel sel pöördil. Brinevalt Maaliidust ja Rahvaerakonnast pidas Tööerakond ennast "sotsialistlikuks" parteiks, kelle lõppsihiks on sotsialismi ideede poole pöördmine.

"Meie nõuame kõige põhjapanevamaid ühisel ulisi uuendusi... Kogu riigi ja rahva rõhuva enamuse - töötavate kihtide - huvid peavad esimesel plaanil seisma, aga mitte üksikud kitsad klassihuvid." 2)

"Tuleviku Eesti" majanduslikuks aluseks pidasid tööerakondlased põllumajandust. Maad pidi saama iga maatamees, kes soovis vaid maad harida.

Pealkirja all "Mõisad jagame täiesti" kirjutati: "Mõis tuleb taludeks teha... Kui tahame, et vaene mees maad saab, siis peame mõisad täiesti ära jagama." 3)

Rahvale lubati välja jagada taludeks ainult põllumajanduslikult tarvitatav maa. Kõik ülejäänud maa aga pidi kuuluma riigile. Endisel suurmaomanikul, mõisnikul lubati maad saada niipalju, kui ta oma perekonnaga harida suudab. Vaitsevaks

1) "Vaba Maa" nr. 45

2) "Vaba Maa" nr. 57

3) "Vaba Maa" nr. 62

põllumajapidamise vormiks pidi kujunema väikepõllumajapidamine.

"Meie riik ehitab oma tulevikku väikepõllumajapidamise peale ... Suurpõllumajapidamiste pesade jätmise talude keskele on isegi kardetav, sest tulevikus, kui ajad muutuda võivad, ... võivad kohalejäänud parunid jälle talusid ... oma külge liita." 1)

See aga tähendaks jälle parunite võimutsemist, "sest kelle käes on maa, selle käes on ka poliitiline võim riigis." 2)

Maata ja vähese maaga talupoegi, kes maad soovisid, oli palju. Tööerakondlaste väite järgi oli kolmveerand eesti maa-rahvast maata. Nende varustamiseks maaga lubas tööerakond uusasunikel e^{igaku} 15-20 tiinu maad jagatud mõisamaadest, vastavalt maaheadusele. 3)

Tööerakond kutsus eesti rahvast valimistel oma häali andma valimisnimekirja nr. 3 (tööerakonna) kandidaatide poolt. Hüüdlused kõlasiid järgmiselt:

"Igaüks, kes nõuab, et praeguse ülekohtune ilmakorid jäädavalt kaoks annab hääle eesti Tööerakonnale." 4) ja "Maatamees, kes iseseisvaks põlluharijaks tahab saada, annab oma hääle eesti Tööerakonnale nr. 3." 5)

Tööerakond pidas maaküsimust kõige keerulisemaks küsimuseks, mida valitaval asutaval kogul tuleb lahendada. Et see küsimus saaks lahendatud töötava maarahva huvides, soovitas Tööerakond maarahval üles leida "õige erakond", kes tõesti tagaks maasamise.

1) "Vaba Maa" nr. 62

4) "Vaba Maa" nr. 62

2) samas

5) samas

3) vt. "Vaba Maa" nr. 61

Suurt valimiseelset võitlust pidi Tööerakond pidama Rahvaerakonnaga, kes rüütas emast ka petlike „sotsialistlike“ loosungitega ja väitis, et Töö- ja Rahvaerakond on oma eesmärkidelt lähedased erakonnad. Tööerakond vastas: „Meid niisuguse sõprus ei röömusta.“ 1) Tööerakond selgitas oma lugejaile, et „Praegine rahva- e. eduerakond kunagi maatameestekx huvide eest välja pole astunud – tema südamele on lähemal ... jõukamate kihtide huvid.“ 2)

Tööerakond väitis, et kuigi Rahvaerakond kuulaklikku Maa-liitu kritiseerib ja nimetab teda „mustasajaliseks“, on see vastastikune süüdistamine vaid vee segamine. Kui tuleb otsustada, kes töötava rahvaga ühes, või tema vastu, siis ei ole vastastikust vaenu parempoolsete vahel. 3)

Eesti tööerakondlane J. Seljamaa kirjutas veel kolm päeva enne Asutava Kogu valimisi: „Eesti rahva huvid nõuavad, ... et suurmaapidamine meil lõpulikult peab likvideeritud saama... Tööerakond on ... oma sõna andnud: mõisad tulevad jagada lõpulikult.“ 4)

Maa tarvitamisviisi küsimuses olid tööerakondlased sotsialistidega ühisel lähtekohal. Nad nõudsid oma agraarprogrammides maa põlise tarvitamise õigust, aga mitte maa ^{hüübriku} (eraomandust, mida kait- ses parempoolne blokk. Andes maad tarvitamiseks põlise rendi alusel, lubasid pahempoolsed lõpu teha maaga hangeldamisel e.

1) "Vaba Maa" nr. 63

4) "Vaba Maa" nr. 76

2) "Vaba Maa" nr. 69

3) vt. "Vaba Maa" nr. 76

Parempoolsesse blokki kuuluv Rahvaerakond nihkus valimiste eel tunduvalt paremale poole, seades isegi oma eesmärgiks "sotsialismi." See sotsialismi loosung oli vaid laiade rahvahulkade petmiseks mõeldud, selleks et näidata ennast rahvahulkadele sõbraliku, nende huve kaitsva erakonnana. Eesti rahvaerakonna kihutustöö valimiste eel paistis eriti silma oma kammisõnalisuse ja isamaalise vänu poolest, mille taha kadus Rahvaerakonna tõeline pale. Oma eesmärkidest räägib rahvaerakond järgmiselt oma läälkandja "Postimees" veergudel:

"Eesti rahvaerakond on omale eesmärgiks seadnud Eesti rahvuskultuuriliste ideaalide, radikaalsete maauuenduste, ja õiglaste sotsiaalsete elutingimiste teostamise - võitluse terve Eesti rahva õnneliku tuleviku eest." 1)

Kui sotsiaid ja tööerakondlased lubasid maatahtjail e konkreetset maad, rääkis Rahvaerakond "radikaalsetest maa uuendustest", mille mõte lihtrahvale segaseks jäi.

Rahvaerakond soovis, et ühtse eesti rahvuse huvides klassivastuolud kaotataks.

"Eesti rahvuse olemine ja edasikasvamine ainult siis kindlustatud on, kui töö ja kapitali teravused kaotataud ning mõlem-poolsed huvid kokkõllasse viidud ja iga rahvaliikme õigus maa ja töö kohta maksuma pandud..." 2)

Rahvaerakond väitis, et Asutav Kogu avab avarad võimalused ühiskondlikeks uuendusteks, esimeses joones maa- ja tööküsimusi otsustades.

"Esiteks peab põletav maaüsimus ära otsustatama... Ajalooline ülekohus tuleb parandada, - riik peab mõisamaad võõrandama.

1) "Postimees" nr. 16

2) "Postimees" nr. 20

Maa, kui rahva elu looduslik alus peab rahva omanduseks saama, peab neile saama, kes teda ise harivad." 1)

Rahvaerakond nõudis küll mõisamaade võõrandamist, kuid ei selgitanud, kas võõrandatav maa läheb riigi omandiks ja rändi aluse kasutusele või talupoegadele eravalduseks. Lubades maad neile, kes teda ise harivad, püüdis Rahvaerakond näidata ennast sotsiaalse ja majandusliku elu uuenduserakonnana. 2)

Kuna Rahvaerakond luges ennast otsustavaks võimuks Eesti tuleviku loomisel ja maaküsimuse otsustamisel, siis kutsus ta rahvast üles kõikjal rahvaerakonna osakondi looma.

Lugeses Asutava Kogu valimisel set Rahvaerakonna häälkandjat "Postimeest" ei leia seal kindlapiirilist agraarprogrammi. Räägitakse "radikaalsest maauuendusest", maa andmisest neile "kes teda ise harivad" ja "mõisate võõrandamisest." Need on aga niivõrd piiritlemata lubadused, mis Rahvaerakonnale jätsid vabad käed edaspidiseks tööks maaküsimuse lahendamise juures.

Rahvaerakond toob "Postimehe" veergudel ära Tööerakonna ja sotsiaaldemokraatide maaprogrammid ja näib, et võtab sealt omaks mõisate talupoegadele jagamise idee. Kõneldatakse maatahtjatest, kellele on vaja anda maad.

Üldse paistab Rahvaerakond silma oma "küldse kesktee poliitikaga." Ta lubab eesti rahvast kaitsta nii parempoolsete kui ka pahempoolsete ääretuste ja uduste unistuste vastu. 3)

1) "Postimees" nr. 28

2) vt. samas

3) vt. "Postimees" nr. 59

Küsimusele, mispärasst valija valib nr. 7 (Rahvaerakonna) saadiku, vastatakse - valib seepärasst, et Rahvaerakond on edumeelne ja äärmiste liialduste vastu. 1)

"Äärmiste liialdustega" võis muidugi hirmutada vaid maa- ja linnakodanlust ja neid oma ridadesse meelitada. Äärmisi liialdusi kardeti vaid pahemalt poolt.

Rahvaerakond toonitas pidevalt, et ta "Rahvameelse" riikliku korralduse eest võitleb, ja selle eest, et "maata põlluharijatele ka tööpoolset maad antakse." 2)

Rahvaerakond püüab virgutada rahva seas rahvusliku tervikluse tunnet, peremehe tunnet, "oma" maal.

Olles peremees "... oma isaisade maal tahab eesti väikerahvas selgroo sirgu ajades oma riiklist hoonet ehitada - kindlaks, kõrgeks, õhurohkaks ja valgusrikkaks, kus päikesepaistest palju oleks kannatanud rahvale ja kus tulev Eesti elurõõmsana võib sirguda vabaks ja vaimukaks kultuurrahvaks." 3)

Seda "päikesepaistest" ja "valgust" lubas eesti rahvale tuua Rahvaerakond. Tähtles, et pahemoolsed on oma valimiseelse "põletuspunkti" juhtinud maaküsimuse pääle ja "Löögiumbriks" teinud põlise rendi. Kõik see pahemoolne agraripoliitika pidi olema rahvaerakondlaste arvates võlts.

"Võim ühes, õiglus teises käes", pidi eesti riiklus välja nägema, kui rahvaerakondlased võimule pääsevad. Pahemoolne valitsus pidi viima eesti riikluse allamäge ja rappa. 4)

1) vt. "Postimees" nr. 59

2) "Postimees" nr. 68

3) "Postimees" nr. 68

vt. 4) "Postimees" nr. 68

Kõige parempoolsemaks neljast põhikonkurendist oli kuulalik Maaliit, keda eelnenud kolm erakonda kritiseerisid, süüdistades teda eesti rahva huvide reetmises, saksa sõbralikkuses, valges terroris jne.

Maaliit ise pidas ernast, samuti nagu eelnevaõki erakonnad, eesti rahva järjekindlaks huvide kaitsjaks.

Valitava Asutava Kogu peaaülesandeks oli Maaliidu arvates "... riigi põhjusseaduse väljatöötamine ja maksmapanemine ja meie rahva elusse nii valusät löikuva maaküsimuse äraotsustamine." 1)

Maaliit ei ole rahul sotside ja tööerakondlaste agraarprogrammidega, mis nägid ette mõisamaade võõrandamist riigi maafondi. Maaliit arvas, et agraar küsimuse alal püüavad erakonnad vaid suupäraseid lüaseid tarvitada ja üksteist üle pakkuda. Tegelikuses aga pidi väga raske olema ühe korraga võõrandatud mõisamaid kasutusele võtta, kuna maatahtjaid ei olevat piisaval hulgal. 2)

Suurt muret tunneb "Päevaleht", kas sotsid tahavad ka "hallide parunite" maa riigistada. Mõisate tükeldamise loosung, mis sotsid esile kutsusid valimiste eel ei pidavat kooskõlas olema sotsialismi õpetustega, mis eelistavaks on pidanud riiklikku suurmaapidamist.

"Kõik sotsialistid ... ei salli maksvat kodanlist ilmakorda ... nende nõuetel on sotsiaalne ilmakord, kus kõik rahva majapidamine ühiskondlikuks muudetud ... Sotsialistide plaanid ... ei ole mitte seitsinatsesest maailmast, kus Maaliit oma paleusi tahab teostada." 3)

1) "Päevaleht" nr. 34

3) "Päevaleht" nr. 77

2) vt. "Päevaleht" nr. 55

Maaliit kutsus hääletama rahvast oma erakonna - nr. 5 kandidaatide poolt, sest ainult siis pidi valitama Eesti Asutavasse Kogusse tuntud ja äraproovitud ning lugupeetud seaduse ja riigiõiguse tundjaid, vilunud põllumehi, kes maaküsimust kõige otstarbekohasemalt mõistaksid ära otsustada. 1)

See "otstarbekohane" maaküsimuse otsustamine võis meeltmööda olla küll ainult külakodanusele, kellele sotside maavõõrandamise programm muret tegi.

Eesti Maaliit oma agraarprogrammis nõudis väikepõllupidamise laiendamist, millega pidi pandama Eesti riigile "vankumatu" alus. Igale eesti soost kodanikule pidi tagatama oma kodumaal elamise ja "edenemise" võimalus ning põllutöö pidi muutuma senisest palju viljakamaks.²⁾ Väikepõllupidamine, millest Maaliit rääkis, jäi suuruselt piiritlematuks. See tähendas seda, et Maaliit muretses põhiliselt nende maaandmise eest, kellel seda juba "väikepõllupidamise" näol oli.

Maaliit ei olnud kroonu- ja rüütelkonna mõisate võõrandamise vastu, kuid see võõrandamine riigi kasuks pidi toimuma järk-järguliselt ja "õiglase" tasu eest. Võõrandatud maid lubati eesti põllumeestele, kusjuures võõrandamisel pidi mõisnikele jäetama mõisa sildamed. Oli ju rida eesti soost "paruneid" omandanud karjamõisaid, mida Maaliit püüdis kaitsta.

Maaliidu kirjastusel ilmus valimiste eel raamat "40 000 uut Eesti talu." Selles põhjendati Maaliidu lubadust anda eesti maatameestele ja vähese maaga talupoegadele maad 40 000 talu näol, seda vaid siis, kui valimistel saavad nr. 5 saadikud enamuse.

1) vt. "Päevaleht" nr. 73

2) vt. "Päevaleht" nr. 57

Võõrandatud mõisamaadel e asutatavad talud pidid minema maasaajate kätte eraomanduseks põlise pidamise õiguse põhjal. Lühiajalise maakasutuse juures võis maaliitlaste arvates kasutada ka rendivormi.¹⁾

Võrreldes õmavahel nende nelja erakonna, nelja põhikonkurandi agraarprogramme, näeme:

Sotsid ja tööerakondlased nõudsid, et maa Eesti vabariigi piirides tunnistatakse riigi omanduseks ja seega kaotatakse maaga hangeldamise võimalus. Maad lubati kasutusele anda

väikemaapidamistena neile, kes seda ise harivad. Talumaadest, mille suurus üle 50 tiinu, lubati tarviduse korral äralõikeid teha.

Rahvaerakond ja Maaliit ei pooldanud maade riigistamist ja kasutusele andmist põlise rendi alusel, nende ühiseks sooviks oli maa valdamine eraomandusliku õiguse alusel. Nad nõudsid küll mõisate tükeldamist ja suurmaapidamise kaotamist, kuid ei määranud kindlaks maksimaal suurust maavaldustele, mis oleksid olnud piiriks võõrandamisele. Nii jätsid need kodanlikud erakonnad omale jälle "vabad käed" hilisemaks piiride tõmbamiseks maavaldustele, vastavalt oma kildekoona huvidele.

Mõisade võõrandamist tahavad sotsid ja tööerakondlased läbi viia ühekorraga, rahvaerakondlased ja maaliitlased aga järkjärgult „vajadust mööda“.

Mõisade võõrandamisel ei pooldanud sotsid tasu maksmist võõrandatava maa ja inventari eest. Seevastu tööerakondlased, rahvaerakondlased ja maaliitlased asusid tasu maksmise seisukohtadel.

Nagu eelpool toodust nähtub tegelised maaküsimusega nii kodanlikud kui ka väikekodanlikud parteid, võttes vaatluse tulipunkti maavõõranduse ulatuse, selle läbiviimise aja ja kestvuse,

—————
1) vt „Päeval eht“ nr. 57.

jagatava maa kasutamise vormid ja viisi ning tasuküsimuse võõrandatava maa ja inventari eest. Iga erakond lahendas neid küsimusi oma kildekonna huvidest lähtudes. Oma kitsaste kildekondsete huvide varjamiseks tõsteti üles kogu rahva huvide eest võitlemise loosung. Kuigi sotsid ja tööerakondlased palju lubasid, oli tegelikult nende sõnade taga tühjus. Oma petlike sõnakõlksudega saavutasid nad siiski seda et rahvahulgad, järgides nende nõuandeid, asusid Asutava kogu valimiste teele suurte lootustega tuleviku suhtes. Neile püüti igaüks selgeks teha, et maad võib anda neile ainult Asutav Kogu seaduslikul teel. Nad väitsid, et revolutsiooni puhul astuksid vahele liitriigid, mistõttu see tee maa saamiseks pidi kõrvale jääma kui tarbetu.

Kodanluse valimiseelne selgitustöö kandis vilja, kuna eesti rahva ajaloolised kogemused näitasid, et püüed revolutsiooniliselt maad saada, oli mitmel korral ebaõnnestunud. Rahvas mäletas veel selgesti 1905 - 1906. a. maaküsimuse revolutsioonilist lahendamist, mis lõppes karistussalkade kohal esaatmisega. 1917. a. Oktoobrirevolutsiooni võidud oli hävitanud saksa okupatsioon. 1918. a. novembris ja detsembris ~~min~~ril ning 1919. a. veebruaris saartel puhkenud revolutsioonilised sündmused uputati verre kodanlike karistussalkade poolt. Nüüd näis tööpool est ainukese reaalse teena maa saamiseks Asutava Kogu valimine, et saada maad „seaduslikul“ ja „demokraatlisel“ teel.

Rahvahulkade petmist kergendasid vead, mida tegi Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu agrar küsimuse käsitleuses. Nende poolt esitatud kommuunide loomise poliitika viis eesti maarahva arvamusel, et eesti bolševikud ei tahagi rahvale maad anda.

Sotside ja tööerakondlaste loosung mõisamaade konfiskeerimise ja

tükeldamise kohta, meeldis maatöölilistele enam ja vastas talupoja eramaanduslikule vaistule.

Eesti bolševike vigade tõttu agraarpoliitikas, õnnestus Eesti kodanlikel parteidel saavutada võit Asutava Kogu valimistel.

Partei nimetus	saadud häälte arv	saadud kohtade arv Asutavas Kogus
1) sotsiaaldemokraadid	152 341	41
2) tööerakond	114 879	30
3) rahvaerakond	94 892	25
4) Maaliit	29 9899	8
5) sots.-revolutsionäärid	26 536	7
6) kristlik rahvaerakond	20 139	5
7) saksa partei	11 462	3
8) vene partei	5 765	1
9) hiidlased	1 090	-
10) meremeeste liit	795	-
Kokku	457 888	120

Nagu ülaltoodud tabelist nähtub, said ligi kaks kolmandikku häälte üldarvust endile need parteid, kes kritiseerisid maaliitlikku valitsust ta senise tegevuse pärast ning esinesid „sotsialistlike loosungitega.“

Eestimaa Kommunistliku Partei valimisboikott ebaõnnestus.

23. aprillil 1919. a. tuli kokku Asutav Kogu, see aga tähendas töörahva revolutsioonilise liikumise ajutist lüüasaamist.

9. mail moodustati Asutava Kogu enamuserakondade poolt uus

1) vt. K. Siilivask Eesti Oktoobrirevolutsiooni ning välismaise sõjalise interventsiooni ja kodusõja perioodil 1917-1920, lk 115

kodarlik valitsus Tööerakonna liidri Strandmanniga eesotsas.

Interventide ja valgekaartlike jõudude edu tähendas seda, et Eesti vabastamiseks puudusid väljavaated. 1919. a. ^{juuni} ~~mail~~ ~~Töökas~~ likvideerus Eesti Tööraha Kommun, olles lõplikult kaotanud oma territooriumi.

II peatükk

VÄIKEKODANLIKE JA KODANLIKE
PARTEIDE VÕITLUS ASUTAVAS
KOGUS AGRAARKÜSIMUSE ÜMBER .

Eesti Vabariigi Asutava Kogu kõige raskemaks küsimuseks oli maaküsimus. Selle küsimuse lahendamiseks moodustati Asutava Kogu maaseaduse komisjon maaseaduse eelnõu väljatöötamiseks. Selle komisjoni koosseis oli järgmine:

1) Tööerakonnast	- Strandmann, Paas, Pool, Lehtmann, Zimmermann;
2) Sotsid	- Jans, Kartau, Anvelt-Ostra, Grünwald, Oinas, Inglis;
3) Rahvaerakond	- Tõnisson, Mägi, Ploompuu, Birk;
4) Maaliit	- Päts;
5) Kristlik erakond	- Lattik;
6) Saksa erakond	- Bod;
7) Sots.-revolutsionäärid	- Kruus ¹⁾

Nagu ülal toodust näha, kuulus komisjonis enamus pahempoolsele blokile.

Maakomisjonis tekkis erakondade vahel tüli, kus süüdistati üksteist selles, et valimiste eelsel ajajärgul lubati maaküsimuse osas rohkem kui ära saab teha.

1) vt. "Sotsiaaldemokraat" nr. 92

Komisjoni töö kulges põhimõtte järele, et rahvale on vaja anda maaseadust nagu arstimit ainult valu vaigistamiseks, aga mitte terveksravimiseks. Rahvale oli vaja anda usku ja lootust, mitte aga maad.

Ajal ehe veergudel, avalikkuse ees, olid sotsid suurelised lubama maad maatameestele ja palju muud head, agrar komisjonis ajasid nad hoopis teist juttu. - Anname rahvahulkadele usku - maa andmisega võib viivitada.

Asudes ~~XXXXXX~~ maaküsimuse arutamise juurde, ütles ~~sotsi-~~ aal demokraat Kartau: "Rahvale usku anda maareformi läbiviimiseks võib ainult siis, kui mõisad endiste omanikkude käest ära võetakse kohe, nii et rahvas sellest õiguslisest muutusest ka aru saab; tegelise üleandmisega võiks siis pikendada tehnilistel põhjustel. " 1)

~~Sotsi-~~ revolutsionäär Kruus rõhutas maaküsimuse poliitilist külge, milles ilmes hirm bolševike mõju ees. " Poliitiline külg on tähtis ... Meie tahame ära hoida (Vene) äärmist radikalismi, on tarvis iseäranis rutata, ... , - rahvast ei saa olevas närvilises õhkkonnas enam rahul hoida. Sellepärast tuleb maaküsimust ruttu ära otsustada. " 2)

" Meie ei pea mitte maa näljast (s.o. maa tarvidusest) välja minema, vaid tähtsam on siin poliitiline külg. " 3) Nii rääkis maakomisjoni töö eesmärkidest sotsiaal demokraat Oinas. Need olid pahempoolsete erakondade põhimõtted, millega asuti maakomisjonis tööle maaseaduseelnõu väljatöötamiseks.

1) OKA, Fond 15, n. 1, toim. 313, lk. 6

2) OKA, Fond 15, n. 1, toim. 313, lk. 7

3) OKA, samas, lk. 9

Komisjoni töös läksid häälteenamuse põhjal läbi pahempoolse bloki ettepanekud maaküsimuse osas ja seaduseelnõu, mis valmis kolmekuise töö tulemusena kandis kõigepealt tööerakondlikku iseloomu.

25. juulil 1919. a. Asutava Kogu II istungjärgul esines aruandjana maakomisjoni tööst tööerakondlane Zimmermann, kes oma sõnavõttus näitas, et maaseaduseelnõu aluseks on võetud põhimõtte - suurmaapidamiste asemele väikemajapidamiste asutamine. Selle "tuuma" külge pidi ehitatama terve kodanlik maaseadus.

29. juulil 1919. a. tuli maaseaduseelnõu Asutavas Kogus I-le lugemisele.

Peaminister O. Strandmann ütles: "Kõige esimeseks ülesandeks ... on minu arvates praeguse valitseva feodaalkorra kaotamine." Feodaalkorra kaotamist on eesti rahvale tema arvates vaja nii majanduslikult kui ka poliitiliselt. Mismoodi maid võõrandada - kas korruga või järk-järgult, kas tasu eest või ilma - need on saadikute kõige vaieldavamad probleemid.¹⁾ Seega määras juba avasõnavõttus Strandmann kindlaks maaseaduse iseloomu, mis pidi olema puht feodalismivastane.

Feodaalkorra kaotamise põhimõttega olid kõik erakonnad nõus. Ka sotsiaaldemokraadid väitsid, et maaküsimuse päristumaks on feodaalkorra jäänuste mahakiskumine. Senine aadli-soo maaomanduse ja tarvitamise monopoolne õigus pidi kaduma mõisa maade võõrandamisega. Kaast oma sõnavõttus rõhutada, et maa, see on miski riiklik pärisolu, mida üksikul riigikodanikul ei tohiks olla õigus enda omaks pidada.²⁾

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 435

2) vt. samas, lk. 438

" Asutav Kogu peab eneselt maha raputama sureva maailma tolmu ... maaküsimuse lahendamisele peame meie asuma oma kõige-parema revolutsioonilise äratundmise kohaselt, " ¹⁾ väitis Ast.

Esimesed sõnavõttud olid täis paatost, räägiti ilukõneliselt eesti rahva kannatustest rüütlite sissetungist alates ja püüti põhjendada niigi juba selget tõsiasja - mõisnike suurmaavaldus tuleb kaotada.

Sotsialist-revolutsionäär J. Piiskar rääkis, et maaseaduses on kaks momenti, üks on maade võõrandamine, teine maade tarvitada andmine. Ta leiab, et viimane moment on rohkem tuleviku küsimus, ta kujuneb nii, nagu tuleviku elutingimused seda kõige loomulikumaks teevad.

Ta kaitses maa riigistamise nõuet ja ütles, et maa ei või kauba ega hangedamise asi olla. Eeskätt peab võõrandama suurmaapidamise. Popsid aga, kellel on vähe maad, võiksid juurdelõikeid saada selle tuku maadest, mille juures nad paiknevad.

Iseloomustades maaseaduseelnõu ~~ärr~~ leidis ta, et selles järjekindlus ja selgus puudub. Selle maaseadusega ei kindlustata õigust maad saada, kuna võõrandatakse väike osa maast, mis ei suuda rahuldada kõiki maasoovijaid.

Ta ütles ka, et maaseadusega ei kaotata ära eksploateerimise võimalust. Jättes võõrandamata 150 tiinused suurmaavaldused jääb alles võimalus maa abil ja maa kaudu teatavat hulka inimesi väljakumata. Tasumaksimise küsimuse juures peatudes ta leiab, et tasuta võõrandamine ei ole õiguserikkumine, vaid selle jaluleseadmine. Maadele tehtud võlgu võiks tema arvates maksta niipalju, kuipalju neist osutuvad rahvusvaheliselt möödapääsmatuteks.

1) Asutav Kogu protokollid II istungjärg, lk. 443

Võõrandatud inventarist tuleks anda osa uuele maaharijale. See inventar jääks maa külge kuuluvaks raudvaraks ja maaomaniku vahetusel läheks see koos maaga riigile ja sealt uuele maaomanikule. Seega võiks kergendada raskust, mis ~~on~~ hakkisid esile uute asurike asumisele aitamisel. 1)

Pahempoolsete ettepanekutega maaseaduse kohta ei leppinud parempoolsed erakonnad, kes leidsid maaseaduseelnõu liiga pahempoolse olevat.

Maaliitlane Uuots nimetas eelnenud kõnesid elukaegiks. - "Kui terve rahva saatuslik küsimus on päevakorral, siis arvama, peab katsuma täielikus vaimlises tasakaalus neid küsimusi otsustada, aga mitte tundumuste veerleval pinnal. Maaküsimus on meil väga suur küsimus, tähtis küsimus," 2) rääkis Uuots.

Parempoolsed lähtusid maa eraomandusliku õiguse kaitsmisel seisukohalt, et kelle käes on maa, selle käes on ka poliitiline võim riigis. Seda väidet oli tõestanud sajandeid kestnud mõisnike vägivallareziim Eestis, mille juured olid monopoolse maaeraomandusliku õiguse hääl tugevalt Eesti pinnas juurdunud. Nüüd oli päevakorral mõisnike suurmaavalduse likvideerimise probleem, mille teravik oli põhiliselt balti aadlile sihitud. Kuidas aga viia seaduseelnõu Asutavas Kogus niimoodi läbi, et see tagaks "hallparunitele" eraomandusliku maavalduse võõrandatavate maade arvel, oli raske küsimus.

1) vt. Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 461-467

2) samas, lk. 477

Maa eraomandi õiguse kaitselise asus parempoolne blokk mono-
liitselt, kasutades Asutava Kogu kõnetooli selleks, et oma sei-
sukohti ilukõneliselt kaitsta, hirmutada ja ähvardada, kui pahem-
poolsed oma seisukohtadelt ei taha taganeda. Maaseaduseelnõu nä-
gi ette, et talupoeg saab võõrandatavat maad harimiseks põlise
rendi näol, mistõttu ei oma ostu-müügi õigust maale. Pahempool-
sed lootsid sel teel lõppu teha maaga hangeldamisele ja saiker-
damisele, parempoolsed aga nimetasid seda eesti rahva õiguste
kitsendamiseks. **Uluots** võrdles maa ostu-müügi õigust mitteomavaid
talupoegi koloonidega vanas Rooma impeeriumis.

Rahvaerakondlane **A. Birk** kaitses oma sõnavõttus maa era-
omanduslikku õigust ja püstitas nõude, et maad tuleb anda neile,
kes seda harida tahavad. Õigem oleks olnud muidugi öelda, et
maad tuleb anda neile, kellel raha jätkub maa ja inventari os-
tuks, kuna harida tahtjate põhimassi moodustasid ju maatamehed,
popsid, ja saunikud, kelle kaitseks aga parempoolne blokk välja
ei astunud.

A. Birki arvates tuleks kõik abinõud tarvitusele võtta, et
kindlustada väikemaapidamise püsivaks jäämist. Põhiabiõuks oli
tema arvates eraomandi õigus maale, mis pidi andma talupojale
kindluse " , ilma milleta ei ole mõeldav riigi rahvamajanduse
areng. Väiketalupoeg pidi olema see tugi, mille näiale võis
Eesti "iseseisvus" toetuda. Pahempoolne maaseaduseelnõu pidi
võtma Eestilt selle toe, kaotades eraomandi õiguse maale. See
pidi olema suurim katastroof, mis ootab eesti riiklust ja rah-
vast.

Sotsiaaldemokraat **A. Ostra** seletas kodanluse "püroküliini-
list" meeleolu klassiseisukohalt lähtudes: "Meie silmade all
sünnib kapitali esialgne kogumine röövvõtetega ja sellepärast

kutsub iga reform, mis kuidagi viisi eraomandust puudutab, otsukohe "pürok süliinilise" meeleolu esile. Meie eraomanikud on iga uuenduse vastu, mis eraomandust kärbivad. " 1)

Ärev meeleolu koda likes erakondades löi aluse valimiseelse vaimu lakkamiseks nende keskel, sest klassihuvid nõudsid ühist blokki. Rahvaerakond ja Maaliit hakkasid sammuma koos.

" Suurpõllupidamise likvideerimine ja põllumaa rahva kätte anamine eraomanina väikemaaval duste näol, oli Rahvaerakonna ja Maaliidu ühiseks nõudeks. "Rahvas" ei tähendanud nende hüüdsõnades mitte maatameest, popsi ega saunikut, vaid rahakat talupoega või selle võsukest, kellel mitukümmend tuhat marka koha eest oleks välja maksta. Niisugune talupoeg-eromanik pidi kujunema Eesti riikluse kindlaks aluseks. Parempoolsed leidsid, et põline rent tooks endaga kaasa "kardetavaid tagajärgi", kuna eesti põllumees ainult tänu eraomanduse õigusele on seni maajäpidamist arendanud, seda õigust ära võttes võib rahvamajandus kokku variseda. Maaliitlane Ulvots püüdis oma sõnavõtus näidata, et põline rent oli enne Kristust ja keskajal kasutusel ning on oma aja ära elanud kui vana ja halb vorm. Teine maaliitlane Jürman iseloomustas põlist renti, kui liiga uut maapidamisvormi, mida parempoolsed Eestis katsetada tahavad ja sellega pankroti riigile kaela toovad. - Siit on selge, et parempoolsed maksu mis maksab, tahtsid lõpuni kaitsta eraomandi õigust maale ja seda seaduseelnõusse sisse viia. Rahvaerakondlane Ploompuu oma sõnavõtus ütles: "Kui Eesti tahab tulevikus iseseisvana öitsvale järjele jõuda, siis peab ta selle eest hoolitsema, et tal

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 513

jõukas põllupidajate klass oleks." 1) See jõukas klass võiks kujuneda ainult eraomanduslikul alusel ning saada tugevaks riigi toeks ning siis "Eesti rahva kultuurihoonet... ei jõua tulevikus ükski torm murda, sest et ta maaga ühenduses, maa küljes kinni on." 2)

Rahvaerakond tegi palju ilusaid sõnu eraomandi õiguse ümber, püüdes näidata selles Eesti tulevikku. Põline rent pidi olema see uus rada, mis "... meie põllumehe hingeelule, maa kultuurilisele edenemisele ja intensiivsele põllupidamisele mitte ei vasta." 3) Ta nimetas eraomandust selleks vundamendiks, millele tulevikus võiks "sotsiaalsel" riiki üles ehitada.

Oli ju valimiste eelisel ajajärgul ka Rahvaerakonna lipukirjaks "sotsialistlik riik", mis pidi evolutsioonilisel teel kuniagi tulevikus välja kujunema. Nüüd Asutava Kogu tribüünil võeti see termin jälle tarvitusele, et varjata selle taha oma kitsast klassihuvi eraomanduse suhtes. Ka mõisted "eesti rahvas", "eesti põllumees" jne. kõlasid kaunilt, nagu haaraksid nad tõesti kogu rahvast, kõiki põllumehi - rikkaid ja vaeseid, maaga ja maata -, tegelikult oli aga selle petliku kõla taga ainult üks osa rahvast, talupoegadest - küla- või linnakodanlane, kellele maaseadusega püüti tasandada teed selleks, et võimalikult soodsalt oma raha saaks maasse paigutada ja "kasvama" panna.

1) Asutava Kogu Protokollid, II istungjärk, lk. 563

2) samas

3) samas, lk. 566

Sotsiaaldemokraadid väitsid, et maa kui looduslik olemasolu alus ei tohi olla kellegi üksiku pärsiomandiks, vaid peab olema kogu „rahva” omandiks. Maa eraomand loob võimalused ühe inimese ekspluateerimiseks teise poolt, ja seetõttu ei saa see vorm olla inimsoo kultuurilise tuleviku aluspõhjaks.

Maareformiga tahtsid pahempoolsed võõrandada mõisnike suurmaavaldust, luua riiklikku maafondi ja varustada maata inimesi maaga. Ka pahempoolsete „maatainimene” ei tähendanud maaproletaariat, vaid väikeeraomanikku. Pahempoolse bloki - väikekodanlike parteide võitlus kodanlike parteide vastu teenis neid eesmärke, et mitte üksnes suurbodanlus vaid ka väikekodanlikud ringkonnad saaksid pääsu maa juurde. „Eesti pind tuleb Eesti põllumehe kätte anda. Eestlastele tuleb kodumaal äraelamise võimalus muretseda nendele maa muretsmise läbi,“¹⁾ väitsid pahempoolsed.

Paistab, nagu oleksid võidelnud kodanlikud erakonnad maa rahvale andmise eest. Maaliit ütles koguni, et ta ei kaitse midagi, mis eesti rahva ja ühiskonna huvidele vastu räägiks. Apelleerides iseseisvuse mõistega tegid nad talupojast eraomanikust riigi looja ja toitja.

„Asutatavate talude pärsiomanduseks ostmise võimalust maaseaduses täiesti eitada, tähendaks kergemeelsust Eesti mineviku kogemuste hindamisel ja tuleviku teede rajamisel;”²⁾ räägivad kodanlikud erakonnad. Nad tahavad saavutada seda, et päritava rendi kõrval jääks võimalus ka eraomandusel maaseaduses.

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärk, lk. 94

2) samas, lk. 58

Kuna maaseaduseelnõu võeti komisjoni vastu "pahempoolsel" kujul, toonitas rahvaerakondlane Reinthal, et maaseaduse läbi viimine, samuti Eesti iseseisvuse pihitamine, ei olevat ühegi erakonna eramonopol. "Peame vaatama, et riigi aluspõhi kindel oleks. Kui meie ... selle ... ära öönestame, siis ei või iseseisvat Eestit tulla ... kui riigimehed plaani teevad, siis peavad nad asja igakülgselt läbi kaaluma ja kõikvõimalikud juhtumised ette ära nägema... kui aga teised peavad seejuures vastutama ja valutu tunDMA, siis on see häbematus ..." 1)

Parempoolsed ennustasid eesti majandusele krahhi, kui maaseadus sellisel puht "pahempoolsel" kujul, nagu ta eelnõus seisab, läbi läheb ning keeldusid "tagajärgede" eest vastutemast. Rahvaerakondlane A. Bachman iseloomustas maaseaduseelnõu kui tööerakondlaste ja sotside koostöö produkti, mille valmimise juures on jäetud arvesse võtmata rahvaerakonna nõuaⁿded ja ettepanekud. Maaseaduseelnõu teise lugemise käigus lootsid parempoolsed välja jõuda pahempoolsetega ühisel teel, muidugi viimaste järel eandmiste hinnaga.

Maaseaduseelnõu nägi ette, et suurmaavalduse võõrandamist ühe korraga koos inventariga, kusjuures riigistatud mõisate inventari ja majapidamise üle vastutavaiks pidid jääma "negotiorum gestores".

Parempoolse bloki ettepanek oli mõisamaade võõrandamist läbi viia järk-järguliselt, vastavalt vajadustele. Kõigepealt väitis maaliitlane Ulots, et riigistatavat maad on rohkem kui sellele tahtjaid leida. Ta tõi arvulised näitajad, millised aruandja Zimmermann omapoolsete faktidega ümber lükkas. Ulotsal ei olnud

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärk, lk. 630

usku riigi poolt määratud ametnike (negotiorum gestores)
töösse ja võimetesse ja ta ütles: "... Põllupidamine paistab
riiklikust seisukohast õige kahtlane olevat. " 1) Maade asus-
tamine uute asunikega pidi ka raske olema kuna " ...üksikud
maatameestest võtavad maad, seda saavad harida, kuna teised
praeguste olude tõttu maad harima ei saa hakata... Õige pisikese
talupidamise sisseseadmiseks on tarvis praegusel ajal umbes
5-60 000 marka. " 2) Kui vahelühüdjad palusid Uuotsal selgi-
tada kuhu jäävad Maaliidu poolt lubatud 40 000 talu, vastas
ta: " Oleks see asi meie käes - oleks ka teisiti tehtud, sest
teie seadus ei ole mitte maa-seadus, vaid maaseaduse segu. " 3)

Parempool sed püüdsid näidata maaseaduseelnõu puudulikuna,
mida teostada ei saa, või kui teostatakse, siis tooks see kaasa
Eesti riikluse hävingu.

Kui mõisamaid võõrandada, siis nende arvates võib seda teha
ainult järk-järgult, et riik mitte ei seoks oma käsi riikliku
maafondiga. Võõrandamisesi võiksid Uuotsa arvates olla mõisad
endiste omanike valduses. Seda ei tahtnud maaliitlased ega tei-
sed kodanlikud erakonnad mõista, et mõisnikud, ette teades
oma peatset lahkumist, laastasid mõisa majapidamist, et oma
kukrut täita. Kaitstes järk-järgulise võõrandamise poliitikat,
kaitses parempoolne blokk tegelikult mõisnike huve, kellega
neid sidusid ühised suuromandi sidemed tugevamini kui rahvus-
likud sidemed oma rahvaga. Kodanlik Maaliit oli põhiliselt huvita-
tud balti aadli poliitilise ja majandusliku ülevõimu kaotamisest.

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 496

2) samas, lk. 497

3) samas

Mis aga puutus üldse suurmaaomandi võõrandamisse, mis haaras ka eesti soost "paruneid", siis sellega ei võinud see erakond leppida. Ta püüdis "riigi rulli" nii pöörata, et vesi "hallparunite" veskile jookseks ja endised maaatamehed vaid valimis-eelsete lubadustega oma peret toidaksid.

Kodanlikud parteid rääkisid palju sellest, et mürdosal maaatameestest on majanduslikult võimalik maad võtta asumiseks, kuid ei püüdnudki näidata teed selle küsimuse lahendamiseks, kuidas maata inimesi aidata oma elujärje korraldamisel.

Sotsiaal demokraat A. Ostra, väljendades oma erakonna vaateid mõisamaade võõrandamise kohta, kaitses kohest võõrandamist. Ta oli seisukohal, et maaseaduseelnõu sellisel kujul üldse ei likvideeri suurmaavaldust, kuna põllumaa alla 150 tiinu pidi jääma seaduseelnõu kohaselt võõrandamata. Tema vaatekohalt on seaduseelnõu liiga parempoolne ega vasta rahvahulkade soovidele. Üldse ilmes erakondade vahelise võitluse käigus, et parempoolsetele tundus seaduseelnõu liiga pahempoolne ja pahempoolsetele vastupidi. Tegelikult kõikus see seaduseelnõu vaid kodanlike ja väik kodanlike seisukohtade vahel.

Parempoolsed süüdistasid oma vastaseid selles, et need püüavad "... massidele meeldimise püüetes üksteisest ette joosta, mille pärast erakonnad ei saa otsustada ühtegi küsimust kainelt ja külmalt arutledes. " P) Tegelikult oligi pahempoolsete "rahvameelse" lobisemise põhjuseks laiadele rahvahulkadele meeldimise ja puru silmaajamise püüe.

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 525

Kodanlike ja väikekodanlike erakondade omavaheline riid maa-
küsimuse ümber tuletab meelde vanasõna: pada söimab katelt, ühed
mustad mõlemad. Nii ka pahempoolsed erakonnad, kaitstes seadus-
eelnõu, tegid parempoolsetele erakondadele etteheiteid, et need
"taskukunstniku osavusega" käivad paragrahvidega ümber, tuues
faktidest vaid esile neid, mis nende huvidele vastavad, teised
aga vaikivad maha. Nad ütlesid, et kodanlikud erakonnad esine-
des rahvahulkade kaitsjaina, kaitsevad vaid kitsaid klassihuve.
Rahvaerakondlane J. Löö väitis, et nende erakond on suurpõllu-
pidamise likvideerimise ja põllumaa rahva kätte andmise poolt ning
on selles alati oma suuremat ülesannet näinud. Kuid tema arva-
tes, "...ei või kõiki teid ja võtteid õigeks pidada, mille kau-
du pahempoolsed erakonnad selle reformi teostamisele tahavad
asuda, nagu igasugune pahempoolne projekt, kannab ka ~~see~~ maa-
seadus enese küljes poolikuse tundemärke, samuti on ka tema ääre-
jooned selgusetu." 1)

Maa tuleb "rahva" kätte anda nende arvates nii, et rahvama-
jandus selle all ei kannataks. Selliseks mooduseks oleks järk-
järguline võõrandamine, nn. evolutsiooniline maareformi läbiviii-
mine. Suurpõllupidamiselt toimuks üleminek väikepõllupidamisele
"tarviduse", ja „jõu“ järelle järk-järgult".

Suurt muret tekitas parempoolsetes erakondades §1-se 2.punkt,
kus sõna "eeskätt" käib mõisamaade võõrandamise kohta. Karde-
takse, et kui see sõna jääb seaduseelnõusse püsima, võib tulla
juurde mõiste "teistkätt" võõrandamine, mis võiks haarata siis
juba talumaid. Püütakse kaitsta eestisoost "paruneid", kes oma
"tööhoole" varal on väikseid rüütlimõisaid omandanud, kuid selle

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärk, lk. 518

seaduseelnõu järgi neist "ülakohtusel teel" lahkuma peaksid.¹⁾

Parempoolsed erakonnad pidasid suurmaavalduse kohest võõrandamist "riiklikuks kuritöök", kuna ei olnud sugugi kindel, kas riik suudaks põllud täis külvata ja niimoodi võidakse terve riik "kukerpalli" viia.²⁾

Maaliitlane ~~Rasmik~~ Raamot tegi ettepaneku jätta mõisad nende endiste omanike kätte kuni jagamise järg kätte jõuaks. Ta ütles, et maa võõrandamisega ja jagamisega ei ole veel maareform teostatud. Selle teostamiseks on tema arvates vaja väikepõllupidajad kindlale järjele aidata. Maad tuleks nendele anda, kellel teatud hulk kapitali olemas on, sest elujõuline väikepõllupidajate klass peaks olema praegu eesmärgiks aga mitte rutuline maajagamine.³⁾

See kõne paljastas selgelt, keda parempoolsed "rahva" all mõistsid, kui maajagamisest juttu oli. - Need plid "kapitaliga" inimesed, kes pidid elujõulise väikepõllupidajate klassi looma. Ka väikepõllupidamise termin oli kodanlikel erakondadel hoopis ulatusliku tähendusega. "Väikepõllumeheks" pidasid nad põllumeest, kes kasutas võõrast tööjõudu, "keskmik" oli see, kes ise ei töötanud vaid oma majapidamist juhtis, "suurpõllupidaja" oli see, kes majapidamise juhtimiseks pidi spetsialistide abi kasutama. Nii oli see "väikepõllumees" meie mõiste kohaselt siiski võõrast tööjõudu eksploateeriv "hallparun", kelle õiguste kaitselise oli asunud terve parempoolne blokk.

Ka rahvaerakondlane Reinthal püüdis näidata, et järk-järguline maa võõrandamine on kohesest võõrandamisest eelistatavam.

1) vt. Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 520

2) vt. samas, lk. 564

3) vt. samas, lk. 584

"riiklikest" huvidest lähtudes, kuna uute majapidamiste loomisel olevat suurendada materiaalsed raskused ees. Vähesed inventari töttu langeks produktiivsus, uued kohad ei suudaks maksumoormat kanda, mistöttu "ootamata juhtumisi kaela võib tulla." 1)

Järk-järgulise võõrandamise poliitika tagapõhjakas oli suurmaomandi kaitsmine. Oma poliitiliste eesmärkide realiseerimiseks püüdsid kodanlikud erakonnad aega võita maaseaduse elluviimise viivitamisega. Selleks otstarbeks kasutati pikki arutlusi, juriidilisi manöövreid ja igat liiki ajaloolisi fakte antiikühiskonnast alates, et kaitsa oma seisukohti ja maaseaduseelnõu komisjoni ümbertöötamiseks tagasi saata. Soovitatav maaseaduseelnõu oleks pidanud kanda nende soovi kohaselt puht feodalismi vastast iseloomu aga mitte sisaldama eneses kodanliku korra vastaseid võrseid, mis võisid kahjustada "püha ja puutumatu eraomandust", piirata sahkendamise ja spekulatsioonide ulatust ja muud sellesarnast. Pahempoolsed seisavad seaduseelnõu komisjonile tagasisaatmise vastu. Töõerakondlane J. Lehtman kaitses maaseadusprojekti poliitilisest ja majanduslikust seisukohast lähtudes: "Maaseadus see on kang, millega meie iseseisvus püsti hoovatakse. Ilma maaküsimust otsustamata ei saa meie oma iseseisvust teostada. Juba sisemiselt langeks see kokku ... Meie ei pea seda mitte ainult tarvilikuks, vaid ka rutuliseks ja sellepärast ... see jätab mitmed tähtsad küsimused lahtiseks, ... et neid eriseaduse läbi otsustada ja siis põhjalikult välja töötada... Kui nüüd oleksime hakanud tervet seaduseelnõu kõigi detailidega peensusteni välja töötama ... siis oleks ta ... niipalju aega võtnud, et rahvas meist juba teisele arvamisele oleks tulnud." 2)

1) Asutava Kogu Protokollid, II istu g järk, lk. 631

2) samas, lk. 537

Pahempoolsed erakonnad, koosnedes väikekodanlikest elementidest, kaitsesid küll laiemate rahvahulkade huve võrreldes kodanlike erakondadega, kuid jäid siiski oma poliitikas eramenduselise põhimõttele truuks, ega kaitsenud kogu rahva huve. Valimisel sel ajajärgul püüdsid nad sotsialismi loosungitega laiendada rahvaulki enda poole, nii laienes nende sotsiaalne baas proletaarsete ja poolproletaarsete elementide arvel, kelle huvide kaitsmise kõrgusele tegelikult ei küündinud eesti-sotsialistid-revolutsionäärid, sotsid ega tööerakondlased .

Sotsiaaldemokraat V. Ernits andes maareformi väljatöötamise ajajärgu ajaloolise hinnangu näitas, et on saabunud sotsialistliku revolutsiooni ajajärk. Ta iseloomustas Eestit kui "pool sotsialistlikku" ja "pool kapitalistlikku" maad, kus revolutsioon toimub "seaduslikul", "legaalsel", ja "parajastatud" kujul. Tema arvates kaldutakse sotsialismi poole, kuid mitte nii suures ulatuses kui enamlus seda tegi. Esimeseks sammuks "sotsialismi" poole pidi olema maaseaduseelnõus riikliku maafondi loomine, kusjuures sama seaduseelnõu kodanlik pool peitus individuaalses majapidamises, kuigi põlise rendi alusel. Sotsialism terviklikul kujul pidi olema eesti rahva hingealusele vastuvõetav. 1)

Eesti pahempoolsete erakondade "pool sotsialistlik" ja "pool kapitalistlik" poliitika vajutas nende tegevusele väikekodanliku ja "pooliklikkuse" pitsati. Maaseaduseelnõu kannatas samuti pooliklikkuse all ega võinud õigustada neid lootusi, mida laiad rahvahulgad talle panid. Kuigi pahempoolsed erakonnad nõudsid kohest mõisamaade võõrandamist, ei olnud sellega veel tagatud rahvahulkadele maa saamine.

1) vt. Asutava Kogu protokollid, II istungjärk, lk. 560-561

Tööerakondlane J. Lehtman tõi arvulisi andmeid maatahtjate kohta ja näitas, et võõrandamisele kuuluvad maad ei olegi nii palju kui soovijaid on maale.

1 miljon tiinu võõrandatavat maad kavatseti jagada 25 tiinu suurusteks talukohtadeks, et igale talule saaks 9 tiinu põldu. Selliseid talukohti pidi saama 50 000. J. Lehtmani arvates oleksid need "... elujõulised talud, olgugi, et siin ... teiste tööjõudu ekspluateerida ei saa, vaid tuleb oma perega töö ära teha."¹⁾ Kuigi loodavate talukohtade puhul püüdsid pahempoolsed lõpu teha ekspluateerimisele, jäi see suures ulatuses olemasolevate talukohtade juures püsima, kuna 150 tiinuseid talukohti, mida seaduseelnõu võõrandamata jättis, ei suutnud ükski omanik võõra tööjõu kasutamisetä majandada.

Maaliitlaste väite, maatahtjate vahesuse kohta, lükkas Lehtmann ümber faktiderikka vastusega. Ta näitas, et mõisates eluneb maata perekondi 10 000 ümber, kes maad tahavad. Väikekohapidajaid, kellele maad on vaja juurde anda on Põhja-estis 14,5 tuhat ja Lõuna-Eestis 16,5 tuhat sellist kohta ehk 31 000 maasoovijat perekonda veel juurde eelpool toodule. Maatamehed (kes moonakad ei ole), kes päevatööst elatuvad ilma oma majapidamiseta, soovivad ka maad. Sel juhul ei jätku 40-50 000 talukohast, vaid maareformiga tuleks edasi minna nende 150 tiinuste "Lamdstellide" juurde, mis maaseaduseelnõu järgi võõrandamata jäetakse.²⁾ Seda parempoolne blokk kõige rohkem kartis, et eestisoost "parunitele" "liiga" võidakse teha.

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 538

2) vt. samas, lk. 539

J. Lehtmann rõhutas oma erakonna nimel, et mõisad tuleb kohe üle võtta. Ta ütles, et "... iga päev tuleb kaebtusi selle kohta, kuidas juba kavatsusi tehakse tulevase vilja kõrvaltoimetamiseks jne. ...Majapidamised tulevad riigi kätte anda, et neid mitte enam ei saaks välja kumata." ¹⁾

Mõisaid võib riigi käes hoida kuni nende tükeldamiseni, sest valitsejaid Lehtmanni arvates mõisatesse jätkub ning rahvas ise peaks kontrolli nende tegevuse üle. Maajaotamise kestvust arvas ta 3-4 aastale.

Maajaotamine individuaalmajapidamiseks pidi toimuma omavalitsusasutuste poolt üles seatud ja maakonna valitsuse poolt kinnitatud maanõuandjate nimekirjade alusel, ²⁾ millist maasaamise korraldust nimetas V. Kingissepp "sääsekurnamiseks." ³⁾

Sotsiaaldemokraat K. Ast astus oma sõnavõtus parempoolsete "järg-järgulise" võõrandamise vastu ja väitis, et järgides nende ettepanekuid jääks maareform teostamata ning mõisnikku ei tohiks rohkem usaldada kui riigiametnikku, kes võõrandatud mõisat valitseks kuni jaotamiseni.

Pahempoolsed nõudsid maaseaduseelnõu kiiret läbitöötmist, kuna nad kartsid "enamluse" mõju kasvu rahvahulkades. Nad pidid, tõele au andes, endilegi vastu tahtmist tunnistama, et "enamlus on ... ühe küsimuse otsustanud ja tegelikult läbi viinud rahva huvide kohaselt, nimelt maaküsimuse. ... Rahvas on põllud kätte saanud Venemaal ja harib neid." ⁴⁾

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 540

2) vt. samas, lk. 544

3) V. Kingissepp, Iseseisvuse ikke all, lk. 112

4) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 562

Mõisatest võõrandatav inventar oleks olnud lisaks uusasunikel endil olemasolevale.

Tööerakondlane J. Lehtman tõi arvulisi näitajaid selle kohta kui palju üht või teist liiki võõrandatavast inventarist oleks võimalik anda talundite peale.

" ... Iga uue talu peale 1 lehm ja 1 mullikas, kahe uue talu peale 1 hobune. Peale selle iga talu peale 1 lammas, iga kolme talu peale 1 siga. Põllutööriistu tuleks ühe talu peale 1 äke, kahe talu peale 1 vanker." ¹⁾

See oleks lisaks olnud uusmaaomanikele ja kui parempoolsete väljend "rahvas" oleks tõesti tähendanud Eesti töötavat rahvast, neid inimhulki, kes lootusega vaatasid Asutava Kogu poole, oleksid nad pidanud sellega leppima ja ühe kitsa kildkonna huvid, keda maaseadus oleks puudutanud, ohvriks tooma enamuse rahvastiku huvidele. Seda aga ei olnud. Ajalugu tunneb vaid nii palju järeleandmisist kodanluse poolt, kuipalju kodanluse suudab vandest järeleandmistest kuhjaga kasu lõigata.

Maaseaduseelnõus nähti ette tasu maksmist võõrandatava maa ja inventari eest. Maa hindamise aluseks pidi olema tema looduslik väärtus, elusinventaril - 1914. a. turuhind ja eluta inventari hindamisel pidi aluseks võetama selleaegne inventari hind, kui asi on ostetud ning maha arvestama sellest hinnast vananemise protsent. ²⁾

Eesti-sotsiaaldemokraadid ja sotsialistid-revolutsionäärid olid mõisnikele maa ja inventari eest tasumaksmise vastu.

"Kui teie tahate, et ajalooline ülekohus heaks tehakse, ...peate teie ... maa tema pärisperemehe omaks andma, kelle käest maa aastasadade jooksul ilma mingisuguse tasuta tule ja

¹⁾ Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 539
²⁾ vt. samas, lk. 136

mööga varal on ära kistud, " 1) ütles oma sõnavõtus K. Ast.

J. Piirskas väitis, et " tasuta võõrandamisel ei ole mingist õiguserikkumisest juttugi, vaid jutt on rikutu õiguste jaluleseadmisest. " 2)

Hoopis teistsugune seisukoht oli ses küsimuses parempoolsetel.

Rahvaerakondlane J. Löö arvas, et kuni on maksev "vana"ilmakord, tuleb mõisnikele anda "õiglase" tasu maa ja inventari eest.

Tasumaksmisest ei saa niikaua mööda minna, kuni me "kapitalistlikus ja omandiõiguse ilmakorras elame", kui aga võtame tasu maksmata, päästame lahti "omakasu püüdmise alaväärtuslikud instinktid hulkade seas. " 3) Võõrandamise eest tasumist nimetas ta "aumehe kohuseks", sest ajaloolist ülekohut, mida parunid meie maal on korda saatnud, nagunii ühegi kulla ega varaga heaks ei saaks teha. Ta ütles, et meie iseteadlik, töökas ja edasipüüdev rahvas seda mitte ei nõua. " 4) Parempoolsete soovi kohaselt pidi eesti rahvas oma maa ja iseendi töö ja vaevaga mõisatesse kuhjatud rikkused välja lunastama "õiglase tasu eest. "

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 460

2) samas, lk. 464

3) samas, lk. 521

4) samas

J. Löö arvates on § 11 järgi määratud tasumäär, mis elus inventari puhul aluseks võtab 1914. a. turuhinna, "õiglase tasu pilge." 1)

Parempoolsed ei olnud mitte iga tasu maksmise põhimõtte pooldajad, vaid nad tahtsid, et eesti rahvas maksaks "õiglast tasu" - s.o. - sõja ajal üles kruvitud spekulatsioonihinda. See oleks riigistatud inventari aga teinud hinnaliselt täiesti kättesaamatuks uusasunikele.

Selle asemele, et aidata maatamehi rahaliselt majapidamiste sisseseadmisel, murdsid kodanlikud erakonnad, kellega ses küsimuses liitus ka tööerakond, pead selle üle, kuidas "õiglasemalt" tasu makstes oma "aukohust" täita parunite vastu.

Maaliitlane J. Hinerson ütles, et "Kuskil maal ei näeme seda, kus kord maksmas on, et kodanikkudest nende omanduslastaks tasuta või peaaegu tasuta ära võtta." 2)

Maaseaduseelnõu püüti kodanluse poolt vormida puht feodalmivastaseks, mis pidi kaotama feodaalkorra majanduslikult ja poliitiliselt. Kõik, mis selle piiri ületas, oli kodanluse väite kohaselt ohtlik, Eesti riiklusele ja vastuvõtmatu "rahvale".

Balti aadlit võrreldi loomaga, kelle hävitamiseks on vaja murda ta selgroog. Tegelikult ei asunud murdma selgroogu, vaid pigistati saba otsa. 3)

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 521

2) samas, lk. 597

3) samas, lk. 606

Asutava Kogu enamuserakonnad olid siiski tasu maksmise poolt. Sii põhjendas tööerakondlane Seljamaa tasumaksmise vajadust sellega, et "tasuta võõrandades, praeguse ilmakorra juures isoleerime end naabritest, ning Eesti ei saaks iseseisvalt eksisteerida ilma sõjalise, majandusliku ja rahalise abita."

Eesti "iseseisvus" võis olla ainult jutumärkides, sest tarvitades naabrite majanduslikku, sõjalist ja rahalist abi, pidi ta paratamatult muutuma nende riikide ripatsiks. "Iseseisvuse" lipp tõsteti ainult rahvahulka äärmisest pimestamiseks, kes saajandite pikuse võõramaise orjapõlve järel lootsid Eesti riikliku "iseseisvuse" läbi kõige demokraatlikumaid õigusi kätte võita. Tegelikult nihkus eesti väikemajandus peale Asutava Kogu valimisi paremale poole, jättes katteks veel sotsialismi sildi. Ka tasumaksmist mõisnikele põhjendati sellega, et kui maal võõrandatakse suurmaomand tasuta, linnas aga jäetakse alles palju suurem eraomandus, siis ei ole see kooskõlas sotsialismi ideedega. ²⁾ Ka moraalsed põhjused ning riiklikud huvid pidid sundima tasu maksmist. Nendest seisukohadest lähtudes pooldas tööerakond tasumaksmist. Tegelikult oli tööerakonnale muutunud eraomanik kallimaks kui varanduseta eestlane.

Parempoolsed toonitasid oma sõnavõttudes õiglase tasu põhimõtet, et mitte riivata eesti rahva "moraalituunet". Nad väitsid, et püüdlid ja töökas eesti rahvas nurisemata kannab selle "ausa" kohustuse. "Õiglase tasu" nõudmisega paralleelselt aga rääkisid parempoolsed ka sellest, et paljud maata ja vähese maaga talupojad ei saa materiaalseil põhjustel võtta maad ja seetõttu tuleb järk-järgult mõisaid võõrandada.

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 627

2) + samas

V. Reiman ütles, et "...meie peame niisuguse maaseaduse maksuma panema, mida mitte mõni Kingissepp ei saa õigusega raputama ja ümber lükkama tulla ... Kui meie käiksime maaliidu retsepti järelle, siis tuleks Eestis nii mõneki püroksiliini tonni-de plahvatused, mille eest aga mitte maaliit ja härra Luots üksi ei vastuta, vaid ka teised." 1)

Samuti arvas ka tööerakondlane Seljamaa: "...Kui meie maaküsimuse arutamise edasi lükkame, siis vast meie riiklikud vastused, praegusel silmapilgul pahemalt poolt, ... , uued sõjariistad Eesti riikluse ja Eesti Asutava Kogu vastu kätte saavad; meie ei tohi neile põhjust anda seletada, et Asutaval Kogul pole tahtmist, kindlat soovi maaküsimust sel viisil otsustada, nagu rahva rõhuv enamus seda on tahtnud ja oma esitajatele kohuseks teinud ... Kas otsustame maaküsimuse Asutavas Kogus ise, või ...tullakse ja otsustatakse küsimus nõnda, nagu ta Eesti rahva ja riikluse huvidel ei vasta." 2)

Bolševikke pahemalt poolt kartsid väikekodanlased palju rohkem kui kodanlust paremalt poolt. Bolševikega hirmutades püüdsid pahempoolsed erakonnad parempoolseid viia järel eandmise teele. Siseolukord oli pinev. Oli kaks võimalust pahempoolsete arvates: kas anda rahvale maareform või minna vastu uutele rahutustele.

" Sellest seisukohast välja minnes ei tohi maaseaduse otsustamisega mitte viivitada," 3) pareb Seljamaa kõigile erakondade esindajaile südamele.

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 562

2) samas, lk. 625

3) samas

Küsimusele, kas võõrandada mõisad korraga või järk-järgult, vastab ta, et riiklikud, majanduslikud ja poliitilised huvid nõuavad mõisate otsest riigistamist. Kui mõisnikud pikema ajaks veel mõisatesse alles jäävad, laostavad nad nendes majapidamised täielikult.

Aruandja Zimmermann väitis, et talupoegade käes juba maa sööti ei jää. Ta tõi näiteid mõisate kohta, kust peremehed olid laiali jooksnud, mõisamajapidamise laostatult järele jätnud ilma loomadeta ja seemneviljata. Ümberkaudsed maatsemehed olid need, kes oma viimaste tagavaradega seemendasid põllud täis.

Parempoolsed püüdsid näidata saksa mõisnike kultuuritoojatena, kes olevat Eesti majapidamist tunduvalt tõstnud.

Zimmermann oma sõnavõttus näitas, kust on pärit see "mõisa herra" kõrge põllukultuur. See oleneb sellest, et mõisniku põlluks oli küla kapsaaiad, talupojad aga olid astunud sooservadele, kus loomad kängu jäid või surid.¹⁾

Nüüd oli tekkinud vajadus kiiresti anda rahvale maad maaseadusega. "Meie rahvast on palju petetud. Kui nüüd maaseadus kauaks edasi lükatakse, siis kaotaks rahvas usu oma Asutava Kogu sisse ja meie ei kindlustaks sellega mitte oma iseseisvust ja riiklikku iseolemist. Meie peame selle seaduse kui mitte rutates, siis igatahes ikkagi lõpuni viima selle kiirusega, mis võimaldaks meil selle seaduse parandusi, nii et seadus otstarbekohane saaks."²⁾

1) vt. Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 638

2) samas, lk. 639

Väikekodanlikud erakonnad püüdsid selle maareformiga "vaigistada" aga mitte rahuldada rahvahulki. Maareformi tähtsamad poliitilised momendid olid: 1) balti aadli eesõiguste kaotamine ja 2) omamaise töötava rahva võitlusjõudude killustamine.

Sotsid nõudsid uusasunike varustamist võõrandatud elus- ja eluta inventariga. Tegelikult kujunes see välja nii - kellel on, sellele antakse juurde.

Parempoolsed kaitstes oma järk-järgulise maavõõrandamise seisukohta, tõid ette selle põhjendamiseks maatameeste majanduslikult raske olukorra, kus rahata ja ilma vajaliku elus- ja eluta inventarita ei saavat omale majapidamist asutada ja seetõttu maatahtjaid väheseks jääb.

Kui aga pahempoolsed tahtsid seaduseelnõu kohaselt võõrandada mõisad koos elus- ja eluta inventariga, et seda uusasunikele anda abiks majapidamiste sisseseadmisel, asusid parempoolsed otsustavalt selle vastu välja, kuna ohustatud oleks ka eestisoost "parunid" kes oma "tööhooli" läbi olid jõudnud omandada või rentida 150 tiinuseid või suuremaid "Landstell"³ isid või rüütlimõisaid.

Siin liitusid rahvaerako llaste, maaliitlaste ja saksa erakonna huvid ühtseks maareformi vastaseks vandenõuks.

Parempoolsed väitsid, et mõisate inventarist ei piisa selleks, et uusasunikust elujõulist põllumeest kujundada, selleks on ikkagi vaja riiklikku abi. Jäeti arvestamata asjaolu, et maatamehed, saunikud ja popsid, kes pikisilmi ootasid maa-seadust ja selle läbi saadavat maad, panid kasvama loomi, kohendasid ja muretsesid põllutööinventari jne.

Selles põhjuste ahelas oleksid parempool sed~~xxxx~~ võinud teha muudatusi, kui neil tõesti oleks "rahva" teenimine päevakorras olnud. Seesama "õiglase tasu" oleks võinud minna mitte mõisnike taskusse, vaid riigi käest uusasunike toetamiseks ning seejuures oleks langenud ära vajadus järk-järgulise võõrandamise järele ning mõisnike võimutsemise pikendamiseks Eesti pinnal. Kodanlus kaldus maaseaduseelnõu arutluse käigus tunduvalt paremale poole, asudes mõisnike huvide kaitsele oma rahava vastu. Ka saks erakond Bochiga eesotsas toonitas, et on "kõlbluse vastane seaduseelnõus ettenähtud hindadega rekvireerida."

Vaidlust tekitas ka kiriku- ja koguduste maade võõrandamine, mille eest seaduseelnõu kohaselt ei lubatud tasu maksta, kuna need olid enamasti saadud feodaalvõimudelt kingitusena truue teenimise eest. Valimiseelisel ajajärgul rikastus parempoolne blokk kristliku rahvaerakonna võrra. Selle erakonna eesmärgiks ei olnud mitte usu kaitsmine, vaid selle sildi varjus oma majandusliku olukorra kaitsmine.

Kristliku rahvaerakonna nõudele- kiriku- ja koguduste maad mitte tasuta võõrandada - aitasid usinasti kaitsta maaliitlased. Uuots oma sõnavõttus märkis, et kuidagi ei saa leppida koguduste maade äravõtmisega. Kuna "sotsialism" kaitseb ühisomandit, siis peaks tema arvates koguduste kui rahva üksuste maad, jääma nende endistele tarvitajatele. 1)

Seaduseelnõu arutluse käigus saabus proteste kogudustelt, milles nõuti jätta puutumata koguduste maad. Et need koguduste protestid kirikuõpetaja enese ja ta lähemate poolhoidjate

1) Vt. Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 48l

poolt koostatud olid, tõendasid vastuprotestid, kus nõuti maa-
rahva poolt kirikumaade võõrandamist ja öeldi, et kirikuõpeta-
ja ilma rahva tahteta on sätnud nende nimel protestikirju.

Uuotsa arvates see sotsialismi värviga riigistamine on
ainult Idamaade despootiliste riikide ja feodalismi teisend. ¹⁾

See kõik, mis seaduseelnõus puudutas suurmaamandust oli
parempoolsete kõne kohaselt kogu rahva õiguste rikkumine.

Pahempoolsed olid vastupidisel arvamusel. Sotsiaaldemokraat
Jans ütles: "Meie oleme arvamusel, et meie kellelegi üleko-
hut ei tee, kui ühes muu suurmaamandusega kirikumaad võõran-
dame." ²⁾

Kirikumõisades, mis enamasti alla 150 tiinu suured olid,
jäeti inventar võõrandamata, kuna seda peeti "isikliku tööga"
soetatud varaks. Maa aga seevastu kuulus võõrandamisele tasuta,
rüütlimõisatega ühel alusel.

Rahvaerakondlane Ploompuu leidis, et tasuta kirikumaid vöö-
randades pannakse kogudused riiklike kurjategijatega ühele alu-
sele. Rahvaerakondlased arvasid, et suur ülekohtus on koguduste
vastu nende maad tasuta ära võtta. Kristlik rahvaerakondlane
A. Kapp toonitas: "Meie kogudused on liha meie lihast ja luu
meie luust ..." ³⁾ Kuidas aga kirikud olid ajaloo vältel ta-
litatud rahva suhtes, oli vastupidine sellele väitele.

Rahulolematust tekitas parempoolsete hulgas maaseaduseelnõus
ette nähtud riikliku kontrolli kehtestamine uusasunike majandus-
liku tegevuse üle.

1) vt. Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 490

2) samas, lk. 572

3) samas, lk. 903

Parempool sed leidsid, et selle seaduseelnõu järgi ei saa talupoeg enam vabalt oma tahtmist mööda majapidamist juhtida ega korraldada, vaid tal on kogu aeg kukil ametnik "vereimeja" ¹⁾

Pahempool sed kaitsesid oma seisukohta ja selgitasid, et riiklik kontroll nähakse ette seepärast, et maad sööti ei jääks. Riikliku kontrolli põhimõtte maaseaduses oli pahempool setel selleks, et väikeoman diled luua kaitset suuromandi vastu.

Seaduseelnõus keelati ka maa peale laenu teha, mis parempoolsete arvates võtaks talupoegadelt sootuks algatusvõime ära. Seda, kuidas selle "algatusvõime" tagajärjel oksjonihaa mer taludes pankrotti kuul utas ja need üksikute hallparunite saggiks andis, ei osatud näha.

Ploompuu süüdistas pahempool seid, et need väikepö lli mehest tahavad "katsejänest" teha, tema väiteks ei ole vat oma elus maa-ga hangeldajat näinud, ega teagi, kas selliseid olemas on. ²⁾ - see oli muidugi teeseldud lihtsameelsus, mille juured olid sigaval kodanluse huvide all peidus.

Maaseaduseelnõu esimese lugemise käigus püü dsid parempool sed saavutada seaduseelnõu tagasisaatmist agraarkomisjonile ümber-töötamiseks, et aega võita ja püü da pahempool seisi seisukohtdest vabaneda.

Nagu eelpool toodud faktidest nähtub, olid nende vastuväited küll al tki põhjendamatud ja sageli vasturääkivad. Tööerakondlane N. Talts iseloomustas seda maaseaduseelnõu kui enamuserakondade koostöö produkti. Tema arvates oleks seaduseelnõu tagasisaatmine

1) vt. Asutava Kogu protokollid, II istungjä rk, lk. 599

2) vt. samas, lk. 568

komisjonile üle kohus "nende inimeste vastu, kes komisjonis tööd teinud ja vaeva näinud, üle kohus terve Asutava Kogu ja rahva vastu katsuda põhjapanevat seaduseprojekti naeruvääriliseks või vastuvõtmatuks teha sarnaste väiklaste puuduste ettetoomisega", ¹⁾ nagu seda parempoolsed tegid.

See seaduseelnõu sotside iseloomustuse kohaselt ei olnud sedavõrd "sotsialistlik", et välismaa kodanluse juures rahulolematust esile kutsuks, ega ka niivõrd kodanlik, et "plahvatust" tuua tööliste klassi juures. ²⁾

See seaduseelnõu ei võtnud kodanluselt kuigi palju ära ja veel vähem andis ta töötavatele hulkadele. See kujunes rahvale rohkem "seaduseks seaduse" pärast, mida kodanlus oma huvide kohaselt rakendada püüdis. Sotsidest ega esseeridest ei saanud rahvahulka huvide kaitsjaid, kuna nad kartsid bolševikke paremalt poolt rohkem, kui tööerakondlasi jt. erakondi paremalt poolt. Minnakse üle II maaseaduseelnõu lugemise juurde, kus sotsid ja esseerid liituvad täielikult tööerakonna ettepanekuga. Komisjonis saavutatakse parempoolsete nihkumise teel paremale poole.

Maaseaduseelnõu II-lugemisel püüdsid parempoolsed omapoolseid parandusi ettepanekute näol läbi viia. Nad lootsid, et parempoolsed ka "kainelt" asja võtavad ja võimaluse loovad "ühisele teele" välja jõuda, et seaduseelnõu valmiks mitte erakondade, vaid kõigi erakondade koostöö produktina. Loodeti parempoolsete järeleandmistele.

Kõige suurem mõtete lahkumine oli § 1 osas, mis vägi ette, et riikliku maatagavara loomiseks võõrandatakse riigi omandu-

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 590

2) vt samas, lk. 551

seks eeskätt kõik Eesti Vabariigi piires olevad mõisad ja maad, mis Balti eraseaduse (1864. a. väljaanne) § 597-as ära tähendatud ühes kõigi nende päraltolemiste ja tarviliku inventariga, olgu viimane mõisaomaniku, -pidaja või mõisa rentniku päralt. " 1)

Selles paragrahvis sõna "eeskätt" tekitas juba I lugemise käigus hirmu, nagu peaks järgnema sellele sõna "teistkätt", mis peaks käima allesjäetava 150 tiinulise suurmaaomandi vöörandamise kohta.

Töõerakondlane T. Kalbus tegi ettepaneku sõna "eeskätt" välja jätta, "sest peale äratähendatud maade mingisuguseid maid meil enam ei vöörandata. " 2)

Seega tahtis töõerakond panna piiri olemasoleva suurmaaomandi vöörandamisele ning näitas end mitte maatameeste vaid "hallparunite" kaitsjana.

Maaseaduseelnõu II lugemisel minid põhimöttelistelt vaidlustelt üle paragrahvide läbiarutamise ja hääletamise juurde.

II lugemise käigus läks parempoolne blokk oma eraomanduslikes suurmaaomandi kaitsmise nõuetes veelgi kaugemale kui varem.

Kui I lugemise käigus rääkisid parempoolsed paato sega, et mõisnike suurmaavaldus on vaja vöörandada, kuigi järk-järgult, siis nüüd pannakse sellele omapoolseid piirid. Püüti selgeks teha, et suurmaaomandiks nimetatakse selliseid majapidamisi, kus üle 300 tiinu maad on. Alla selle pidiid olema kesktalupojad, kes "...kultuuritsentrome esitavad, ...kõiki uuendusi ...tulukalt edendada võiks. Peale selle kujutaksid niisugused

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 1149

2) samas, lk. 374

maadeomanikud enesest teatava klassi, kes sellel alal omavalit-
suses tegevad võiksid olla,"¹⁾ rääkis rahvaerakondlane J. Löö.

Seega oleks eesti maata talupoeg pidanud balti parumi
kõrvale omale uue isanda - eestisoost "parumi" tööandjaks saa-
ma. Löö kaitses 20 rüütlimõisat, mis igaüks alla 300 tiinu on
ja eesti soost kodanikkudele - talupoegadele kuuluvad. Ta tah-
tis, et need "keskmikukohad" alles jääksid. Tema arvates võiks
"200 või 300 tiinused maad esialgu jätta, et tulevikus, kui
tarvis võõrandada neid, siis jälle võtta oleks..."²⁾

Seega oleks osaliselt kaitstud "järg-järgulise" võõranda-
mise põhimõtte. Mõisate ääremaad oleks ära lõigatud, - siidamed
aga, mis olid kõige parema põllumaaga, oleksid jäänud endiste
omanike valdusse.

Sotsiaaldemokraat A. Ostra ütleski, et kui me maatükid alla
300 tiinu võõrandamata jätaksime, siis "ei viiks meie mitte läbi
suurmaapidamise räielikku likvideerimist, vaid löikame mõisa-
maadel ainult ääred ära."¹⁾

Täielikku suurmaapidamist kaotamist poleks taganud ka
"pahempoolsete" maaseaduseelnõu, parempoolsete ettepanek aga
oleks rahvale andnud maaseaduse asemele vaid selle karikatuuri.

Rahvaerakonna ettepanek 300 tiinu suhtes oli selleks tehtud,
et neile ringkondadele, mis feodaalkorra kantsidena Eestis esi-
nevad, päästa tarvilikku hulka maad. Riiklikust seisukohast
võttes on see nii poliitiliselt kui ka majandusikult lubamatu
tu,"²⁾ näitas A. Ostra.

Kui meie aga ennem ära lõhume kõik ilma uue asemele pane-
mata, siis ... see rahvamajandusele halbtuse toomine on,"³⁾

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 88o

2) samas, lk.

3) samas, lk. 88L

väidab maaliitlane Jürman.

Kaitsti "jätk-järgulist" võõrandamist nüüd juba uuel kujul, mõisasidamete allesjätmise kujul, ega selgitatud, kuidas oleks see rahvamajanduslikult kasulikum. Kõigile oli teada kuidas parunid oma majapidamistega ^{nälga} mõlga organiseerisid ja maaproletariaati tööta jätsid jne. Tunnistust sellest annavad teated, mis saabusid talupoegade käest kohtadelb. Nii kirjutasid gaaremaalt talupojad Laadjala mõisa kohta: "... Laadjala mõis on praegu parun Nolkeni käes rendi pääl ... maad said mõisas väga viletsasti haritud... vilja, seemet on mõisas kõigest 8 vakka ..." 1)

See teade saabus 18. jaanuaril 1919. a. ja sellistest teatetest olid ka parempoolsed hästi informeeritud. Siiski tegid nad ettepaneku § 1 kohta, mille kohaselt peaks võõrandatama mõisad ja maad "tarvidust mööda", selle järele, kuidas valitsus uusi iseseisvaid väikemaapidamisi asutada suudab. Täheanduses oli öeldud: "võõrandamise alla ei kuulu... maatükid, mille kogusuurus on alla 300 dessatiini." 2)

Sotsialistide revolutsionääride seisukoht § 1 suhtes ei ühtinud komisjoni omaga. Nende arvates ei olnud 150 tiinuseid majapidamisi vaja alles jätta. Nad tegid ettepaneku "150 dessatiini põllu" asemele "50 dessatiini maad" panna.

H. Kruus ütles: "Kui meil Asutava Kogu valimised olid, siis rõhutasid kõik erakonnad paremalt poolt pahemale poole, et nad tahavad maatameestele maad anda ... Kas jätkub maad maatameeste

1) OKA
Fond 2013, n. 10, toim. 12, lk. 5

2) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 882

rahuldamiseks sellest maast, mis ... § 1. võõrandamiseks üles on loetud." ¹⁾ Ta vastas, et võõrandatavatest maadest ei jätku kõigi maatahtjate soovide rahuldamiseks. Maa juurdesaamiseks tegi ta ettepaneku: "Talumaast võõrandatakse sellel asuvate põlluharimisest elavatele maatameestele (popsid, saunikud jne.), kui nad soovivad § 21-s ettenähtud töönormi suuruse osa ühest ehk mitmest majapidamisest, kusjuures igale põllupidajale alles jääv osa ei või väiksem olla eeltoodud normist." ²⁾

Sellise ettepaneku saatus oli kodanlikus Asutavas Kogus juba ette ära määratud paberile jääma, sest kui ei tahetud mõisamaiõiki võõrandada täies ulatuses, kuidas võis juttu olla siis talumaa-dest lõigete tegemiseks. Sotsialistide-revolutsionääride ühiskondlike pahede evolutsioonilisel teel kaotamine oli kodanlikus ühiskonnas määratud läbikukkumisele.

Rahvaerakond tuli välja veel niisuguse ettepanekuga, et mitte riik ei võõrandaks mõisaid, vaid põllutöö ministereium viiks selle "vastavalt vajadustele" läbi. Selle ettepaneku kohaselt oleks kogu maareformi läbiviimine jäetud põllutöö ministrist ja ministereiumist olenevaks.

Rahvaerakonna teine ettepanek oli selline, et võõrandatav suurmaavaldus antaks riiklikuks otstarbeks, või neile, kes maad harimiseks, eluasemeks või rahvamajanduslikult viljakate ettevõtete aluseks tarvitavad. ³⁾

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 883

2) samas

3) vt. samas, lk. 884

Mida Rahvaerakond selle "rahvamajanduslikult viljaka ettevõtte" all mõtles, ei selgitata ära. Selle järele võiks avaneda võimalus ka spekulantidele mõisat enda kätte saada.

J. Jans leidis, et Rahvaerakonna ettepanekud on segast laadi ning teenivad vaid seda eesmärki, et maaküsimuse lahendamise aega pikendada või seda küsimust koguni edasi lükata. 1)

Rahvaerakond leidis, et just tema ettepanek teenib "rahva" huve. Oli ju Rahvaerakond see, kes valimiseelisel perioodil lubas oma valijaile, et ta Asutavas Kogus kaitseb neid nii „parempoolsete“ kui ka „pahempoolsete“ liialduste eest. Tegelikult pakkus ta "kaitset" ainult pahema poole vastu, kuna ta eesmärgid ja ettepanekud jäägitult parempoolsete blokki kuulusid.

Rahvaerakondlane K. Kornel leidis, et seaduseelnõus on suurmaapidamise likvideerimisest tehtud täiesti poliitiline moment, millest on lastud end niivõrd pimestada, et "esimeses tuhinas" unustatakse, et maaküsimus on puhas majanduslik küsimus. 2)

Tegelikult lähtusid parempoolsed ise ~~riiklik~~ kogu aeg "hallparunite" huve kaitstes seisukohalt: kelle käes on maa, selle käes on ka poliitiline võim riigis.

Rahvaerakond hoiatas maad riigistamast, sest maatahtjate puudumisel jääks riik kauaks ajaks suurpöllupidajaks, ning sellesse matakst ta nii tööjõu kui ka kapitali. Kaubanduse ja tööstusega ei olevat aega tegelda, mis satuks siis "hommiku ja öhtumaa meeste" kätte ja Eesti jääks väliskapitalist ärarippuvaks maaks. 3) Kuigi pahempoolsete poolt oli arvuliste näitajatega

1) vt. Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 884

2) vt. samas, lk. 888

3) vt. samas, lk. 889

tõestatud maatahtjate rohkus ja koguni võõrandatava maa vähe-
sus võrreldes tahtjatega, ei jätnud rahvaerakondlased "vee
segamist", vaid tulid oma kulunud tädedega esile.

Tõerakondlane L. Olesk ütles, et kui midagi maaseaduse
vastu esile tuuakse, siis on selle taga "oma isiklikud kil-
kondsed, seisuslikud huvid või raha." 1)

See iseloomustas kõigi erakondade võitlust maaseaduse
ümber.

Eriti agar oli Kristlik rahvaerakond kiriku- ja koguduse-
maade kaitsmisel. koguti ja loeti Asutavas Kogus ette proteste,
nõuti võõrandatava maa eest tasu maksmist ning "möödukust" kiri-
kuküsimuse lahendamisel. Põhjendati oma seisukohti nii poliitilis-
elt, majanduslikult kui ka moraalselt.

1) Poliitiline põhjendus: kirik saab riigile kombeliseks
toeks.

2) Majanduslik põhjendus: kirikumaade võõrandamine ei ole
majanduslikult tasuv. "Eestis on suurmaapidajate põllumaad, mi-
da võõrandada võib 2 060 749 tiinu. Kogudustel on võrreldes
suurpõllupidajatega 1/120 osa kõigest sellest maast, mida vöö-
randada võiks." 2)

3) Moraalne põhjendus: need on kingitud maad ning need
maad olivad vaesematele kihtidele võimaldanud tröösti ja kinni-
tust maksuta saada. 3)

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 903

2) samas, lk. 901

3) samas, lk. 901

See ei ole vat kombeline vaesemate elanike vastu, kui need maad tasuta vöörandatakse.

Töerakondlane L. Olesk väitis, et vaimulik seisus on alati, kogu ajaloo vältel, oma eesõigusi katsunud suure visadusega kinni hoida. Ta arvas, et kirikuõpetajate ja koguduste vaherkord paraneb, kui kirikumaad riigistatakse ja "kirikherra" suurmaapidajast "sõnateenriks" muutub. 1)

Pahempoolsed nõudsid kirikute ja koguduste maade kui suurmaavalduste vöörandamist.

Suurmaamandi kaitsese asus ka rahvaerakondlane J. Tõnisson, kes väitis, et Rahvaerakonna soovid ja ettepanekud on pärit "riigitarkusest" ning neid tuleb tingimata arvesse võtta.

Suurmaamandi vöörandamise küsimuse juures peatudes võttis ta vaatluse alla selle küsimuse kolm külge: poliitilise, rahvuspoliitilise ja rahvamajandusliku.

Ta leidis, et suurmaamandi vöörandamisega tahetakse astuda v vaid poliitilist sammu parunite vastu ning jäetakse küsimuse ülejäänud kaks külge kõrvale. Tuleks tema arvates arvestada ka rahvuspoliitilise ja rahvumajandusliku küljega, mida ta eriti rõhutas. Ta ütles, et maaküsimuses peitub eesti talupojale suur rahvuspoliitiline küsimus. Rahvale on tarvis anda seda, mis tal täiesti tarvis läheb, et ta oma tööjõudu tarvitada saaks omal maapinnal. 2)

Tõnisson rääkis palju talupoegade hingeelust ja väitis, et talupojad ei taha mitte niivõrd pääseda vööra (mõisniku) mõju alt, kuivõrd taotlevad "oma maad", mida peaks tema arvates seadusega antama mitte põlise rendi näol kasutada, vaid eraomandusliku õiguse teel pärismandiks.

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 905

2) vt. samas, 912

Tõnisson rõhutas, et seda "rahvuspoliitilist" külge tuleks arvestada "aga mitte silmapilkseid poliitilisi meeleolusid, ega silmapilkseid poliitilisi voolusid." 1)

Tema arvates võiksid jääda püsima Zoo tiinused mõisasidamed, mõisääred aga tuleks anda eraomanduseks ostujulistele talupoegadele.

"Kui meie tõesti tahame oma rahva tulevikku õige maakorralduse teel lahendada ja kindlustada, siis on meie esimene asi, et meie selle peale mõtleme, et maa on looduslik alus, mis rahva elu kannab ...maa peab olema niisuguses vahekorras rahvaga, et tema tõesti saaks selleks loovaks faktoriks olla, mida tema rahvumajanduslikult on." 2)

Selleks "loomulikuks" vahekorras maa ja rahva vahel olinende arvates eraomanduslik õigus maale, mis ühtedel e kindlustaks maa ülekülluse ja teise paneks maatamehe leiba sööma.

Rahvuspoliitiline siht maaküsimuse lahenduse juures pidi seega olema talupoegade maaga varustamine eraomandi õiguse alusel.

Rahvumajanduslik külg nõudis Zoo tiinuste mõisasidamete allesjätmist. See ei olevat J. Tõnissoni arvates mitte feodaalvõimude alalhoidmine Eestis, vaid "kultuuritsentrumite" alalhoidmine. Zoo tiinuse maaga mõisnik ei saavat enam härrat mängida, vaid pidavat ise käed tööle külge lööma või maalt lahkuma. Nii lootis ta mõisnikest "head põllumehed" välja selgitada ja Eestisse jätta. Tõnissoni arvates suudaksid need mehed "rahvumajanduslikult" viljakalt töötada, kuna neil on olemas sisseseade, vilumus

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 912

2) samas, lk. 913

ja tahe tööd teha. 1)

Ta arvas, et ~~Bestal~~lastel ei võiks midagi selle vastu olla kui vöörast soost "teguvöimsad" isikud rahvumajanduslikult kasu töövad. 2)

Ta hoiatas poliitilise revolutsiooni teel hävitamast "rahvumajanduslikke" väärtusi, - milledeks osutusiä tema jutu järgi mõisad koos mõisnikega. Poliitilise revolutsiooni asemel soovitas ta oodata "rahvumajanduslikku revolutsiooni", mis ise ajakohaselt pidi kaotama soovimata tegurid. 3)

Ta soovitas jätta püsima 300 tiinused mõisasidamed mõisnike valdusesse kuni "rahvumajanduslik revolutsioon" nad ükskord ise koristaks. Sel puhul jääksid tema arvates hävitamata rahvumajanduslikud väärtused. 4)

Ta ütles: " ilma tarviduseta hävitatakse ...orgaaniliselt kokkukasvanud majanduslikka väärtusi ...lihtsate hüüdsõnade pärast, selle pärast, et meie inimesed kord ette võtnud on, et isegi mõisate keskkohad, kui mõisnikkude seisuse "feodaalvõimu" pesad tulevad ära hävitada ... " 4)

Keset eesti rahva vaesust ja viletsust pidiä olema mõisad ainukesed "rahvumajanduslikud"väärtused, millede vöörandamise ja jagamise teel tema arvates lüüakse kogu rahvamajandus kukerpalli.

Ta tahtis, et maavööranduse kohese läbiviimise poliitikast

1) vt. Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 916

2) vt. samas, lk. 917

3) vt. samas, lk. 918

4) samas

loobutakse ja antakse võõrandamise läbiviimine valitsuse hooldeks, kes seda teeks vastavalt vajadustele. 1.)

Nende poliitika agraarküsimuses pidi tagama "rahvale" poliitilise, sotsiaalse ja rahvamajandusliku iseseisvuse. Maad korrigeerides seoks riik asjatult oma käed maaga kinni, seetõttu Tõnissoni arvates oleks siiski parem veelgi oodata maaküsimusega.

Seitsesada aastat kurnasid saksa mõisnikud eesti rahvast ja sama palju aega lootsid eestlased neist vabaneda. Niiid aga Asutavas Kogus, kellele rahvas nii palju lootusi pani, asuti arutama mõisnike Estisse jätmise küsimust!

J. Tõnisson arvas veel seda, et ei oleks vaja midagi konkreetset maaküsimuse alal otsustada, sest maareform ei olevat "ühikordse seadusandlusega läbiviidav, vaid tööd aastate viisi peab tegema." 2) Seetõttu oleks tema arvates vaja maksta panna "põhimõte", mille järel hiljem valitsus võiks maareformi teostada.

Põhimõte on järgmine: "Maad võiksid saada need, kes tarvita- vad seda omale eluasemeks ja ülespidamise allikaks ja tööalaks, kui ka riik oma või omavalitsuse ettevõtete, suurte kultuuri- ja katseasutuste, tervishoiuasutuste ja muu tarvis." 3)

See kõige üldisem põhimõte ei oleks rahvale selle sõna täies tähenduses mitte midagi andnud. See kõige üldisem põhimõte oleks jätnud vaid valitsusele "vabad käed" maareformiga oma soovi kohaselt toimida ja lahtised ukSED "hallparunitele" maa juurde.

SEE

1) vt. Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 922

2) samas, lk. 925

3) samas, lk. 925

Rahvaerakondlased ja teised parempoolsed ei hoolitsenud mitte selle eest, et anda maad neile, kes seda kõige rohkem vajasi, vaid neile, kellel selle ostmiseks raha oli. "Üldiste põhimõtete" poliitikaga püüti savutada järk-järgulist maa võõrandamist ja eraomandusliku õiguse alusel kasutada andmist.

Rahvaerakond hoiatas, et kui nende nõudmisi ja ettepanekuid kuulda ei võeta ja seadus "pilla-palla" vastu võetakse, siis tuleb "...rahvamajandus oma nõuete ja seadustega - ja võtab oma luua ja pühib selle rämpsü välja." 1)

Tõnisson püüdis pahempoolsetele "aru pähe panna" ja selgitas "ei ole võimalik, et kõiki kihutustöö hüüdsõnu saaks ~~seadusandlik~~ ~~seadusandlik~~ seadusandliku töö juures ainsateks sihtjoonteks seada... tulevane maaseadus on seda väärt, et iga Asutava Kogu liige käiks oma kõigeparema töetunde järel." 2)

Selleks kõigeparemaks "töetundeks" ja ühiseks aluseks, mis võis ühendada väik kodanlike ja kodanlike erakondade esindajaid, sai olla eraomandi põhimõte, mis oli selle ühiskonna aluseks, mida kumbki leer muuta ei soovinud. Sotsialismi saavutamine "evolutsioonilisel" teel oli see hüüdlause, mis väheteadlike rahvahulki pidi hoidma revolutsiooni teele astumast ja ootama sun dis.

Kuigi sotsiaaldemokraadid oma sõnavõttudes teravalt astasid parempoolsete vastu välja ja tööerakonda kritiseerisid selle nihete pärast paremale poole, ei võtnud nad midagi konkreetset ette, et oma seisukohti läbi viia. Jäädes oma ettepanekutega

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 926

2) samas, lk. 929

vähemusse, loobusid nad oma seisukohtadest ja asusid tööerakonna ettepanekute poolele, mida hiljem häälletuste käigus näeme.

Sotsiaal demokraat Ast astus välja parempoolsete ettepaneku vastu, mis võudis mõisaxxxxxidamete allesjätmist.

Kui mõisasidamed alles jätta, kirikumaad võõrandamata jätta ja mõisa ääremaade võõrandamine põllutööministeeriumi hooleks jätta, kes seda vajaduse kohaselt ja järk-järgult teeks, siis võiks Asti arvates öelda, et "maareformist Eestis on küll räägitud, ... aga teostada teda pole siiski juletud." 1)

Seega jääks püsima feodaalkorra igandid, mille kaotamist kõik erakonnad omale eesmärgiks seadsid, millest nad palju sihitavaid sõnu rääkisid nii ajalehtede veergudel kui ka Asutava Kogu kõnetoolis.

Ast ütles, et ajaloolised sündmused nagu Mahtra sõda, 1905. a. sündmused jt. näitavad, et eesti rahvas kõige oma tundmuste ja kogu oma hingega on püüdnud suurmaapidamise lõpetamise poole, mõisnike võimu lõpetamise poole, ning rahval on "... maaomanduse küsimuses hoopis teistsugune arusaamine ..., kui neil, kes maksvat korda kümne küünega tahavad kinni hoida." 2)

Ast ütles veel, et see täiesti paratamatu on kui ka mõni eesti soost "parun" kannatab maareformi tagajärjel, sest "seal, kus metsa raiutakse, lendavad ikka laastud." Keegi kannatab kahtlemata maareformi läbi, ... vähemalt aadliseisus, aga see on paratamata. " 3)

K. Ast luges Asutavale Kogule ette sõduritelt saadud kirja, mis andis tunnistust lintrahva ärevast meeleolust maaseadust oo-

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 93

2) samas, lk. 933

3) samas, lk. 934

dates. Sõdurid hoiatasid Asutavat kogu, et kui see ei tee niisugust maaseadust, mis alamaid rahvahulki rahuldaks, siis koju tulles nemad, sõdurid pühivad Asutava Kogu "elu näitelavalt nagu udusule" ja teevad ise maaseaduse, mis neile vastab. Nad ütlesid kirjas: "Oleme küllalt juba oodanud ja vaadanud, kas teil tuleb mõistus pähe või mitte. Kuid nähtavasti ei saagi see vist tulema, enne kui juba liig hilja on..." 1)

Sõdurid teenistuse eest "valges väes" nõudsid maad, mida neile oli lubatud rindeteenistuse eest ja mida nüüd Asutav Kogu pidi arvestama. Seisis ju see "iseseisev Eesti" püsti vaid tänu välismaiste interventide sõjalisele abile ja omamaistele "valgetele" relvakandjatele.

Kogu eesti rahvas ootas maaseadust. Eesti bolševike põllumajanduslike kommunistide poliitika oli tõuganud nad väikekodanlike ja kodanlike erakondade võrku. Väikekodanlikud erakonnad märkasid rohkem kui kodanlikud erakonnad seda ärevat meeleolu, mis valitses rahvahulka des ja seepärast kiirustasid maaseadusega.

Ast ütles: "Asutav Kogu peab teadma, et tema poole kogu maa vaade on pööratud, et tema poolt oodatakse maareformi, aga mitte karikatuuri maareformi peale." 2)

Eriti tugevasti oli Rahvaerakond maaseaduse arutlemise käigus nihkunud paremale poole. Valimiseelisel ajajärgul ei esitanud ta kindlapiirilist agraarprogrammi vaid kiitis heaks sotside ja Tööerakonna agraarprogrammid ning seadis tuleviku ideaaliks "sotsialismi". Valimiste järel kadus rahvaerakondlaste vaen Maaliidu vastu ja lipukirjaks sai suuromandi kaitse. See erakond leidis koguni, et suur ülekohus oleks mõisnike vastu

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 935

2) samas,

kui neilt mõisapidamised ära võetakse ja neile maad antakse kõigi maatahtjatega üldisel alusel kusagilt mõisaveerelt, kust aueed hooned jne. peab ehitama. - "See oleks kuulmata ülekohus nende vastu," ütles rahvaerakondlane Ploompuu. Mõisate kohest võõrandamist ja väljajagamist käsitles Ploompuu üldrahvaliku katastroofina, mille eest oleks viimane aeg hoiduda. Ta ütles " ... Samast kuulsust, mis eesti põllupidamist, rahvast ja tervet riiki ära hävitaks, meie ometi lubada ei või. " ²⁾

K. Päts nimetas § 1-te maaseaduses "ilusaks liigutuseks", millel pole tegelikkuses tähtsust. Tema sõnavõtt oli suunatud põlise rendi, suurmaavalduse kohese võõrandamise ja selle ulatuse vastu.

Ta väitis, et põlise rendi alusel ei ole kerge võõrandatavale maale soovijaid saada, kuna "... inimesed ... ei torma oma töö-vaeva ettevõtte sisse panema, millel puudub igasugune õiguslik alus." ³⁾ Kui mõisamaad korruga võõrandada, siis põlise rendi alusel neid välja anda ei saaks. Pealegi ei suudaks maata inimesed riikliku abita majapidamist sisse seada, riigil aga raha ei ole niipalju kui vaja ja tema järeldus on, et maauuendus jääb nagu nii teostamata. Tema arvates tuleks siiski 300 tiinused majapidamised alles jätta, et mõisahooned - "rahva pühadused" - endiste omanike käes kaitstud oleksid loodusjõudude eest, kuna riik rahaliste raskuste tõttu neid hooned nagu nii hooldada ei suudaks ja need hävingule oleksid määratud. ⁴⁾

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 955

2) samas, lk. 956

3) samas, lk. 958

4) samas

Sellel väitel puudus muidugi alus, kuna mõisahooned olksid võidud ju ühiskondlikeks hooneteks muuta või hoonetea asunike kätte ajutiselt kasutada anda. Maaliidu ja Rahvaerakonna poliitika aga ei kaitsnud mingil määral peavarjuta talupoegi, nad kaitsesid "kultuuritoojaid" mõisnikke, kelle hooned olid siiski eesti talupoegade töövili ja olksid pidanud rahva kätte minema.

Maaseaduseelnõu, mis täielikult kandis enesest kodanlikku pitserit ja maatameestele vähe pakkus, sai parempoolsete poolt kriitika osaliseks kui liiga "radikaalne" maaseadus, mis võtvat üle kõik, mis võtta annab. J. Lattik tundis koguni muret selle üle, kas feodaalkorda murdes "... meie siiska enda võimu ei murra, sest maa ülevõtmine ei ole valmis leivatiki ülevõtmine." 1) Ta rääkis, et maa nagu laps on, kes tahab soojust, armastust ja harimist, mis seniste omanike käes sündinud on - need, kes harisid, armastasid ja soojendasid mõisnike maad, olid ometi eesti talupojad, kelle kätte olks pidanud antama maa kui tööliste harijate kätte. Seda aga kodanlikud erakonnad tahtsid tunnistada veelgi vähem kui väikekodanlikud erakonnad.

Kuna parempoolne blokk Asutavas Kogus vähemuses oli, tõstis ta üles lepituse loosungi. "Ükski riik ei või oma hoonet ehitada ainult jõu ja võimu peale," väitsid kristlased. Ometi oli kogu eelnev ajalookäik näidanud võimu ja jõu poliitikat eesti rahva suhtes, mida vaimulik seisus igati jumalasõnaga oli kaitsnud ja varjanud. Nüüd, mil jõud ja võim pisutki nende vastu ahvardas pöörduda, otsiti lepitust ja "ligemese armastust" eneste vastu.

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 968

Kui valimiste eel Rahvaerakond kaitses väikemaajapidamise põhimõtet, siis II seaduseelnõu lugemise ajaks oli ta asunud avalikult eraomandusliku suurmaapidamise kaitse positsioonidele.

1911. a. 20. jaanuaril Võru põllumeeste päeval esinedes oli J. Tõnisson öelnud: "Eesti rahva kultuurilise edenemise aineliiks aluseks on esimeses rinnas põhjalik väikemaajapidamine" (see pidi olema alla loo tiinu).¹⁾ Ja enne Asutava Kogu valimisi asus Rahvaerakond pahempoolsete parteide seisukohtadele, lubades maad "...tasuta ja tasuta eest, eraomandiks ja põliseks tarvitamiseks jne." ²⁾

Peale valimisi leidis see erakond kohe üles oma mõttekaaslase - Maaliidu ja sammus sellega ühist rada. Väikemaajapidamise piirid laienesid 300 tiinuni. Selline avalik suurmaapidamise kaitsmine hirmutas pahempoolseid, kes rahva meeleolusid tundes kartsid massilisi väljaastumisi ja enamuse mõju kasvu massides. Kartes eesti bolševike märksa rohkem eesti kodanlusest, keelitasid pahempoolsed kodanlikku blokki loobuma oma nõudmistest, kuna "... siis võib täiesti niisugune massiline liikumine tõusta, mida enam mitte ratsapiitsaga, nagu varemalt, takistada ei saa, vaid mis kõik oma eest ära pühiks, nii head kui kurja." ³⁾

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 978

2) samas, lk. 979

3) samas, lk. 981

Sotsiaal demokraat Ontoni arvates oleks "kõige kasulikum ühiskonnale...muidugi, kui maareform nii vaesele kui rikkale vastuvõetav oleks".¹⁾ Seda keskteed oli neil raske leida. Mõlemad leerid püüdsid üksteist hirmutada tagajärgedega, mis mis üks või teine poliitika enesega kaasa võiks tuua. Pahempoolsed hirmutasid enamlastega, parempoolsed aga majandusliku katastroofiga.

J. Tõnisson ütles: "kui...maareformi läbiviimiseks üleaarulist radikalismi tarvitatakse, mida vaja ei ole maareformi jaoks, siis sinnitaks see kõigepealt suurt raskust maareformi teokssaamisel ja viiks hädahtu meie riikluse".²⁾

See, üleaarune radikalism tähendas seda, et seaduseelnõu järel maa pidi koheselt riigistatama koosseis arvatud ka mõisasidamed.

Oma seisukohtade kaitseks väitis Tõnisson silmakirjalikult, et Rahvaerakond ei kaitsvat suurmaavaldust, vaid tahaks seda teha, et "ruttu kätte saavad maa need, kes seda harima hakkavad, siis on maareform kõige paremini kindlustatud".³⁾

Harima hakkasid rahvaerakondlaste arvates muidugi need, kellel selleks vajalik kapital olemas.

Oma poliitiliste vastaste eest lubas Rahvaerakond kaitsta end "riikluse" sildiga. Vastastele lubati öelda, et "...käime riikliku tarviduse järel",⁴⁾ mitte aga hädasõnade järel, arvas Tõnisson.

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 982

2) samas lk. 986

3) samas lk. 986

4) samas lk. 991

Ta tuletas ka erakondadele meelde, et "lültekorjamise aeg on möödas, pole vaja enam võitu taga ajada, vaid tuleks üksteist rohkem mõista." Meie ei tohi suurte hulkade instinktide teenistusse astuda, meil ~~peaks~~ olgu julgust seadusandjate seisukohtadele asuda! Meie ei tohi mitte erakonna kihutuse alusel jääda, meie peame riikluse teenistusse asuma."¹⁾

Kuna aga riikluse aluse pidi moodustama eraomanik-talupoeg, siis keerles kogu küsimus tema ümber.

Rahvaerakond ja Maaliit kaitsesid üksteise võidu mõisasidamete allesjätmise ideed. Ikka ja jälle püüti nende poolt selgeks teha, et maatahtjaid ei ole küllaldaselt.

Maaliitlane Jürman pani saadikutele sidametele, et need maa-reformi nõnda ei teosta, "et sellest meie majandusele kahju saaks, vaid ... sedamööda, kuidasta majanduslikult kasulik on."²⁾ Eriti kahjulik pidi olema inventari ülevõtmine, mille juures kuridarvidused pidid esinema. "Kui asi ei ole eraomandus, siis pole ta kellegi — võtkem sealt igaüks,"³⁾ nii pidi rahvaerakondlase Reinthali arvates toimima rahvas riikliku varaga. Tema arvates võiksid nii mõisasidamened kui ka inventar jääda endiste omanike kätte kuni "vajadus" nende ülevõtmist nõuab, sest ega need eest ära ei jooksvat.

Ta leidis veel ühe mooduse, mismoodi võiks säilitada suurmaavaldust ja nimelt: "Nendelt, kellel praegu maaparandamine

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 991

2) samas, lk. 1052

3) samas, lk. 1059

käsil, maad mitte võõrandada. Kes viimase kümne aasta jooksul kõlbmata maale metsa on istutanud ja külvanud, ... ka neile nende maad alles jätta." 1)

I Maailmasõja perioodil, kui mõisamajandus eriti ummikusse sattus, oli põhiliseks sissetulekuks mõisnikule talupoegadelt saadav rent ja metsamiügist saadav kasu. Seepärast mõisnikud asusid metsi istutama ja kaalusid koguni küsimust, kas poleks kasulikum põldeki metsa alla panna. 2)

Seda teadsid kodanlikud erakonnad, mistõttu see ettepanek päevavalgele toodigi.

Nii nagu Rahvaerakond ja Maaliit, astus § 1-se vastu ka Kristlik rahvaerakond. J. Lattik ei olnud rahul elus ja eluta inventari võõrandamisega ja küsis: "Kui kaugel meie õigustunne ja õigustmõiste õieti ulatub ja kui palju saame eluta ja elava inventari ülevõtmisega tegelikult kasu..." 3)

Tema arvates: "Eestlase terve hing ütleb seda, et aukarust... peab tundma adra, looma ees, mida töö ja valuga teine endale on omandanud." Seepärast ei peaks riik mitte rekviireerimisele asuma, sest võidakse siis öelda: "Eesti riik karistab neid, kes tööd tegid ja mitte ei logelenud." 4) Lattiku sõnavõtust järeldub, nagu oleksid suurmaapidajad ise "töö" ja "valuga" kõik olemasolevad väärtused omandanud.

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 1062

2) vt. Riigimõisad, lk. 175

3) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 1069

4) samas, lk. 1070

Kristlik rahvaerakond kaitses kiriku ja koguduse maid, mis pidiid võimaldama vaesematele koguduse liikmetele tasuta jumalana ja nende maade võõrandamine pidi olema kuritöö koguduste vastu. Paljud kirikumaad aga olid tegelikult antud rentnike kätte, kes omakorda maad edasi rentisid ja maatamehi kumasid. Nii kirjutasid Kihelkonna kiriku maade peal elavad maatamehed Saaremaalt, et nad " ... maad raharentniku Jaan Teär'e käest kõrge rendiga ... rentinud ... kusjuures mitte heinamaad, ega karjamaad ei ole ... Kui ... Kihelkonna kiriku maa ... jagamise alla tuleb, siis meile igähele üks jagu ... maast anda ..." 1)

Seega ootasid talupojad ka kirikumaade võõrandamist.

Kuigi parempoolsete seisukoht § 1-se suhtes oli eitav võeti see siiski vastu komisjoni redaktsioonis. Rahvaerakond, kelle põhimõtteid riivas see paragrahv kõige enam, lahkus koosolekult, tema järel ka mõttekaaslane - Kristlik rahvaerakond. Järgmisel koosolekul puhkesid vaidlused uue looga § 2 ümber, mis nägi ette, et " võõrandatavad maad ja inventar lähevad üle Eesti vabariigi omandiks selle seaduse jõusseastumise päevast peale ja vastutavad nende eest pidajad, kui "negotiorum gestores" senni, kui nad varanduse põllutööministeeriumile üle on andnud." 2)

J. Tõnisson tegi Rahvaerakonna nimel ettepaneku § 2 formuleerida järgmiselt: " Põllutööministeeriumi ettepanekul otsustab Eesti Vabariigi Valitsus iga üksiku mõisa või maa ja selle inventari võõrandamise eraldi. Valitsuse otsused saadetakse põllutööministeeriumi poolt kohapeal ülevõtmise läbi täide." 3)

1) OKA, Fond 213, n. 10, toim. 12, lk. 22b

2) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 1b69

3) samas, lk. 1198

See ettepanek ol eks taganud nende arvates "pikkamööda" asja otsustamise, et "rahvamajandusele" kahju ei tuleks. Tegelikult ol eks see venitanud mõisate ülevõtmist. Seni aga kui järg iga üksiku mõisniku juurde ol eks jõudnud, võis see vahepealset aega oma huvides ära kasutada, mis kaugel tki "rahvamajanduse" huvidel e pol eks vastanud.

Ka Saksa erakond tegi omapoolse ettepaneku, et mõisate ülevõtmist ei viidaks täide enne majapidamisaasta lõppu - enne lähemat jüripäeva. 1)

Nii Rahvaerakonna kui ka sakslaste ettepanek lükati häälendamisel tagasi. § 2 võeti vastu komisjoni redaktsioonis, kusjuures "negotiorum gestores" juurde pandi eestikeelne tõlge "ilma volituseta võraste asjade ajajad." 2)

Maaga handeldamisele pidi lõpu tegema § 3 - "selle seaduse väljakuulutamise päevast peale ei või Eesti Vabariigi piirides ilma põlluministri loata keegi eraomanduses olevat maad müüa, osta, kinkida, pantida ega välgadega koormata." 3)

Selle paragrahvi arutluse käigus ilmes tööerakonna märgatav nihkumine paremale poole. Tööerakondlane T. Kalbus tegi ettepaneku § 3 seaduseelnõust välja jätta, kuna see kitsendavat väikepõllupidamist.

Sotsid ja esseerid olid § 3 seaduseelnõusse jätmise poolt, mad nõudsid sõnade "ilma põlluministri loata" välja-

1) vt. Asutava Kogu protokollid, II istungjätk, lk. 1216

2) samas, lk. 1217

3) samas, lk. 1219

jätmist §-st, kuna see toovad kaasa "onupojapoliitikat".¹⁾

Tõnisson aga leidis selle paragrahvi "rahvamajanduslikult" kahjuliku olevat, kuna ostu-müügi keelt takistavat maa üleandmist sellelt maaomanikult, kes maad harida ei taha, sellele, kes tahab. Nii jääks "loom isik" maaharimise juurest kõrvale. Tõnisson arvas, et mitte ostu-müügi keeldu ei ole vaja, vaid vaja on maasuuruse piir 300 tiinule kindlaks määrata.²⁾

Tegelikult oli see poliitika suunatud sellele, et võimaldada väikekohtade kokkuostu.

§ 4 nägi ette, et "Kõik võõrandatava varandusega ühendatud õigused, eesõigused ja mõisatest müügi läbi lahutatud talude võlad, mis mõisaomanikule veel maksmata, lähevad senniste omanikkude käest Eesti Vabariigi peale üle, kohustused aga allpool §§ 5-11 äratähenadatud määral."³⁾

K. Baars (tööerakondlane) arvas, et mõisnikele liiga tehakse, kui võlad midagi nad kannatlikult on oodanud, nüüd riigile makstakse. Ta tegi ettepaneku § 4-st välja jätta " ja mõisatest müügi läbi lahutatud talude võlad, mis mõisaomanikule veel maksmata. " ⁴⁾

Hääl etamisel läks tööerakondlaste ettepanek läbi .

§ 5 järgi " riik võtab oma kanda krepostiraamatutes seaduslikult ingrosseeritud võlad ainult võõrandatava maa hindamise määrani selle seaduse järelle, üle selle määra ulatuvad võlad kustutatakse krepostiraamatust maha ja tunnistatakse endise

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 1225

2) vt samas, lk. 1228

3) samas, lk. 1290

4) samas, lk. 1293

omaniku isiklikuks võlak s." 1)

Tööerakondlane K. Baars tegi ettepaneku § 5 seaduseelⁿõust välja jätta, kuna maaseaduse III lugemisel pidi ette toodama selle paragrahvi kohta "iseäralik" seadus. 2) Ka rahvaerakond oli nõus seda paragrahvi sellisel kujul välja jätma, kuna selle järgi "maomanikkude võlad tulevikus suurel osal ... õnku rippuma jääksid, sellepeale vaatamata, et laenuid on antud ja võlad tehtud täiesti ettevaatlikult, korralikult ja selles heas teadmises, et nendele vastavad väärtused olemas on." 3)

Sotsiaaldemokraat Jansi arvates oleks § 5 väljajätmise tagajärjeks see, et riik peab võlad täies ulatuses oma kanda võtma. Hinnad arvatakse praeguste maahindade alusel ja meie riik saaks niisuguse koorma kanda, mida ta kanda ei suuda. Rahvaerakonna arvates ei ole see võlakoorem sugugi nii suur, et rahvas selle all kokku langeks. 4)

Hääletamise tulemusel langes § 5 seaduseelⁿõust välja.

§ 6 - "vöörandatava maa osade kohta tehtud kreposteerimata müügilepingud tunnistatakse maksusetaks, kui nemad tehtud peale 12. juulit 1917. a. ilma seadusliku kreposteerimise loata." 5)

Maaliitlane Uuots leidis, et "õiguslikus riigis" peaks arvestatama nende vähestega ka, kes selle seaduse all võiksid

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 1297

2) samas, lk. 1297

3) samas, lk. 1298

4) samas, lk. 1298

5) samas, lk. 1305

kannatada. "Kui meie tänane parem kõiguvale pinnale ühe inimese huvid, homme teisel, ülehonne - kolmandal ..., siis jääb küsitavaks, kui palju meil seaduslik kord maksab." 1)

Eraomnike-suurmaavaldajate huvide seisukohalt oli Maaliit valmis mõne üksiku inimese pärast muudatusi tegema seaduseelnõus, et kaitsta "püha ja puutumatu eraomandust." Maajanus vaevlevate rahvahulkade kannatused ja hädad ei lugenud neile midagi.

Maaliiduga sama ettepanekut - § 6 väljajätmist toetas ka rahvaerakond. See leidis, et lausa ülekohus oleks § 6-te rakendada ellu.

Tööerakond tegi paranduse sellele paragrahvile, mille järgi "Võõrandatava maosade kohta enne 11. novembrit 1918. a. tehtud kreposteerimata müügilepingud tunnistatakse maksvusetuks, kui ostjad nende lepingute põhjal enne nimetatud tähtaega ostetud maa pidamisele asunud ja praegu maad peavad, kui omanikud." 2)

Selle parandusega oli vähendatud § 6 endist tähendust tunduvalt, kuid Maaliit ei olnud sellega veel rahul. J. Teemänd arvas, et seadusi ei tohi teha "mineviku" peale. "Siis ei ole mingisugune kord enam kindel, homme ilmub uus riigivalitsus ja tunnistab kõik selle ühjeks, mis seaduslikul alusel omal ajal tehtud ..." 3) Tema tahtis § 6 seaduseelnõust välja jätta mäletamisel võeti vastu § 6 komisjoni redaktsioonis.

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 1307

2) samas, lk. 1307

3) samas, lk. 1309

§§ 7-8 võeti arutlusele koos. § 7 nägi ette " kõik võõrandata-
va maa peale tehtud semised rendilepingud kaotavad oma maksu-
se. Täheendus põllutöoministeeriumil jääb õigus rendilepinguid
pikendada. " 1)

§ 8 järgi " metsamüügi kui ka maapõuevaranduste (nagu põ-
levkivi, turvas, savi jne.) kasutamise lepingud kaotavad oma
jõu, kui riik enam tarvilikuks ei arva neid lepinguid pidada
ega täita. Ostjatel ja kasutajatel lepingute enneaegse lõpe-
tamise eest tasunõude õigust ei ole. " 2)

Rahvaerakond nägi § 8 rakendamises suurt ohtu, kuna metsa-
raialepinguid tühistades jääksid haiglad, koolid jne. kütteta.
Sama lugu oleks ka turbarabade rentimise osas. Savitööstusega
lepinguid tühistades ei saadaks vajalikul hulgal telliskive jne.
Riik ei oleks suuteline ettevõtjaid asendada. § 8-ga kuhja-
takse nende arvates kokku põllumajanduse ja eraettevõtjate
tööstusesse puutuvad küsimused. 3)

Oma sõnavõtus kritiseerisid maaliitlased seaduseelnõu
§ 7-at, et see minevikku on pööratud. Lepingute ja kohustuste
juures " ... peavad need seadused maksma, mis lepingu tegemise
ajal maksid. " 4) - § 7 peab seaduseelnõust välja jääma.

Maaliit arvas ka, et kitsendused ettevõtjate lepingute osas

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 1309

2) samas, lk. 1315

3) vt. samas, lk. 1316

4) samas, lk. 1318

mõjuvad nii, et "kaob usk ettevõtte sisse ja üldse ettevõtlikkus." 1)

Kuna need paragrahvid olid suunatud fiktiivlepingute vastu, jäid nad seaduseelnõusse hääletamise tulemusel.

§ 9 järgi "võõrandatavad maad koormavad asjalised servituudid (Balti eraseadus, § 1103., 1864. a. väljaanne) jäävad jõusse niipalju, kui nad maa tarvitamist ja jagamist ei takista, isiklikud servituudid (§§ 1199-1250., seal samas) tunnistatakse lõppenuks ilma tasuta." 2)

Tööerakondlased ei olnud nõus sõnadega "ilma tasuta" ja soovisid neid välja jätta. § 9 võeti vastu sõnadeta "ilma tasuta." 3)

§ 10 järgi "võõrandatavaid maad koormavad reaalkohustused (§ 1297-1321., seal samas) riigi ja omavalitsuse asutuste heaks jäävad maksma, reaalkohustused seisuslike asutuste, kirikute ja eraisikute heaks kaotatakse tasuta ära." 4)

Tööerakonna ettepanekul sõna "tasuta" välja jätta. Hääletamisel võetigi § 10 vastu uuendatukujul.

§ 11 järgi "Müügi ja jagamise keelud, tagasiostu õigus (§ 1613. seal samas) ja sugukonna fideikomissõigused (§ 2525. ja järgmised seal samas) kaotatakse tasuta ära ja tunnistatakse üleüldse tühjaks kõik seaduse määrused, kohustused ja lepingud,

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 1318

2) samas, lk. 1322

3) samas

4) samas, lk. 1323

mis võõrandatava maa riigistamist, tarvitamist või jagamist takistavad. " 1)

Tööerakond tegi ettepaneku sõna "tasuta" välja jätta, mis hääletamisel läbi läks.

§§ 7-11 tähendatud lepingute ja kohustuste lõpetamise eest tasumaksmise küsimuse otsustamiseks tahetakse uut paragrahvi sisse viia, mille formuleering sotsiaaldemokraatide poolt oli järgmine: " Selle seaduse §§ 7-11. äratähendatud lepingute ja kohustuste ennetähtaegse lõpetamise eest tarbe korral tasu maksmine ja selle tasu suuruse äramääramine lahendatakse selle kohases eriseaduses. " 2) Järgmiseks tuli arutlusele võõrandatava maa ja inventari eest tasu maksmise küsimust käsitlevad paragrahvid.

§ 12. järgi " riik võõrandab maad ja inventari tasu eest. Väljavõte: tasuta võõrandatakse: a) koguduste, usutunnistuste, kirikute ja kloostrite maad; b) majoraat - ja fideiko miss mõisad; c) Rootsi valitsuse poolt võõrandamiseks määratud ja 30. augustil 1721. a. Nystadtis Vene ja Rootsi valitsuse poolt alla kirjutatud rahulepingu § 11. alusel mõisnikkudele tagasiandud ehk hiljem Vene riigi poolt nendele kingitud mõisad; d) kõik mõisate päralt olevad talu-, orjuse-, kvoote- ja kuuedikumaad. " 3)

Tööerakonna parandus selle kohta oli järgmine: " Selle

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 1324

2) samas, lk. 1338

3) samas, lk. 1339

seaduse § 1. äratähenstatud võõrandatava maa eest tasu maksmine ja vastaval korral tasu suuruse kui ka ilma tasuta võõrandatavate maaliikide kindlaksmääramine lahendatakse sellekohases eriseaduses. " 1)

§ 12. juures leidis Rahvaerakond, et tasu küsimus veel küllalt küps ei ole seadused võusse jääma ja see tuleks komisjonile tagasi anda. Sellega taheti saavutada seda, et aega võita. Parempoolsed erakonnad ei tahtnud maaseadusega rutata, liiatigi veel nüüd, mil rida paragrahve pahempoolsel kujul Asutava Kogu poolt II lugemisel vastu võeti. Sotsiaaldemokraadid tegid oma poolse paranduse § 12. juurde: " Riik võõrandab selle seaduse järgi maad ja inventaari tasuta. " 2)

§ 12. hääletamisel läks läbi tööerakonna redaktsioon, kuna sotsid oma ettepanekuga mitte võites, hääletasid tööerakonna ettepaneku poolt.

§ 13. nägi ette " Võõrandatava maa ~~est~~ eest tasu määramisel võetakse aluseks maa väärtus, nagu see ennast avaldab rüütelkondade poolt toimepandud viimase maaharimise põhjal kindlaksmääratud adrasajandikkudes (Põhja-Eestis ja Saaremaal) ja maksurublades (Lõuna-Eestis). " 3)

See paragrahv jäeti häälteenamusega välja.

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 1339

2) samas, lk. 1342

3) samas, lk. 1357

Ka § 14. jäi üldise häälteenamuse teel seaduseelnõust välja.

§ 15. järgi " Elava inventaari eest tasu määramisel võetakse aluseks turuhind 1914. a. " 1)

Maaliitlaste arvates on inventar niisugune asi, mis üldise vöörandamise alla ei saaks käia ja kui erijuhtumel on vaja riigistada, siis peaks selle eest " õiglase tasu" määratama. 1914. a. on hinnad kümme kuni sada korda tõusnud ja seetõttu on nende hindadega vöörandamine "muidu inimeste käest võtmine."

Rahvaerakonna ja Maaliidu ühine ettepanek oli: "elava inventaari eest tasumääramisel aluseks võetakse kolme viimase 1917., 1918., ja 1919. aasta keskmine turuhind." 2)

Hääletamisel sai häälteenamuse komisjoni ettepanek, kuna otsid hääletasid ka poolt. Nende ettepanek, inventar tasuta vöörandada, ei läinud läbi.

§ 16. järgi "eluta inventaari alushinnaks võetakse selle aegse inventaari hind, kui asi ostetud. Kui inventaar vananenud, siis arvatakse tema hinnast vastav vananemise protsent maha." 3)

Töerakondlaste ettepanek oli § 16. sõna "ostetud" asendada sõnaga "omandatud", mis hääletamisel läbi läks.

§ 17. - " Inventaari hindamist toimetavad komisjonid, kes koos seisavad: a) põllutöoministeeriumi ~~esitajast~~ esitajast, kui esimehest, b) maakonnaavalitsuse esitajast, c) vallanõukogu esitajast.

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 1358

2) samas, lk. 1359

3) samas, lk. 1362

Hindamise juurde võib omanik oma esitaja saata. Peale selle võivad komisjon ja hinnatava inventaari omanikud eksperte juurde kutsuda." 1)

Häälendamisel võeti see paragrahv vastu.

§ 18 järgi " Kõigi varanduste hindamise otsuste peale võib edasi kaevata hindamise eeskirjade rikkumise korral (kassatsiooni teel) hindamise peakomisjonile, kes koos seisab: kohtuministri, põllutööministri, riigikontrolli ja kahest vabariigi valitsuse poolt nimetatud esitajast." 2)

Häälendamisel võeti § 18 vastu.

Asuti riigimaade tarvitamise küsimusi käsitlevate paragrahvide arutamisele. § 19. järgi " Riigimaa antakse: a) põllumajapidamiseks põliselt tarvitada väikemaapidamiste näol; b) hariduslikkudele, omavalitsuslikkudele, ühistegelikkudele, kaubanduslikkudele ja tööstuslikkudele asutustele pikaajaliseks tarvitamiseks, kui ka artellidele ühisharimiseks; c) rendile lühikese aja peale üksikutele isikutele; d) riik võib maid ka oma kätte pidamiseks jätta." 3)

Selle paragrahvi kohta võttis sõna Tõnisson, püüdes selgeks teha, et kõikjal kultuurmaades on valitsevaks maapidamisvormiks eraomandus aga mitte rendikord. Ta toob näiteid sellest, kuidas rendikohad laokile jäetakse, eraomanduslikud talud aga "õitsvale järjele" jõuavad. Eraomanduslik maakasutus tagavat maade

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 1363

2) samas, lk. 1364

3) samas, lk. 1610

xxx viljakuse. Ta tahtis, et lubatakse paralleelset põlist renti ja eraomanduslikku korda, siis "...rahva majanduslik aremine näitab, missugune õiguslik kord meil lubab oma maapidamist kõige viljakamaks muuta." 1)

Rahvaerakond pani ette § 19 muuta: " Riigimaa antakse a) väikemaapidamiseks põlise rendi või piiratud eraomanduse alusel maasaaja soovi mööda ... " 2)

Maaliitlased ühtisid Rahvaerakonda seisukohaga eraomandusliku maakasutuse osas ja väitsid, et "...põllumees ainult siis oma terve tahtmise ja hooli töösse paneb, kui tema teab, et tema töövaev temale kindlustatud on." 3)

Arvati, et rahalises mõttes oleks riigile kasulik maid müüa eraomanduseks. Rahata maasaajad lootvat ainult riigi abi peale, riigikassa aga on tühi ega suuda maasovijaid rahuldada. A. Jürman tõi ette Maarahvaliidu poolt tehtud ettepaneku muuta § 19. punkti "a" järgmiselt: " Riigimaa antakse põllumajapidamiseks parandatavale rendile või eraomanduseks. " 4)

Nagu eelpool toodust selgus, kaitses nii Rahvaerakond kui ka Maaliit ikka ühte ja sama põhimõtet - maa antagu eraomandusliku õiguse alusel kasutusele. Seeläbi võiksid maid osta need, kellel raha on. Maa jääks endiselt "turukaubaks", mida

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 1617

2) samas, lk. 1622

3) samas, lk. 1624

4) samas, lk. 1631

igaüks oma soovi kohaselt ja iga hinna eest võiks müüa.

Sotsid kaitsesid põlist renti väikekodanluse seisukohast, kelle kapital ei oleks suutnud võistelda maade ostul kodanlusega.

Maapidamise vormi suhtes pooldasid eesti sotsid väikemajapidamist, kuna Eestis tööline veel ei olevat jõudnud niikaugele, et produktiivselt ühismajapidamist korraldada. 1)

Eraomandi õigus maale soodustaks sahkerdamist talukohtadega, maade kokkuostmist, maade koormamist võlgadega, eriti päranduse jagamisel, mistõttu talupidaja oma saagi peaks andma ära võlaprotsentide katteks ega näeks tegelikult oma töövilja. Põlise rendi puhul niisugust olukorda tekkida ei võiks. - Sellisel kaitsesid sotsid põlise rendi põhimõtet.

Hääletusel võeti § 19 vastu komisjoniredaktsioonis, sõna "põlise" järele pandi sõna "pärandatavale", mis oleks lähemal rohkem eraomandi õigusele.

§ 20 - "Maad antakse neile, kes seda üksikult ehk teistega koos harivad, olgud nad ennast ainult maapidamisest elatavad, ehk maad kõrvaltööhäruks peavad. " 2)

§ 21. - "Põliseks tarvitamiseks antakse maad neile, kes ainult maapidamisest elavad, ühe perekonna ja kahehobuse töönormi suuruses, silmas pidades maa headust, seisupaika ja muid kohalikke olusid. " 3)

Mõlemad paragrahvid võeti eraldi hääletamisel hääleteenamusega vastu.

1) Vt. Asutava Kogu protokollid, II istungjärn, lk. 1641

2) samas, l. 1657

3) samas, lk. 1657

§ 22. järgi " Neile, kes maad kõrvaltööhärua ehk aiapi-
damisena peavad, antakse teda tarviduse järel, kuid mitte üle
§ 21 määratud suuruse. " 1)

Rahvaerakond ei olnud nõus sellega, et paragrahv 22 järel e
maad antakse mitte põliseks kasutamiseks. Sel teel ei saavat
rajada viljapuuaedu ega aedu välja kujundada. " Maa põhjaliku
kultuuri seisukohalt on tarvis, et niisugused väikesed maa-
tikid perekondade või inimese kätte nõnda kauaks antaks, et
need oma sinna sisse pandud kapitaali ja valatud jõu tasutud
saaksid. " 2)

Häälendamisel läks § 22 juures parandus "poliseks pidamiseks"
läbi.

§ 23 - " Väikemaapidamiseks maasaamise järjekorra määrab
kohaliku omavalitsuse alaaste. " 3)

Häälendamisel läks paragrahv läbi rahvaerakonna redaktsi-
oonis " Väikemaapidamiseks maasaamise järjekorra määrab kind-
laks kohalik maakonnavalitsus kohaliku vallanõukogu ettepaneku
järel e. " 4)

§ 24. järgi " Esimestena saavad maad: 1) kodanikud, kes
Eesti Vabadussõjas väerinnal iseäralikku vahvust üles on
näidanud, 2) võitlustes vigastada saanud sõdurid; 3) langenud

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 1657

2) samas, lk. 1660

3) samas, lk. 1664

4) samas, lk. 1665

4) sõdurid, kes tegevusest vaenlase vastu osa võtnud, tegevuse kestust silmas pidades. "1)

Sotsiaaldemokraadid leidsid, et ei ole alust esile tõsta "vabadussõjalasi" ja "ilmasõjalasi" maha vaikida. Tehakse ettepanek viimastele anda samad soodustused maa saamiseks nagu § 24 on "vabadussõjalastele" ette nähtud.

Rahvaerakond oli selle ettepaneku vastu, kuna hulk sõdureid "vabadussõjarindel" olla just lootuse pärast - tasuta maad saada. Seepärast toetab ta komisjoni ettepanekut.

Ka tööerakondlaste arvates tuleks eelistada maasaamisel ainult "vabadussõjalasi" ja peaks lubama neil endil valida, misugust maad või talukohtanad soovivad. 2)

Hääletamisel lükati sotside ettepanek tagasi.

§ 25. nägi ette " Riigi kätte võetud maade saamiseks, mis seni väiketaludena rendi peal olid, antakse eesõigus nende talude rentnikuile, kuid selle juures võib riik maid uuesti kruntida. " 3)

§ 26. järgi " Võõrandatavate mõisate metsad ei tule mitte jagamisele, vaid jäävad riigi omanduseks. "4)

Mõlemad paragrahvid võeti häälteenamusega vastu.

§ 27. järgi " Mõisate härrasmajad ühes aedade ja parkidega on jagamata rahvuslik omandus, neid võib ainult ühiskondlikkudeks otstarveteks kasutada. "5)

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 1667

2) vt. samas, lk. 1669

3) samas, lk. 1670

4) samas, lk. 1670

5) samas, lk. 1671

Erakondade vahel tekkis vaidlus, kas suudetakse kõiki härrasmaju ühiskondlikkudeks otstarveteks kasutada. Tööerakondlaste arvates jääksid neist pooled kasutamata, kuna sotsid arvasid, et praegune ülejääk kasutatakse lähemas tulevikus rajatavate koolide poolt ära. Seejuures tegi H. Kruus ettepaneku § paragrahvi viimane pool: "Neid võib ainult ühiskondlikkudeks otstarveteks tarvitada",¹⁾ välja jätta. Sellises redaktsioonis saigi § 27 häälteenamuse.

§ 28. - "Kehvemaile maatarvitajaile annab riik abi ehituste, inventaari muretsemise ja maaparanduste jaoks pikaajalise kustutatava laenu näol. Suuremaulatuslikud ja põhjalikumad maaparandused tehakse riigi ehk omavalitsuse kulul ja korraldusel."²⁾

Paragrahv võeti vastu häälteenamusega.

§ 29. - "Inventaar antakse põllupidajatele väljaostu teel eraomanduseks."³⁾

Paragrahv võeti vastu parandusega, sõna "põllupidajatele" ette pandi sõna "väike."

§ 30. - "Maa tarvitamine Eesti Vabariigi piires sünnib seaduse poolt määratud valitsusasutuste eriteadliku järevalve all. Maapidajad on kohustatud seadustes kindlaksmääratud piirides järevalveasutuste juhatusi täitma."⁴⁾

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 1672

2) samas, lk. 1674

3) samas

4) samas, lk. 1675

Maaliidu arvates ei saa lubatavaks pidada seda, et põlluharimine sünniks järelvalveametnike näpunäidete järgi, see võtvat "...põllupidajatel igasuguse tahtmise maad harida." ¹⁾

§ 30 oli põhiliselt ette nähtud uusasunike suunamiseks, et rajatavate talundite põllud sööti ei jääks jne. Sotsiaaldemokraat Rei arvates oli siiski see paragrahv liigne. Ka maaliitlased olid nõus sellega, et paragrahv välja jätta. Hääletamise tulemusel jäeti paragrahv välja. Saavutati see, et maaseadus tagaks "tegevusvabaduse" talupojale ja ei annaks riigile võimalust vahelise segamiseks. ~~Ka~~

Ka § 31. - "Maa teenimata väärtus, mis on eneb maapinna headusest, geograafilisest seisukohast jne. pannakse maksu alla vastavas suuruses (differentsiaalrent)." ²⁾ - jäeti seaduseelnõust välja, põhjendades deklaratiivsusega.

§ 32. - "Kõige maauuendusega ja maa tarvitamisega seotud rahaliste operatsioonide jaoks asutatakse maapank." ³⁾ Ka see paragrahv oli tööerakonna, rahvaerakonna arvates deklaratsioon, mis tuleks välja jätta.

Muidugi oli seda pank vaja kõige rohkem uusmaasaajail, kellel puudus omal vajalik kapital. Selle asemel, et seda küsimust lähemalt arutada, peeti paremaks see hoopis välja jätta.

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 1675

2) samas, lk. 1688

3) samas,

Sots.-revolutsionääri J. Piiskari arvates tuleb § 32 seaduseelnõusse jätta, kuna tema "... on ära näidanud põhimõtte, mil viisil uutele asumikkudele asumist kergendada ja toetada..."¹⁾

Kuigi see paragrahv veel isenesest panka ei loo, määraks ta siiski ära selle panga asutamise vajalikkuse,²⁾ arvas sotsiaal demokraat Oinas.

Komisjon oli võtnud selle deklaratiivse paragrahvi vastu vaid seepärast, et rahvale teatud muljet avaldada. - "Rahvas tekkis muidu arusaamatus, öeldakse, et meil üldse mingisugust kavatsust ei ole abi anda ...,"³⁾ kaitses paragrahvi Zimmerman. Seda oli vaja rahvale "silmailuks", kes lootis maad saada riikliku abiga.

§ 32. võeti vastu ülalpool toodud põhjustel ja paigutati seaduseelnõu lõppu.

§ 33. - "Nägi ette kõik vabariigi piires olevad maapõues peituvad loodusvarad on riigi omandus. Maapõue valitsemise ja temas leiduvate varanduste tarvitamise kord määratakse eriseaduse läbi kindlaks."⁴⁾

Maaliitlane Ulvots arvas, et "Kelle maa, selle põue,"⁵⁾ ning see paragrahv peaks hoopis välja jäetama. Ettepanekuga ühinesid tööerakindlased. Paragrahv 33 jäeti välja.

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 1689

2) samas, lk. 1692

3) samas

4) samas, lk. 1693

5) samas

Sotsiaal demokraatlik rühm ja tööerakond tegid ettepaneku võtta maaseaduseelnõu lõppu lisaparagrahv - " Selle maaseaduse tegelik maksmapanemine ühes õigusega korraldavaid määrusi anda jääb vabariigi valitsuse hooleks. " 1)

Häälletamisel võeti see vastu.

Maaseaduseelnõu II lugemise käigus vastuvõetud paragrahvid käsitlesid peamiselt tasu maksmise küsimusi võõrandatava maa ja inventari osas jm. selliseid küsimusi, mis olid seotud eraomandi kaitsmisega. Nagu eelpool toodust nähtub, oli seaduseelnõus vähe juttu uusasunistest (§§ 28, 29, 32). Uusasunistele antava rahalise abi küsimus jäi väga pealiskaudseks, võrreldes " tasumaksmise küsimusega. " Paragrahvide häälletuste käigus tehtud parandused ja nende vastuvõtmine näitas selgesti erakondade kildekondseid huve. Sotsid asusid jäägitult väikekodanliku - eraomandipoliitika seisukohtadel, tööerakond nihkus suurkodanluse positsioonidele ja kodanlikud erakonnad pidasid silmas oma kasu huviseid maaküsimuse arutlusel.

Mõisnike suurmaomandi ümberjagamises lootis kodanlus rikastuda ja lähtus sellest seisukohast maaküsimuse lahendamisel. Seega pidas kodanlus seda silmas, et " kogunosi kodanluse rüppe langeks ja töörahvale paljas alasti parunitest vabanemine uue lindpriiuse näol osaks saaks. " 2)

1) Asutava Kogu protokollid, II kngmkix istungjärg, lk. 1700

2) V. Kingissepp, Iseseisvuse ikke all, lk. 103

Maaseaduseelnõu III-1 lugemisel tekkis järjekordselt vaidlus § 1 ümber. Kodanlus püüdis veel teha, mis teha annab suurmaavalduste kaitseks. J. Löö ütles: "Rahvaerakond ei arva mitte tarvilikuks võõrandada maaomandusi allapoolse suurte talude suurus. Rahvaerakond on seda silmas pidanud, et just suurte talude suurused väiksed mõisad on Eesti soost omanikkude käes ... Mõni aeg tagasi meil see tähendas suurt rahvuslikku edu, kui keegi Eesti soost isik omale mõne väikese rüütlimõisa oli omandanud. Kui meie nüüd ühes suurmaapidamisega hävitame ka meid keskmisi maapidajaid, sellega hävitaksime meie endi rahvusliku kultuuri, sest meie teame, et tähendatud väikemõisapidajad on isikud, kelle lapsed ohvitserid ja meie rahvaväes teenivad ja kes ise meie riigile tarvilikud ametnikud on andnud ..." 1)

Panidi ette § 1 rahvaerakonna poolt ette pandud parandusena vastu võtta. Selles oleks kaitstud 300 tiimulised maavaldused ja mõisasüdamed. Tööerakondlane Olesk ütles, et mõisasüdameid ei tohi "pinnaks" jätta rahva silma. Need tuleks hävitada, et maa "maaharija rahva kätte saaks, milleks seadus aluse annab." 2)

Maaküsimus oli lihtrahva ette söödama üles tõstetud, kui neid vaja oli, nüüd püüdis kodanlus läbi viia reformi, mis vastas tema huvidele.

Kodanlusele lähemesid üha enam väikekodanlikud parteid.

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 1896

2) samas, lk. 1899

Sotsiaaldemokraat A. Rei oma sõnavõtte ütles: "...Oleks täiesti otstarbetu meie mõisarendajate klassi ära eksproprieerida, sest seda klassi on meile hädasti tarvis, kui meie tahame, et hulk maad mitte sööti ei jää. Pealegi ei ole see mitte feodaalne klass, vaid puhasverd kapitalistlik ettevõtjate klass ja teda praegu likvideerida, kus meil mitte sotsialistlikku korra sisse seadmine käsil ei ole, vaid feodaalse korra jäänuste ärapühkimine (minu sõnadus - M.H.) - selleks ei ole meie arust mingisugust mõtet." ¹⁾

Maareformi seaduseelnõu sulgus üha enam kodanliku reformi raamesse. Peaesmärgina jäi särama "feodaalkorra kaotamine" aga mitte "sotsialismile" lähenemine, nagu valimiste eel juttu oli. Ka puht feodalismivastana reformi läbi viies oli kõhklusi ja kartusi.

§ 1 kaitstes rääkis sotsiaaldemokraat Martna, et võõrandamist on vaja teostada siiski korraga ja kohe, sest eesti maata-
mees suudab ehitada hooned, kasvatada karja ja harida põllu, kui talle selleks võimalusi luuakse. ²⁾ Sotsiaaldemokraadid arvasid, et parem on mõisaid võtta siis, kui nad veel korras on. Tööerakondlane Lehtman vaidles ka mõisate "tarviluse" järel ülevõtmise vastu. Ta ütles, et kui omanik peab ette oma peatset lahkumist, laastab ta mõisa. Talumaade võõrandamist ta ei pooldanud, kuna see teeks reformi keeruliseks.

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 1901

2) vt. samas, lk. ~~1901~~ 1920

§ 1 võeti nimelise hääletamise tulemusena vastu (54 häält poolt, 21 vast, 1 erapooletu).

Maareformi tegelik ellurakendamine oli see küsimus, mille ümber keerlesid vaidlused I, II ja jätkusid ka III lugemise käigus.

Kõda likud erakonnad süüdistasid maareformi liigeses radikaalsuses ja väitsid, et see tempo, millega maaseadust tahetakse läbi viia ja ellu rakendada on selle tähtsa küsimuse jaoks liiga kiire. Tööerakondlane Th. Pool tõi ette neli põhimomenti, mida oleks vaja maaseaduse elluviimise juures silmas pidada: " 1) maade ja inventari ülevõtmine ja ära kasutamine ülemineku ajajärgul. 2) Tükeldamine, selle põhijooned, maaseaduse väljandmine ning tingimused, 3) abi uutele asunikudele, abi niisästi agronoomiline kui ka majanduslik ja 4) maareformi rahaline külg " 1)

Ta kaitses maade kohest vöörandamist ja näitas, et kolm kasutamise vormi on seadusega ette nähtud: 1) põline tarvitamine, 2) pikemale rendile ühiskondlike asutuste kätte ja 3) eraisikuile lühiajalisele rendile . 2)

Ta ütles, et selle kolme kasutamise viisi läbi võib mõisnikule temalt äravöetud mõis uuesti rendile anda.

Maasaajate jaoks koostati maakomisjoni poolt ankeedid, milliseid oli kolm liiki. 1) Ühiskondlike ettevöetete jaoks, 2) eraisikute jaoks ja 3) södurite jaoks. Eraisik-maasaaja

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 1965

2) samas, lk. 1966

pidi märkima ära kõige täpsemalt oma endise tegevuse, inventari ja muu varanduse hulga.¹⁾

Tööerakondlane Pool rõõmustus selle üle, et maatahtjaid rohkem on kui maad anda: "... meil on võimalus nende seas just neid isikuid välja valida, kes kõigeparemini maad harida suudavad." ²⁾

Seega oleks siis varanduslik tsensus aluseks maasaamisel. Komisjoni poolt väljatöötatud tükeldamise põhimõtte kohaselt pidi tükeldamine kulgema viletsamal järjel olevatest mõisatest lähtudes paremate poole. Põllutööministeeriumi esitaja pidi valvama selle järele, et sõdurite huvid oleks kaitstud. ³⁾

Kõige suurem tähelepanu maareformi finantskülje juures oli pööratud mõisnikele tasu andmisele maa ja inventari eest. Maa andmise juures aga pidi arvestatama maasaajate endi jõukuse astet.

Kuigi tööerakond maaküsimuses oli tubli sammu paremale poole nihkunud, nimetas Tõnisson seda siiski fantaasiaks ja väikeseks pagasiks, millega tulevane Eesti riigimajapidamine oma teekonda algab. ⁴⁾

Kuna § 1 juures ei läinud rahvaerakonna ettepanek läbi, siis keeldus ta § 2 hääletamisest osa võtmast.

On huvitav jälgida kodanluse seisukohti mõisnikele mõisate jätmise suhtes – kui jätta eraomandina kuni tükeldamiseni, pidavat mõisnik hoolega suhtuma majapidamisse, kui riigistada ja anda

1) vt. Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 1971

2) samas

3) vt. samas, lk. 1975

4) vt. samas, lk. 1977

rendile - pidi mõisnik maa laostama, inventari rikkuma jne. Ilmnes selgesti, et kodanlikud erakonnad, eriti Tõnissoni suu läbi, kaitsesid Asutava Kogu kõnetoolis mõisnike eraomanduslikke huve.

Parempoolne blokk astus § 2. juures kohese võõrandamise vastu, kuid häälte enamusega võeti see pahempoolsete poolt siiski vastu.

Lühiajalise rendi näol jäi mõisnikule võimalus jääda oma mõisa rentnikuks.

III maaseaduseelnõu lugemise käigus tekkisid veel vaidlused § 15. ümber: "Riigimaa antakse a) põllumajapidamiseks põliselt (pärandatavalt) tarvitada väikemaapidamistena sellekohase eriseaduse järel, ..." 1)

J. Lattik esitas küsimuse: "Kas ... saame põlluharijast eestlasest teha põlist rentnikku?" - eestlane pidi tema arvates vihkama renti nagu ori endisi ahelatükke. 2)

Ta rääkis, et suur hulk ametnikke hakkab tulevikus selle seaduse järgi seisma põllumehe ja maa vahel ega "lase põllumeest hingeliselt kokku kasvada oma põlluga." 3)

Kodanlikud erakonnad esitasid veel nõude, et antakse õigus maad kas rentida või osta. Tegelikult aga jäigi Eestis kõrvuti rendi vormiga püsima eravaldus endiste omanditalude näol.

Parempoolsete lohutuseks rääkis Rei, et põlise rendi juures

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. ~~229~~ 229

2) samas, lk. 2030

3) samas, lk. 2032

on kerge eraomandusele minna, kui majandus harilikesse rööbas-
tesse läheb." 1)

Väikekodanlikud erakonnad olid rahul põlise rendivormiga,
mis pidi tagama väikekodanliku "edenemise".

"... Kui meil ei ole võimalik sotsialistlikku korda ...
maksma panna, - ... ei saa ... võimalust täiesti võtta väike-
kodanliselt edenemiselt ära ... Rentnik produtseerib niisama
palju ja ei ole halvem põllumees, kui eraomanik." 2)

Järgmiste paragrahvide hääletamise juures ei puhkenud enam
suuri vaidlusi kuna põhilised paragrahvid maa võõrandamise
ja kasutamise küsimuste kohta olid vastu võetud.

10. oktoobril 1919. a. III maaseaduseelnõu lugemisel võeti
see seaduseelnõu maaseadusena vastu.

Maaseaduse poolt hääletasid Asutavas Kogus sotsid, tööera-
kondlased ja esseerid, rahvaerakondlased jäid erapooletuks,
teiste parteide esindajad, kelle hulgas ka maaliitlased olid,
hääletasid - vastu.

Maaseadus avaldati 25. oktoobril 1919. a. "Riigi Teatajas",
misjärel e jõustus seadusena.

1) Asutava Kogu protokollid, II istungjärg, lk. 235

2) samas, lk. 242

III peatükk

1919. a. KODANLIKU MAASEADUSE
REALISEERIMISEST EESTIS.

Otsesed põhjused, mis eesti kodanlust sundisid maareformi välja kuulutama, on selgesti formuleeritud sotsiaaldemokraatide juhi A. Rei kõnes, mille ta pidas 23. aprillil 1919. a. Asutavas Kogus. Ta ütles, et maaküsimus " on kõige valusam küsimus, see on meie rahva, meie riiklise olemise küsimus. Kui Asutav Kogu mitte ei suuda või ei taha meie maalusi põhjalikult parandada, seda põhjalikku maaomandust läbi viia, mida rahvas Asutavalt Kogult nõuab ja ootab, siis ähvardab meie Asutavat Kogu ja riiklist iseseisvust kokkulangemine. Kui see terav küsimus saab ära otsustatud suurmaomanduse lõpetamise, riigi omanduseks võtmise ja maa rahvale tarvitada andmise teel, - ainult siis kaotab igasugune vabariigi vastaline kihutustöö põhja." ¹⁾

Teravnenud klassivastuolude pinnal toimus maareformi väljatöötamine Asutavas Kogus kiiresti. Juba 1919. a. 10. oktoobril võeti väljatöötatud otsused vastu maaseaduse nime all. Selle seaduse kohaselt kuulusi võõrandamisele rüütlimõisate omikele kuuluv suurmaomand koos elus ja eluta inventariga ning tööstusettevõtted, mis kõik arvati riiklikku fondi.

1) Asutava Kogu protokollid, I istungjärg, lk. 10

Pikkade vaidluste järele sai valmis ja võeti vastu § 1.

Selles on öeldud: " Riikliku maatagavara loomiseks võõrandatakse riigi omanduseks kõik Eesti Vabariigi piirides olevad mõisad ja maad, mis Balti Eraseaduse (1864. a. väljaanne) § 597 tähendatud, ühes kõigi nende päraltolemiste ja kõlbulise põllumajanduslise inventaariga, olgu viimane mõisa omaniku, pidaja ehk rentniku päralt..

Märkus: 1. Võõrandamise alla ei kuulu: 1) linnade, heategevate ja teaduseliste asutuste, maakondade ja valdade päralt olevad mõisad ja maad; 2) maatükid (Landstellen, Balti Eraseaduse § 597 punkt 5), kui nad rüütlimõisate omanikkude päralt ei ole; 3) sumuaiad, kirikute ja kloostrite alune pind ühes tarviliku õuemaaga; 4) mõisarentnikkude päralt olev ühe mõisa inventaar, kui nimetatud rentnikud enne 11. novembrit 1918. a. rendilepingu põhjal mõisat ise tegelikult pidasid ja kui nad ei ole rüütlimõisa omanikud; 5) kirikumõisate ja maade pidajate inventaar.

Märkus: 2. Endistelt võõrandatava maa pidajatelt, kui nad maad harimiseks saavad, jäetakse uue majapidamise sisseseadmiseks tarvilik elav ja eluta inventaar võõrandamata." 1)

Maaseaduse § 1 põhjal ei kuulunud võõrandamisele suured maatükid ja maakohad, mis ei kuulunud rüütelkonnale. Võõrandamata jäid ka maa omandusel kuuluvad suured maavaldused, mis paljudel juhtudel olid loo ja enam hektarit suured.

1) "Riigi Teataja" nr. 79/80, 1919. a.

Kodanlik maaseadus oli rahvahulkadele raskesti mõistetav temas leiduvate ladinakeelsete terminite, vasturääkivate märkuste ja muu pooldest. Raskesti mõistetavalt oli kogu maaseadus koostatud, mis jättis kodanlikele seadusandjaile ja riigiametnikele võimaluse maaseaduse subjektiivselt tõlgendamiseks spekulantide ja nallparunite huvides.

Suuri soodustusi tehti sõjaväelastele ja teistele isikutele, kellel olid teened kodanliku valitsuse ees. Nõukogude võimu vastu peetud võitluse algpäevist alates püstitas kodanlus mõisate jagamise loosungi: "Astu sõjaväkke - saad maad!"¹⁾ Maaseaduse § 21 põhjal olidki Nõukogude vastasest võitlusest osa võtnud kumka võitluses langenute perekonnaliikmed esimestena õigustatud maad saama.²⁾ Peale selle, et nad tasuta maatiki said, võisid nad seda ise vastavalt oma soovidele valida. Maa eraldati neile põllutööministeeriumi korraldusel või vastava vallavalitsuse otsusel.

Kuma maaseadus oli oma iseloomult kodanlik ja kaitses vaid linna- ja maakodanluse huve, ei jäetud arvestamata ka endiste maaomanike - balti parunite huve. Neile võimaldati soovi korral saada endisest mõisast kuni 50 ha kõlblikku maad koos vajaliku inventari ja majapidamishoonetega. Maata ja vähese maaga talupojad, kes uue maaseaduse põhjal maad ootasid, pidid pika tee mööda kodanlike asutusi läbi käima. Kõigepäält tuli maatahtjal end vallavalitsuses maasaajate nimekirja võtta, kust vallavalitsus^e äranägemise järgi koostatud nimekiri maakonnaavalitsusse saadeti, kus lõplikult otsustati maaandmise küsimus, - toimus lõplik "säasekurnamine".³⁾

1) R. Antons, Agraarsuhted kodanlikus Eestis, lk. 44

2) Maaseadus § 21

3) V. Kingissepp, Iseseisvuse ikke all, lk. 112

Kuna "vabadussõjalased" eesõigustatud olid maasaamisel, haarasid "vabadussõja" kindraliä ja ohvitserid parema osa maast, mõisasidamed. Teises järjekorras tulid "lihtvabadussõjalased" mingi maapuuduse tõttu jäi sageli hulka kehvenaid maatahtjaid, tõelisi maaharijaid maasaajate nimekirjast välja.

Et kodanluse huvid esikohal seisiid maareformi teostamisel, seda näitavad paljud dokumentaalsed materjalid kodanliku diktatuuri perioodist, mis on säilinud OKKA fondides. Nagu juba öeldud ei jätkunud maad maavähesuse tõttu kõigile maasoovijaile. Maavähesust aitas suurendada see, et paljud mõisad renditi edasi nende endiste omanike kätte. Näiteks Ulilast kirjutasid talupojad põllutööministeeriumile palve, - anda meile maad Ulila mõisast, mille peale nad said vastuse: " Ulila mõisast maasaajate palve peale teatab Põllutööministeerium, et Ulila mõisa rentnik Munna ministeeriumiga lepingu on teinud ... turbatööstust käima panna... selle riiklise tähtsusega ettevõtte toetusks on Põllutööministeerium sunnitud väljaandmisele määratud maala 1/3 võrra piirama ja ... Munnale ... rendile jätma." 1)

Maasaajate kandidaatide lõplik kinnitamine toimus maakonnavalitsuse koosolekul, kus maareformi teostamise määruste § 73 märkus I põhjal iga maasaaja poolt täidetud majapidamise lehed läbi vaadati ja selle põhjal otsustati, kas maasoovija on "õigustatud" maad saama - kas ta on sõduriks olnud, rentnikuks rendilepingu põhjal. Iseäraliste märkuste all tähendati, kas maasoovijal on kalduvus ja kogemusi maa harimiseks. 2)

1) OKKA, Fond 15, n. 1, toimik 1038, lk. 2

2) OKKA, Fond 134, n. 10, toimik 13, lk. 7 jj.

Maakonnavalitsuse koosolekute poolt kinnitatud kandidaatide nimekirjadesse võetud maatahtjaille ei olnud sugugi kindlustatud maasaamine. Nii öeldi Järva Maakonnavalitsuse koosolekul (25. aprillil 1921. a.) kinnitatud maasaajate nimekirja lõpus: "Kui kohtasi peaks vähem tulema kui kandidaatsi kinnitatud, tuleb suuremate kohtade peale kaks vähem jõulist ja vähem eesõigustatud isikut paigutada." 1)

Maasaajate kandidaatide nimekirjast väljajäämise puhul oli maasoovijal õigus anda protesti vallavolikogule või koguni kohtulikult nõuda kruntide ümbermääramist, mis ainult siis tulemusi andis, kui maasoovija oli "vabadussõjalane" ja kuidagi viisi eksituse teel nimekirjast välja jäänud. Sageli tõrjuti sõdurite proteste lahendades teised põllumehed kruntidelt välja.

Näitks Preedi mõisast maasaamisel oli vallavolikogusse tulnud proteste maajaotamise suhtes. Vallavolikogu koosoleku otsustest loeme: "...on vallavolikogu Susseni kohta arvamusel, et temal puuduvad kogemused maa pidamiseks, mispärast ... protestid rahuldamata tuleks jätta.

August Lell on aga Vabadusristi kavalier ... seega rohkem eesõigustatud kui kõik teised ... kandidaadid. Seepärast tuleks tema protest rahuldada ... " 2)

Kohtu teel nõudis ka keegi kodanik Auk oma le krunti, mis oli juba määratud teisele maasoovijale. Kohtuotsusest loeme: "...kaebaja Auk'i teenistusel ehe ärekirjast on näha, et kaebaja on vabadussõja tegevusest vaenlase vastu ja lahingutest osa võtnud

1) OKA, Fond 2424, n. 1, toim. 265, lk. 75-78

2) OKA, Fond 2424, n. 1, toim. 919, lk. 1

Isborski sihil kuni sõja lõpuni, kuna Theodor Tuuling' u majapidamise lehest on näha, et viimane üleilmdse sõjaväeteenistusest osa võtnud ei ole... Rahukogu otsustas ... Kõljala asundusest krundi nr. 10 peale ... maasaajaks kinnitatud Theodor Tuuling tühistada, ettekirjutades selle koha maasaajaks kinnitamise juures Eduard Auk'i õiguse arvesse võtta. " 1)

Vahest juhtus kruntide jaotamisel ka nii, et peale sõda, kui "vabadussõjast" osavõtnute avaldused olid rahuldatud, ei jäänudki õieti midagi teistele jagamiseks.

Viljandi vallas Tusti mõisa jagamisel juhtuski nii, et saja maasoovija avaldust arutades jäi "vabadussõjalastest" üle ainult üks krunt, mille kandidaadiks arvati ülesse seada endine mõisapidaja Heinz Ungem-Stenberg. 2)

Maasaajate kandidaatide nimekirjast jäeti välja enamasti mõisatöölised ja külakehvikud.

Nagu juba öeldud andis see kodanlik maaseadus maatöölisetele väga vähe. Jäi alles hallparunlik suurmaavaldus, mis lõi võimalused ühe inimese eksploateerimiseks teise poolt. Talu kruntidel elunevad vabadikud jäid endise rõhumise alla. Sellest jutustab Orajõe valla vabadikkude palvekiri Põllutööministeeriumile.

"Meie ülevalnimetatud Orajõe valla piirides elutsevad vabadikud ja meie vanemad aastakümnete eest (15-60 aastani) ehitasime talu kolmenate maad äärekaste peale omad majad, mis eest meie tegime maa omanikkudele päivi ja maksime ka raha renti. Nüüd elu kallinemise tagajärjel maa omanikud nõuavad meie käest ütlemta suurt maksum, küll tööpäevadega ja raha rendiga. Et

1.) OKKA, Fond 2013, n. 10, toim. 76, lk. 229

2.) R. Antons, Agraarsuhted kodanlikus Eestis, lk. 45 jj.

õiget renti meilt välja pressida, siis harilikult öeldakse meile üles - ja nõutakse meilt, et peame omad majad ära veda- ma ja platsi puhtaks tegema ... Igaüks on sunnitud viimast vere hinda maksma maja platsi eest ..., et meie vananenud majakesed ära vedu välja ei kanna, ... palume meie ... käesole- vad maalapikessed ... talude küljest ära lahutada ja meie ma- jad järele arvata, tunnistades meid talude alt vabaks ja iseseis- vateks. " 1)

Kuidas Põllutööministeerium sellele palvelle reageeris, näh- tub tema vastuses: " Orajõe valla kodanikkude palvet tagasi saates teatab Põllutööministeerium et: 1) Ei ole seadust, mille põhjal Põllutööministeerium palujate soovi täita võiks, 2) Ei oleks otstarbekohane niisuguseid kiratsevaid kohte luua. " 2)

Nüüd nägi maaproletariaat, et maaseadus, millest sotsid ja tööerakondlased olid eriti palju ilusaid sõnu rääkinud, neile midagi ei andnud ja loodetud maa asemel jäid endised ahelad alles. Kuigi Asutavas Kogus maaseaduse arutluse käigus räägiti, et maaga sahkerdamine peab kaduma, algas see kohe peale maa jaota- mist. Kaebekirjas Käru mõisa planeerimise kohta kirjutatakse: "Käru mõisa planeerimisel metsailema tarvis on 1/2 normaal talu kohta möödetud niisama ka heinamaad, mis mitte kohane po- le, sest et Metsailem maad tegelikult ise ei hari vaid sellega spekul eerib, see on, selle pool etera rendile on juba andnud, mis maaga sahkerdamist tähendab, aga mitte maa tarvitamist." 3)

1) OKKA, Fond 15, n. 1, toim. 963, lk. 1

2) OKKA, Fond 15, n. 1, toim. 963, lk. 4

3) OKKA, Fond 2424, n. 1, toim. 277, lk. 44

Maareformi elluviimine oli täielikult kodanluse kätes, talurahva hulka ei olnud mingit võimalust osa võtta maaküsimuse lahendamisest. Põllutööministeeriumi poolt oli igasse maakonda määratud riigimaade ülem, kelle ülesandeks oli "valitseda Põllutööministeeriumi alla kuuluvaid maid ja varandusi ja juhtida maakorraldustööde läbiviimist maakonnas." 1)

Need riigimaade ülemad tarvitasid oma võimu sageli omakasupüüdliselt. Saaremaa maavalitsus teatas Tallinna Põllutööministrile, et "Riigimaade Ülem kruntide väljajätmisel omavoliliselt muudab ... kinnitatud nimekirjasi, mille tõttu paljud ... perekonnad ilma maata jäävad ... Kübasaare mõisas halva krundi peale määratud kahe perekonna asemele kuus perekonda, kuma paremate kruntide peale üks asendud. Parametsas koguni väljaspool isikud kruntidele kinnitud. Uuemõisas välja jäetud 14 perekonda Tumulase peale lo perekonna." 2)

Põllutööministeeriumi ja selle poolt määratud vastavate ametnike otsesel soosimisel haarasid "vabadussõja" kindralid, ohvitserid, endised mõisnikud, hallparunid ja spekulandid tasuta endi kätte paremad maalapid mõisatest. Nii anti valitsuse otsusega "kingituseks" kindralitele Laidonärile, Sootsile, Tõnissonile, Larkale, Põdrale ja admiral Pitkale vastavalt nende soovidele kuni 300 tiinu suurused mõisad. Vabadussõja polkovnikutele Ringile, Partsile, Puskarile, Lillele, Ühdile jt. anti tasuta talud suurusega loo tiinu. 3)

1) Määrused maareformi teostamiseks § 2 "Seadused, määrused ja juhtnõuad maareformi teostamiseks", lk. vihk, ~~lx~~.

2) OKA, Fond 213, n. 10, toim. 13, lk. 40

3) vt R. Antons, Agraarsuhted koda likus Eestis, lk. 46

Palju suuri mõisaid jäid jagamata kui teadusliku uurimise majandid.

Kodanliku valitsuse seadusvastast tegevust maaküsimuse lahendamisel paljastasid nii pahempoolne ajakirjandus kui ka Asutav Kogu oma koosolekutel. Ühes Asutava Kogu järelepärimises valitsuse maajagamise otsuse kohta on öeldud, et peale kõrgemate sõjaväelaste " ...leidub maasaajate kõrgemate sõjaväelaste nimekirjas hulk seljataguseid kangelasi, kes väerinda näinudki pole, ja kelle "vahvust" on isegi kodanlikus ajakirjanduses kujutatud koguni kahtlaste värvidega. " 1)

Kodanliku maareformi teostamise tulemusena said maad need, kes ise ei kavatsenudki hakata tööle talupojana põllul, vaid otsisid sobivat juhust maa edasimüügiks teisele.

Peale maaseaduse vastuvõtmist ei kiirustatud eriti selle elluviimisega. Maata ja vähese maaga talupoegade huve, kes pikisilmil maad ootasid, ei peetud silmas ja nende varustamist maaga ei seatudki endale eesmärgiks. Mõisate jaotamine venis pikale. Kuni jagamiseni oli mõis tema endise omaniku valduses, kes püüdis niipalju kui suutis, ^{saada} selat endale kasu saada. Palju mõisaid renditi tagasi nende endistele omanikele. Nii oli endistele omanikele tagasi renditud Põdrangu mõis - Reinhold Harpe'le, Udeva mõis Bernhard ~~My~~ Maydell'ile, Viisu mõis - Eugen Harpe'le jt. 2)

1) Asutava Kogu protokollid, V istungjätk, lk. 211-212

2) Riigimõisad, lk. 66

Talurahva laiad hulgad ei olnud rahul maaseaduse rakendamise selliste tulemustega. Talupojad, kes elasid veel jaotamata mõisamaadel, pidid selle omaniku juures endiselt ~~riik~~ rendilepingu alusel teo kui ka rahalisi kohustusi täitma. Kaebusi ja palvekirju talupoegadelt saabus tol ajal hulgaliselt Põllutööministrile. Üks selline palve saabus 9. oktoobril 1920. a. Pärnumaalt, millele alla kirjutatud oli 57 maatameest. Selles kirjas öeldi: " Selle peale vaatamata, et meie läinud 1919 aasta lõpul Eesti Vabariigi Põllutöö Ministri kirjaliku palve Pootsi mõisa tükeldamise asjas ette kandisime, anti nimeetatud mõis käesoleva aasta kevadel peale riigistamist tema endise omaniku parun Max Maideli kätte rendile. Selle asemel, et riigile renti maksta, peame ... heinamaid pooliks ja isegi kolmeks tehes Pootsi parunile ... päevi nii palju ilma tasuta tegema, kui palju tema ühe või teise heinamaa tükile arvas peale panna ... Aga kõige sellesuguste orjaaja võtete peale vaatamata, mis nüüd Pootsi mõisas päevakorral on, läheb mõisapidamine silmnähtavalt tagurpidi. " 1)

Nii laekus kiri kirja järelle Põllutööministrile talupoegadelt, kes lootsid et valitsus nende hädad kuulda võtab ja ulatab neile abistava käe. Seda muidugi ei juhtunud.

Oma poliitiliste, ühiskondlik-majandusliku olemuse ning eesmärkide poolt oli see agrarseadusandlus kodanluse poolt ainult maavaldussuhete alal teostatud kontrrevolutsioonilise pöörde juriidiline avaldus.

1) R. Antons, Agrarsuhted kodanlikus Eestis, lk. 48 jj.

Selle poliitilised ja majanduslikud eesmärgid olid järgmised:

- 1) ajavahemikul 1917-1918. a. nõukogude valitsuse poolt teostatud agraarpoliitika tühistamine. 2) Kodanliku maa eramanduse ja kapitalistlike tootmissuhete majandusliku aluse kindlustamine ja arendamine. 3) Maakodanluse sotsiaalse baasi tugevdamine. 4) Külakehvistu isoleerimine tööliklassist võitluses sotsialistliku revolutsiooni eest talupoegadele maalappikeste andmise teel. Väikeste hingemaa taoliste maalappide omanikud-talupojad muutusid maakodanlusele palgatööliste reserviks. 5) Monopolistidele maksimaalse kapitalistliku kasumi saamise kindlustamine ja säilitamine põllutööliste eksploateerimise ja laostamise teel. 1)

Asutava Kogu 1919. a. Maaseaduse ja selle tähenduste põhjal võrrandati ja kanti riiklikku maafondi 2 381 256 ha maad, mis moodustas 96,6 % kõigist suurmaavaldustest.

Mõisnikele kuulusid eramaavalduse võrrandamise arvel moodustus rohkem kui 3/4 riiklikust maafondist. Üldse võrrandatud maade jaotus maaomandusvormide alusel oli järgmine:

Maaomandi vorm	ha arv	%
eramand	1 934 678	82,5
seisuslike asutuste omand	51 109	2,1
põllupanga	67 052	2,9
riigi omand	239 518	10,2
kirikute omand	54 137	2,3
kokku	2 346 494 ha	100 % 2)

1) R. Antons, Agraarsuhted kodanlikus Eestis, lk. 40

2) samas, lk. 41

Inventarri ja tööstusettevõtete vöörandamisel sattus see enamikus nende kätte, kes mõisate vöörandamisest ja inventeerimisest osa võtsid. Nendest mahhinatsioonidest saab ülevaate riigikontrolli tegevuse aruandest Asutavale Kogule (1919-20. a.)

" Iseäranis on palju kuritarvitusi avalikuks tulnud en- distelt mõisnikkudelt vöörandatud inventari jagamise juures, kus paljud ametnikud seisukorda oma isiklikkudes huvides ära kasutada püüdnud. Mõned valitsejad ja ringonnavalitsejad oman- davad kõige parema varanduse omale ja oma sugulastele, kusjuu- res fiktiivsete allkirjade tarvitamine on ette tulnud. Üldi- selt pidasid mõned põllutöömistriestriumi ametnikud seisukorda ära kasutades, oma kasusid kõige rohkem silmas, mitmesugust vöörandatud varandust äriliseks otstarbeks omandades ja siis suure kasuga edasi müües ... Isegi mõned kõrgematel kohtadel seisvad põllutöömistriestriumi ametnikud ei ole kiusatusest üle saanud seisukorda mitte iseenese huvides ära kasutada ja on seega omale alluvatele võimudele eeskuju ja julgust andnud. " 1)

Siit võib järeldada, et spekulatsioon ja inventari müü- mine omandasid ulatuslikku iseloomu ja sundisid valitsuse esindajaid sellele tähelepanu pöörama.

Nagu ülalpool toodud näidetest nähtub, et kodaluse väited nagu oleks mõisnike allesjätmine Eesti riiklusele rahvamajan- duslikult kasulik, lükkas tegelik sünduste käik ümber.

Kodalusele ei olnud tähtis mitte "rahvamajanduse areng", vaid see kodanlik seadusandlus Eesti "iseseisva riikluse" raames, mis tagas neile vabaduse kasumit taga ajades kasuta- da musti mahhinatsioone seaduslikkuse sildi all.

1) Asutava Kogu protokollid, V istungjärg, lk. 478

Maareformi teostamise käigu järgi saab selgeks, miks kodanlikud erakonnad võitlesid Asutava Kogu kõnetoolist riikliku kontrolli, maa ostu-müügi, pantimise, võlgadega koormamise jne. vastu. Seda tehti selleks, et kindlustada oma kapitali paigutamist maasse.

Maareformi teostamise määruste § 66 järgi anti uusasunikele maa rendilepingu alusel kuueks aastaks kasutusele, mis peale selle aja möödumist, kui rentnik "korralikult" renditingimusi oli täitnud, läks üle rentnikule põliseks pärandatavaks tarvitamiseks. 1)

Kuna riiklik abi puudus, panti vähese maaga talupoeg oma maalapikese laenu tagatiseks ja peagi muutusid need rentnikud kas maatameesteks, või ülejõukäiva võlakoorma all ägavaiks väikemaapidajaks.

Isegi kodanlus oli sunnitud põllutööministri suu läbi tunnistama seda tõsiasja Asutavas Kogus just üks aasta pärast maareformi vastuvõtmist. "Meie olime küll hulga majapidamisi loonud, aga peame ütlema, et tegelikult meie kõik need majapidajad alasti olime jätnud ... " 2)

Asunduse tegevuse tulemused näitavad, et töötavale talurahvale oli uudismaade ülesharimine ülejõukäiv. kodanlus ei suutnud lahendada ei maapuudust ega maa ratsionaalset kasutamist

1) Määrused maareformi teostamiseks, § 66

2) Asutava Kogu protokollid, V istungjätk, lk. 268

küsimust. Kodanlusel läks korda maaseadusega asundustegevuse sildi all säilitada maavaldussuhete eksploatatorlikku iseloomu ja jätta maata ja vähese maaga talupoegade nõuded põhiliselt rahuldamata. Palju anti maaseaduse täiendamiseks välja määrusi, mis teenisid seda eesmärki, et pikendada maareformi lõpuleviimist ja hoida talurahvahulki maasaamise lootuste köidikuis ning sellega takistada nende astumist revolutsiooni teele.

L Ö P P S Ö N A

Maaisimus, see oli eesti ^{maa} töörahva eluküsimuseks olnud kogu ajaloo vältel. Maaseadus, mis 1919. a. Asutavas Kogus vastu võeti sulgus kodanliku seadusandluse raamidesse. Kui väikekodanlikud erakonnad valimisprogrammides kuulutasid suurmaavalduste kaotamist, maa andmist maatameestele, uue õiglase korra maksmapanemist jne., siis lõpptulemusena - elevandist sai säisk - maaseaduse peatulesandeks jäi vaid feodalismi hävitamine.

Väikekodanlikud ja kodanlikud erakonnad tõstsid feodalismi hävitamise sildi kapitalismi päästmiseks, palgatöörjuse päästmiseks. Nagu asutava kogu maaseaduseelnõu arutluse käigust näha, oskasid eriti tublisti sõtsid, tööerakonõlased ja essee-rid ilukõnesid rääkida feodalismi jäänuste likvideerimisest, milleks nende arvates oli vaja aadli suurmaamandusele lõppu teha.

Aadli suurmaamanduse likvideerimine pidi olema väikekodanlusele keskteks, paremalt poolt - kodanluse ja pahemalt poolt - bolševike vahel.

Ajades rahvahulkadele "puru" silma, said sõtsid ise teadlikeks rahva äraandjaiks maaseaduse otsustamisel.

Maaseadus ei toonud töötavale talurahvale mitte midagi pare
le orjuse uuel kujul. Kui parunid enne seda kurnasid talupoegi
mõisaomanikena, siis nüüd hakkasid nad seda tegema riigirentni-
kena.

Eesti bolševikud kutsusid eesti töörahvast ühisesse väerin-
desse kõigi maade töölistega. " Saksa parunite selgroog on ees-
ti kodanluse selgrooga ühte kasvanud. Paruneid ei saa lüüa, kui
ei ole löödud nende abiväed - Eesti kodanlus ja eelväed - sot-
sid. " 1)

Eesti töötavad rahvahulgad lasksid ennast Asutava Kogu va-
limiste eel petta sotside poolt, kes oskasid ainult sõnu teha,
millele tegusid ei järgnenud.

Tehti väikekoda like ja kodanlike erakondade poolt maasea-
dus, mis jättis lahendamata maaküsimuse.

1) V. Kingissepp, Iseseisvuse ikke all, lk. 123

- "Postimees", 1919. a. nr. 28, "Eesti Asutava Kogu valimised"
" " " nr. 59, "Valijad, hääletage Rahvaerakonna
nimikirja nr. 7. poolt!"
" " " nr. 68, "Eesti Asutava Kogu valijad"
" " " nr. 68, "Tööerakonna põline rent"
15) "Päevaleht", 1919. a. nr. 34, "Põhjalikku eeltööd"
" " " nr. 55, "Poliitilised ja rahvusmajandusli-
sed tegurid meie maapoliitikas"
" " " nr. 77, "Valimiste eel"
" " " nr. 73, "Erakonna pühadused"
" " " nr. 57, "Meie erakonnad maa jagamisel"
16) "Riigi Teataja", 1919. a. nr. 79/80
17) "Sotsiaal demokraat", 1919. a. nr. 6, "Kelle kanda jääb veresiüd"
" " " nr. 11, "Kõik demokraatlisel alusel
seisvad Eesti sotsialistli-
sed parteid peavad ühinema"
" " " nr. 12, "Asutava Kogu valimiste eel-
tööd tuleb jätkata"
" " " nr. 26, "Demokraatia väljavaadetest"
" " " nr. 36, juhtkiri
" " " nr. 23, "Poliitilise võitluse algul"
" " " nr. 54, "ESDTP II kongressi resolut-
sioonid maaküsimuse kohta"
" " " nr. 55, " "
" " " nr. 56, "Valimisvõitluse algusel"
" " " " " Juhtkiri
" " " nr. 58, "Maad!"

- "Sotsiaaldemokraat", 1919. a. nr. 58, "ESDTP II kongress"
- „ „ nr. 59, "Mida nõuavad töölised ja maatamehed Asutavalt Kogult"
- „ „ nr. 60, Juhtkiri
- „ „ nr. 62, "Mida nõuavad töölised ja maatamehed Asutavalt kogult"
- „ „ nr. 73, "Mis on nr. 2?"
- „ „ nr. 74, "Mis arvavad maatamehed praegusest poliitilisest seisukorrast ja maaküsimusest"
- „ „ nr. 78, "Kes hääletavad ESDTP nimekirja nr. 2 poolt?"
- 18) "Vaba Maa", 1919. a. nr. 37, "Rahvas ise "
- „ „ nr. 45, Hiüdlased
- „ „ nr. 56 "Asutava Kogu valimised ja meie vaerind"
- „ „ nr. 61, "Eesti Tööerakonna eeskava sel-
tuskiri "
- „ „ nr. 62, "Mõisad jagame täiesti"
- „ „ nr. 63, "Tööerakonna eeskava sel etuskiri"
- „ „ nr. 69, "Rahvaerakond maad jagamas"
- „ „ nr. 76, "Parempoolsete vastastikused pal-
jastused"

* * *

- 19) Eesti NSV OKA, fond 15
- 20) Eesti NSV OKA, fond 134
- 21) Eesti NSV OKA, fond 213
- 22) Eesti NSV OKA, fond 2013
- 23) Eesti NSV OKA, fond 2424

S I S U K O R D :

Sissejuhatus	3
I Väikekodanlike ja kodanlike erakondade Asutava Kogu valimiste eelne võitlus ja agraarprog- rammid	8
II Väikekodanlike ja kodanlike parteide võitlus Asutavas Kogus agraarküsimuse ümber	32
III 1919. a. kodanliku maaseaduse realiseerimisest Eestis	105
Lõpp sõna	119
Kasutatud kirjandus	121